

Η ΑΠΑΡΧΗ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ Η ΙΔΡΥΣΗ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ISSN 1105-7785

ISBN 960-8145-44-9

Τὸ κείμενο τοῦτο δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ *Ὁ Μέντωρ* 73, 2004.

Ἡ ἀρχικὴ σελιδαρίθμηση περικλείεται σὲ ὀρθογώνιες ἀγκύλες [].

© Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, Πανεπιστημίου 22, 106 72 Ἀθήναι
Fax 210 3644996 • τηλ. 210 3625531 • archetai@otenet.gr • www.archetai.gr

Ἐπιμέλεια ἐκδόσεως Ἡλέκτρας Ἀνδρεάδη

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΥ

Η ΑΠΑΡΧΗ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ Η ΙΔΡΥΣΗ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΑΘΗΝΑΙ 2004

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Κατὰ τὸ 2001 ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία καὶ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, πάτησαν σὸν τρίτο αἰῶνα τοῦ βίου τους. Στὶς 13 Δεκεμβρίου 2004 ὁ Δήμος Ἀθηναίων ἀπένευμε τιμητικὸ μετάλλιο στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ πνευματικὰ ἰδρύματα ποὺ γεννήθηκαν κατὰ τὴν περίοδο 1834-1899 καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ «λειτουργοῦν ὡς σήμερα προσφέροντας τὸ πνευματικὸ καὶ εὐαγὲς ἔργο τους». Ἡ Ἐταιρεία ἔχει διανύσει 167 χρόνια δημιουργικοῦ βίου ποὺ ἀποτυπώνεται σὶὰ ἑλληνικὰ μνημεῖα καὶ στὶς δημοσιεύσεις.

Γιὰ τὴ συμβολικὴ ὑπενθύμιση τῆς ἀρχῆς αὐτῆς τῆς μακρότατης, γιὰ τὴ νεώτερη Ἑλλάδα, πορείας δημοσιεύεται τὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ. Ἐξιστορεῖται, σὲ γενικὲς γραμμές, ἡ πολιτικὴ πορεία τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας τῶν πρώτων χρόνων τῆς μέχρι τοῦ 1837 καὶ δημοσιεύονται ἀνέκδοτα χαρακτηριστικὰ ἔγγραφα ποὺ εἰκονίζον τὸ πνεῦμα καὶ τὰ ἤθη τῶν χρόνων ἐκείνων, ὅταν ἄρχιζε τὸ χτίσιμο τῆς νέας Ἑλλάδος. Δὲν ἐκτίθενται τὰ ἀνασκαφικὰ καὶ ἀναστηλωτικὰ πεπραγμένα τῆς Ὑπηρεσίας παρὰ μόνον ἐφ' ὅσον βοηθοῦν σὸν σχηματισμὸ τῆς γενικῆς εἰκόνας τῶν λίγων ἐκείνων χρόνων. Ἀκόμη ἀναδημοσιεύεται, ἐπανημιμένο καὶ σχολιασμένο,

ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιο τοῦ Κωνσταντίνου Μπέλλιου, τὸ τμήμα τὸ ἀπὸ τῆς 12 Δεκεμβρίου 1836 μέχρι τῆς 11 Μαρτίου 1837, ὅπου διηγεῖται τὴ διαμονή του στὴν Ἀθήνα καὶ τὴν ἴδρυσή τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας.

Γιὰ τὴ σύνταξη τοῦ κειμένου τούτου ἔγινε χρῆσι ἀνεκδότων ἀρχειακῶν πηγῶν. Ἀπὸ ἐτῶν κατέχω, σὲ φωτοτυπίες, τμήμα τοῦ ἀρχείου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας τῶν πρώτων χρόνων τῆς, τὸ ὁποῖο βρίσκειται σὲ ΓΑΚ καὶ στὴν Ἐταιρεία. Εἶναι δεκάδες φακέλοι οἱ ὁποῖοι θὰ περιέλθουν στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία. Οἱ παραπομπές σὲ ἔγγραφα πὸν κατέχω γίνονται μὲ τὸν ἀριθμὸ τοῦ φακέλου καὶ τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴ χρονολογία τοῦ ἐγγράφου.

Χάλκινη πλάκα μὲ τιμητικὴ ἐπιγραφή, προσηλωμένη στὸν τοῖχο τοῦ πέμπτου ὀρόφου τοῦ μεγάρου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας. Προσφέρθηκε στὴν Ἐταιρεία ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ κυβέρνησι κατὰ τὴς ἐορτῆς τῆς Ἐκατονταετηρίδος (φωτ. ΑΑΕ).

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1813-1836

Για να γίνει φανερό ποιες ήταν οι συνθήκες και το κλίμα μέσα στο οποίο γεννήθηκε ή 'Αρχαιολογική 'Εταιρεία, προτάσσεται χρονογραφική αναγραφή των προσπαθειών, από το 1813 έως το 1837, για την προστασία και μελέτη των αρχαίων και σκιαγραφείται μέρος της αθηναϊκής κοινωνίας από την όποια, με την πρωτοβουλία του Κωνσταντίνου Μπέλλιου, δημιουργήθηκε ένα ίδρυμα που θεωρήθηκε από τα πρώτα χρόνια της ζωής του θεσμός. 'Η ίδρυση της 'Αρχαιολογικής 'Εταιρείας αποτελεί ουσιαστικά την πρώτη έμπρακτη αντίδραση στις άρπακτικές και αρχαιοκαπηλικές προσπάθειες 'Ελλήνων και ξένων.

Η ΦΙΛΟΜΟΥΣΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑ. Το 1813 ιδρύθηκε στην 'Αθήνα ή Φιλόμουσος 'Εταιρεία¹ της οποίας οι σκοποί ήταν εκπαιδευτικοί και αρχαιολογικοί, όπως με σαφήνεια εκτίθενται στο άρθρο δ' του καταστατικού της: «'Η ρηθείσα καταβολή θέλει χρησιμεύσει εις καλλιέργειαν και φωτισμόν του 'Ελληνικού πνεύματος των νέων δια της σπουδής των 'Επιστημών, εις έκδοσιν χρησίμων βιβλίων, εις βοήθειαν ένδεων μαθητών, εις ανάκαλύψεις αρχαιοτήτων, εις συλλογήν επί λίθων 'Επιγραφών, 'Αγαλμάτων τε και Σκευών, και εις ό,τι άλλο της προσοχής αξίων». Σύντομα επέκτεινει τον χώρο της δράσης της με ειδικότερη απόφαση του συμβουλίου της: «'Η έπιμέλεια των έν 'Αθήναις και άπανταχού της 'Ελλάδος αρχαιοτήτων θέλει είναι μία από τας ιεράς φροντίδας της Φιλομούσου 'Εταιρείας». Ένας από τους κυριότερους σκοπούς όμως της Φιλομούσου 'Εταιρείας καθορίζεται στο άρθρο θ' του 'Οργανισμού της: «'Η 'Εταιρεία εκλέγει έκ των ένθάδε Μελών αυτής άνδρας ειδήμονας των ένταῦθα 'Αρχαιοτήτων, και ικανούς εις το να συνοδεύωσι τους έδω φοιτώντας περιηγητάς, εις έν έκαστον των 'Ελληνικών αρχαίων μνημείων, και να προσφέρωσιν αυτοίς κάθε ένδεχομένην ύπουργίαν και περιποίησιν».

Ἡ Φιλόμουσος Ἐταιρεία δὲν ἦταν ἀκριβῶς αὐτὸ ποὺ φαινόταν. Ἦδη ὁ Καποδίστριας² εἶχε τονίσει τὴν ἐπιρροή τῶν Ἑλλήνων σ' αὐτὴν καὶ ὅτι ἡ μέριμνα γιὰ τὶς ἀρχαιοτήτες δὲν ἦταν πραγματικὸς σκοπὸς τῆς: «Οἱ Ἕλληνες ἵδρυσαν ἤδη ἐν Ἀθήναις Ἐταιρείαν μὲ τὸν φαινομενικὸν σκοπὸν τῆς συλλογῆς καὶ διατηρήσεως τῶν ἀρχαιοτήτων». Ἀπὸ τὰ ἑκατὸν ἕξι συνολικὰ μέλη τῆς Φιλομούσου Ἐταιρείας, τὰ πενήντα ἕξι ἦσαν Ἕλληνες, σαράντα Ἕλληνες καὶ δέκα ξένοι διαφόρων ἐθνικοτήτων. Στὰ μέλη αὐτὰ δὲν περιλαμβάνονταν κανεὶς Γάλλος, οὔτε ὁ Fauvel³, κάτοικος τῶν Ἀθηνῶν⁴.

Ξένοι μέλη τῆς Φιλομούσου Ἐταιρείας ἦσαν πρόσωπα διάσημα γιὰ τὶς ἀρπαγὲς ἀρχαίων ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ὁ Cockerell⁵ μὲ τὴν ομάδα του καὶ ὁ Γεώργιος Χριστιανὸς Grogg, ἰδρυτικὸ μέλος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας. Κατὰ νεώτερες ἔρευνες Ἕλληνες, μέλη τῆς Φιλομούσου Ἐταιρείας, ἔκαναν ἀνασκαφὲς γιὰ λογαριασμὸ ξένων συλλεκτῶν⁶. Ἡ Φιλόμουσος Ἐταιρεία δὲν προσέφερε σπουδαῖα πράγματα στὴν προστασία τῶν ἀρχαίων καὶ τὸ πνεῦμα ὀρισμένων μελῶν τῆς, Ἑλλήνων, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς φιλόλατρον, ἀλλὰ ὡς φιλελληνικόν. Ἀπὸ σποραδικῆς μνείας μαθαίνουμε ὅτι ἡ Φιλόμουσος Ἐταιρεία διέθετε μικροποσὰ γιὰ ἀρχαιολογικὰς ἐργασίαις. Σχετικὴ πληροφορία τοῦ Π. Καββαδία δὲν ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ ἄλλη πηγὴ.

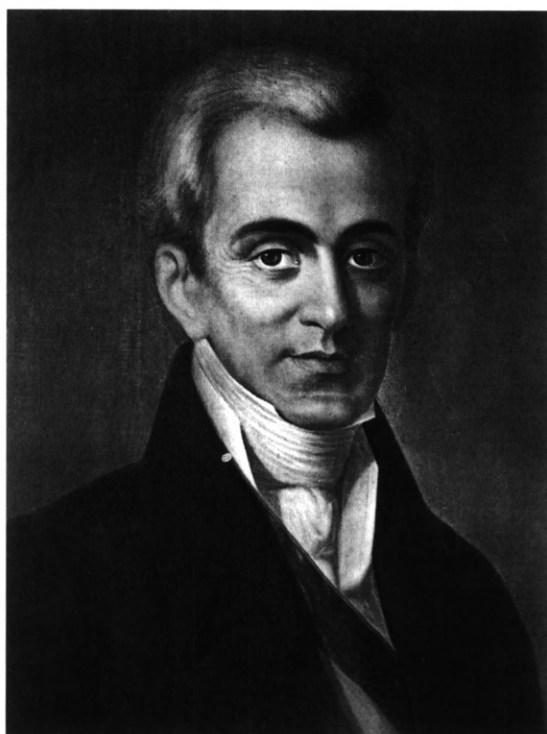
ΝΟΜΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ. Ο ΚΟΡΑΗΣ. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἀγῶνος ἐκδόθησαν ἀρκετὲς διοικητικὲς καὶ νομοθετικὲς πράξεις οἱ ὁποῖες ὡς σκοπὸν εἶχαν τὴν προστασίαν τῶν ἀρχαιοτήτων. Πρώτη γνωστὴ ἐνέργεια τῶν ἐπαναστατημένων Ἑλλήνων εἶναι ὅτι ὀρίζεται, τὸ 1822 ἀπὸ τὴν Γερουσίαν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, μεταξὺ τῶν καθηκόντων τοῦ Ἐφόρου τῆς Πολιτικῆς ἢ ὑποχρέωσις νὰ φροντίζει διὰ τὴν διαφύλαξιν τῶν ἀρχαιοτήτων. Τὸν ἐπόμενον χρόνον ὁ Κοραῆς ἀπευθύνει, στὶς 27 Αὐγούστου, πρὸς τὸ Συνέδριον τῶν Ἀντιπροσώπων, δηλαδὴ πρὸς τὴν Β' Ἐθνοσυνέλευσιν τοῦ Ἰωάννου, μακρὰ ἐπιστολή. Ὅπως ὁ ἴδιος λέγει σὲ ἄλλη ἐπιστολή του τῆς 20 Σεπτ. 1823 πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτο, στὴν Ἰθάκη, «Τὰ κυριώτατα τῆς ἐπιστολῆς ἦσαν ἡ

συνάθροισις καὶ φυλακὴ τῶν λειψάνων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιοτήτος, ἢ πρόσκλησις τῶν σπαρμένων εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην ὁμογενῶν λογίων μας, καὶ ἄλλη πρόσκλησις πρὸς τοὺς ἀλλογενεῖς λογίους νὰ μᾶς προμηθεύσωσι μὲ βιβλία». Ὁ Κοραῆς ὅμως εἶχε ἀσχοληθεῖ καὶ σὲ παλαιότερη ἐποχὴ, ἥδη ἀπὸ τοῦ 1807, μὲ τὸ πρόβλημα τῆς ἀρπαγῆς τῶν χειρογράφων καὶ τῶν ἀρχαίων καὶ εἶχε ὑποδείξει πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο τὰ μέτρα ποῦ θὰ θεράπευαν ἢ θὰ μείωναν τὸ κακό⁸.

Ὅπως ὅμως ἦταν φυσικὸ οὔτε διαταγὲς τῶν ὁποίων ἡ ἐφαρμογὴ δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιβληθεῖ, οὔτε οἱ παραινέσεις εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχουν ἀποτέλεσμα σὲ τόπο ὅπως ἦταν ἡ Ἑλλάδα κατὰ τὰ χρόνια τῆς Ἐπαναστάσεως. Οἱ ἀρπαγὲς καὶ οἱ καταστροφὲς ἐξακολουθοῦν, ὅπως κατὰ τὰ χρόνια τοῦ Μεσαίωνα καὶ τῆς τουρκικῆς κατοχῆς.

ΠΡΩΤΑ ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ. Στὶς 10 Φεβρουαρίου 1825 σὲ διάταγμα τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν Γρηγορίου Δικαίου, τοῦ Παπαφλέσσα, ἀναφέρονται ἀναλυτικὰ ποιὲς εἶναι οἱ ὑποχρεώσεις τοῦ Ἐφόρου τῆς Παιδείας ὡς πρὸς τὴν συλλογὴ καὶ φύλαξη τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ ποιὰ εἶναι ἡ σημασία τους ἀπὸ ἐπιστημονικῆς καὶ ἐθνικῆς ἀπόψεως. Ἐνα χρόνο ἀργότερα, στὶς 21 Φεβρουαρίου 1826, ἐκδίδεται ἡ ἀρ. 17164 ἀπόφαση τοῦ Ἐκτελεστικοῦ μὲ τὴν ὁποία τοῦτο διέταξε τὴν ἐξασφάλιση καὶ περιποίηση τῶν Ἀρχαιοτήτων τῶν Ἀθηνῶν. Σ' αὐτὸ περιέχονται ὄροι γενικότερης σημασίας. Ἡ ἀπόφαση τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, ὅπως καὶ ἡ συναφῆς ἀρ. 3218 τῆς 15 Μαρτίου 1826 διαταγὴ τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος, ἐκδόθηκαν ἔπειτα ἀπὸ ἀναφορὰ πρὸς αὐτὸ τῆς Φιλομούσου Ἐταιρείας τὴν ὁποία ὑπέγραψε, μεταξὺ ἄλλων, ὁ Gropius.

Οἱ ἐπίσημες προσπάθειες, θεωρητικὲς κατὰ τὸ πλεῖστον, συνεχίστηκαν καὶ τὰ ἐπόμενα χρόνια. Ἡ Γ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῆς Τροιζήνος θεοσιζεῖ, τὸ 1827, ἀπαγόρευση πώλησης καὶ μεταφορᾶς ἐκτὸς τῆς Ἐπικράτειας ἀρχαιοτήτων ἢ ὁποία ἐπικυρώνεται ἀπὸ τὴν Δ' Ἐθνικὴ Συνέλευση τοῦ Ἄργους τοῦ 1829 μὲ τὸ Ι΄ ψήφισμά της, τῆς 2 Αὐγούστου 1829, τὸ ὁποῖο ὅμως ἐπιτρέπει καὶ τὶς παρεκκλίσεις ποῦ ζήτησε ὁ Καποδίσ-

Ἰωάννης Καποδίστριας (1776-1831), πρῶτος Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος.

στρίας μετὰ τὸ ἀρ. 13578 ἔγγραφόν του, χάριν τῶν Γάλλων τῆς *Expédition de Morée*.

Ἡ ΠΡΩΤΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ. Τὸ ἑλληνικὸ κράτος ἀνάγει τὴν ἀρχὴν του στὸν πρῶτον Κυβερνήτη, τὸν Ἰωάννη Καποδίστρια (1776-1831), ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε καθήκοντα τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1828, ὅταν ἡ ἔκτασις τῆς χώρας δὲν εἶχε ἀκόμη καθορισθεῖ. Ὁ πρῶτος καιρὸς πέρασε γιὰ τὰ ἀρχαῖα, μέσα στὸ χάος ποῦ ἀποτελοῦσε ἡ Ἑλλάδα. Τὴν ἐπομένη χρονιά ὅμως, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1829, διόρισε Διευθυντὴ καὶ Ἐφορο τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου τὸν Κερκυραῖον λόγιον Ἄνδρᾶ Μουστοξύδη⁹. Ὁ Μουστοξύδης ἦταν φίλος τοῦ Καποδίστρια, ιστορικὸς καὶ ἀρχαιολόγος, μετὰ φήμην σ' ὀλόκληρην τὴν Εὐρώπην.

Ἄνδρέας Μουστοξύδης (1785-1860), πρῶτος Προϊστάμενος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας.

Ποίου ὅμως Ἐθνικοῦ Μουσείου ἀνελάμβανε τὴν διεύθυνση; Στὴν πραγματικότητα δὲν ὑπῆρχε μουσεῖο ἀλλὰ ἀρκετὰ ἀρχαῖα μάρμαρα σωριασμένα στὶς στοᾶς τοῦ Ὁρφανοτροφείου Αἰγίνης καὶ ἄλλα, ἀγγεῖα, νομίσματα καὶ ἀντικείμενα μικροτεχνίας, ποὺ φιλοξενοῦνταν στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Ὁρφανοτροφείου, αὐτοῦ τοῦ Ὁρφανοτροφείου ποὺ φημίστηκε στὰ χρόνια μας ὡς μία ἀπὸ τὶς μεγάλες φυλακὲς τῆς χώρας. Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία δὲν ὑπῆρχε καὶ οὔτε μποροῦσε νὰ δημιουργηθεῖ τότε, γιὰτὶ δὲν ὑπῆρχαν Ἕλληνες, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Μουστοξύδη, ποὺ νὰ γνωρίζουν πολλὰ γιὰ ἀρχαιολογία. Βλέποντας τὰ πράγματα ἀπὸ ἀπόσταση καταλαβαίνουμε πῶς καὶ αὐτὸ ποὺ ἔκαμε τότε ὁ Καποδίστριας ἦταν περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι μποροῦσε. Σὲ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Μουστοξύδη ὁ Κυβερνήτης δὲν δείχνει πεπεισμένος ἂν ἔπρεπε ὁ φίλος του νὰ ἔλθει στὴν Αἴγινα:

«'Ακόμη δὲν τολμῶ νὰ σοὶ προτείνω νὰ ἔλθης νὰ κατασταθῆς ἐδῶ οἰκογενειακῶς, ἐπειδὴ καὶ πάντες συναιθριάζομεν καὶ τὸ πᾶν ἀκόμη εἶναι ἐρημία, ἐρείπια καὶ ἀταξία. Ἐὰν ὅμως θέλῃς νὰ ἔλθης μόνος ... καλῶς νὰ ὀρίσης. Καὶ ἔχω νὰ σὲ κάμω νὰ τρέξης καθὼς ὄλους, ὅσοι κατὰ κακὴν αὐτῶν τύχην μὲ ἐγγίζουσι»¹⁰.

Στὴν ἐπόμενη ἐπιστολὴ τοῦ ὁ Κυβερνήτης εἶναι θετικότερος. Καὶ πάλι δὲν προτείνει ρητῶς στὸν Μουστοξύδη νὰ ἔλθει στὴν Αἴγινα, ἀφήνει τὸν φίλο του νὰ κρίνει μόνος:

«Περὶ δὲ σεαυτοῦ καὶ πάλιν σὲ λέγω ὅτι δὲν τολμῶ νὰ σὲ προβάλω νὰ συσκευασθῆς καὶ μεταφέρῃς ἐδῶ σωρηδὸν γυναῖκα, παιδία καὶ οἰκετεῖαν. Τοῦτο μόνον δύνασαι νὰ κάμῃς νὰ ἔλθῃς ὡς ἐλεύθερος, ἀλλὰ καὶ περὶ τούτου πρέπει ἐμβριθέστερον νὰ σκεφθῆς, μηδὲν προαγόμενος ἐκ τῆς περὶ ἐμὲ εὐνοίας σου καὶ ἀγάπης. Ἴσως δὲ εἰς δύο ἢ τρεῖς μῆνας, τὸ βραδύτερον, δυνηθῶ νὰ σὲ εἰπῶ σαφῶς, τί μᾶλλον συμφέρει νὰ πράξῃς κατὰ τὴν γνώμην μου»¹¹.

Ἐναλαμβάνει ὁ Μουστοξύδης τὴ διεύθυνση τοῦ πρώτου Ἐθνικοῦ Μουσείου τῆς Ἑλλάδος, τὸ ὁποῖο πρέπει καὶ νὰ δημι-

Ἐρφανοτροφεῖο Αἰγίνης. Στοά, ὅπως διαμορφώθηκε, ἀριστερὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Σωτήρος.

Όρφανοτροφείο Αιγίνης. Ό ναός του Σωτήρος. Έπιγραφή σε μαρμάρινη πλάκα μνημονεύει: Έκ μέρους | του Έλληνικού Έθνους | ό Κυβερνήτης της | Έλλάδος καθιερώνει | τόν ναόν τοῦτον | εἰς τόν Σωτήρα | της Έλλάδος Θεόν.

Όρφανοτροφείο Αιγίνης. Τό άνω μέρος στοάς, δεξιά της έκκλησίας του Σωτήρος.

ουργήσει¹². Στις φυλακές τῆς Αἴγινας, δεξιὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Σωτήρος, διακρίνομε τὸ ἀνώτερο μέρος πέντε πεσοῶν ποῦ βαστοῦν τὴ στέγη μιᾶς στοᾶς. Ἀριστερὰ τῆς ἐκκλησίας ἄλλοι πεσοοί, ἀνάμεσα σὲ τοίχους, ὑποδηλώνουν τὴν ὕπαρξη καὶ δεύτερης στοᾶς. Εἶναι αὐτὲς ποῦ περιγράφει ὁ Ludwig Ross¹³ στὶς ἀναμνήσεις του λέγοντας γιὰ τὸ μουσεῖο:

«Ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο κύρια τμήματα. Τὸ πρῶτο ποῦ περιέχει ἀγάλματα, ἀνάγλυφα καὶ ἐπιγραφές, βρίσκεται σὲ δύο ἀνοιχτὲς στοᾶς, στὴν αὐλὴ τοῦ μεγάλου Ὁρφανοτροφείου. Ἀπλοϊκώτατα ὅμως ἔχουν φτιάξει αὐτὲς τὶς στοᾶς στὴ δυτικὴ πλευρά, ἔτσι ποῦ ἀπὸ τὶς 9 τὸ πρῶτὸ ὡς τὶς 6 τὸ ἀπόγευμα δὲν μπορεῖς νὰ ἀντέξεις στὴ ζέστη.

Ἀνάμεσα στὰ γλυπτὰ δὲν βρῆκα ἕως τώρα τίποτα τὸ ἀξιόλογο, σὰν ὑψηλὴ τέχνη, καὶ σχεδὸν κανένα μὴ ἀκρωτηριασμένο.

Ἀνάμεσα στὶς ἐπιγραφὲς βρίσκονται πολλὲς ἐνδιαφέρουσες καί, γενικά, ἡ συλλογὴ δείχνει νὰ ἔχει συγκεντρωθεῖ ἐδῶ τὸν καιρὸ τῆς ἀναταραχῆς, χωρὶς νὰ ἔχουν γίνει σχεδιασμένες ἀνασκαφές, χωρὶς τὰ κατάλληλα μεταφορικὰ μέσα, κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος μονάχα ἀπ' τὶς κοντινὲς ἀκτὲς τῶν Κυκλάδων – ἔτσι ὥστε μιὰ πλούσια ἐκμετάλλευση τῶν θησαυρῶν τέτοιου εἴδους μπορεῖ νὰ ἀναμένεται μονάχα ἀφοῦ θὰ ἀποκατασταθεῖ ἡ ἡρεμία στὴν Ἑλλάδα.

Στὸ δεῦτερο τμῆμα τοῦ Μουσείου φυλάγεται ἡ Βιβλιοθήκη. Ἐδῶ βρίσκονται μερικὲς γυάλινες βιτρίνες μὲ λυχνίες τάφων, μικρὲς δακρυδόχες, γυάλινα ποτήρια, ἀνάγλυφα ἀπὸ πηλὸ καὶ μέταλλο κλπ., ἀπὸ τοὺς τάφους τῆς Αἴγινας καὶ ἐν μέρει τῆς Ἀθήνας καὶ ἀπὸ τοὺς Δελφούς. Δύο μεγάλες βιτρίνες περιέχουν σχεδὸν μόνον ἀγγεῖα διαφόρων μεγεθῶν καὶ ποικίλων μορφῶν. Τὰ ἀγγεῖα αὐτὰ εἶναι στολισμένα πότε μὲ κοσμήματα, πότε μὲ παραστάσεις χορῶν καὶ ἄλλων πραγμάτων.

Ἀνάμεσά τους εἶναι πολλὲς ἐξαιρετικὰ ὁμορφες καὶ καλὰ διατηρημένες παραστάσεις. Ἐνα μικρὸ κιβώτιο, μὲ τέσσερα ἢ πέντε συρτάρια, περιέχει μιὰ μικρὴ συλλογὴ ἀπὸ χρυσὰ ἢ ἀργυρὰ νομίσματα καὶ κομμένες πέτρες – μιὰ συλλογὴ ποῦ μόνο σὰν ἀρχὴ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ».

Λίγους μήνες μετὰ τὴν ἄφιξή του στὴν Ἑλλάδα ὁ Καποδίστριας ἐκδίδει τὴν ἀρ. 2400 τῆς 12 Μαΐου 1828 διαταγή του μετὰ τὴν ὁποία ἀπαγορεύει τὴν ἐξαγωγή ἀρχαιοτήτων ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα¹⁴. «Ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος | Ξεχωριστὰ ὁδηγία | Πρὸς τοὺς κατὰ τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος Ἐκτάκτους Ἐπιτρόπους | --- | Οἱ Ἐκτακτοὶ Ἐπίτροποι θέλουν ἐπαγρυπνεῖ, ὥστε αἱ ἀρχαιότητες, δηλαδὴ νομίσματα παλαιά, ἐρμόγλυπτα ἢ ἄλλα ἀρχαῖα λείψανα, νὰ μὴν ἐξάγονται παντελῶς ἀπὸ τὸν τόπον καὶ νὰ παραχωρῶνται κατὰ προτίμησιν εἰς τὴν Κυβέρνησιν παρὰ τῶν Κυρίων αὐτῶν». Πρόκειται γιὰ τὴ βασικότερη διάταξη κάθε ἀρχαιολογικοῦ νόμου. Ἀπαγόρευση ἐξαγωγῆς καὶ προτεραιότης τοῦ κράτους σὲ περίπτωση πωλήσεως ἢ παραχωρήσεως ἀρχαίων. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ὁδηγίας ἀνατίθεται στοὺς Ἐπιτρόπους, τοπικοὺς διοικητὲς τῶν νησιῶν, τοῦ Αἰγαίου Πελάγους κυρίως, διότι στὶς Κυκλάδες εἶχε ἀναπτυχθεῖ σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸ ἡ ἀρχαιοκαπηλία, εἴτε ἀπὸ ξένους ποὺ διέπλεαν τὸ Αἰγαῖο, εἴτε ἀπὸ τοὺς νησιῶτες γιὰ λογαριασμὸ τῶν ξένων. Ἐπειτὰ ἀπὸ 18 μήνες ὁ Καποδίστριας ἰδρύει στὴν Αἴγινα, μετὰ τὴν ἀρ. 49 τῆς 21 Ὀκτωβρίου 1829 ψήφισμα¹⁵, τὸ πρῶτο Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο, τὸ *Ἐθνικὸν Μουσεῖον* τῆς Αἰγίνης, τοῦ ὁποίου διευθυντὴ ὀρίζει τὸν Ἀνδρέα Μουστοξύδη:

«Ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος. Θεωροῦντες τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν ὠφέλειαν τοῦ νὰ κάμωμεν βαθμηδὸν τὴν συλλογὴν ὄλων τῶν ἀρχαιοτήτων, τὰς ὁποίας καλύπτει εἰσέτι τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος, καὶ αἱ ὁποῖαι, δυνάμεναι νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν πρόοδον τῆς Φιλολογίας καὶ τῶν Τεχνῶν, εὐρίσκονται διεσπαρμέναι εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἐπικρατείας. Θεωροῦντες ὡς πρῶτην ἀνάγκην νὰ ἐμπιστευθῶμεν τὸ ἔργον τοῦτο εἰς πολίτην ἔμπειρον περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν, ὅστις θέλει ἐνασχοληθῆ περὶ τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἡ Κυβέρνησις θέλει ἐνεργῆσει πρὸς ἐπιτυχίαν τούτου τοῦ σκοποῦ. Ἐπιθυμοῦντες νὰ σαφηνισθῶσιν αἱ εἰς τὸ Ὀρφανοτροφεῖον τῆς Αἰγίνης ἀποκείμεναι ἀρχαιότητες καὶ ὅσα θέλουν ἀυξήσει ἀκολούθως ταύτην τὴν συλλογὴν. Ψηφίζομεν Α΄. Ὁ κύριος Ἀνδρέας Μουστοξύδης, ἐγνωσμένος διὰ τὰς ἀρχαιολογικὰς καὶ φιλολογικὰς γνώσεις του, διορίζεται Διευθυντὴς καὶ Ἐφορος τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου. Β΄. Ὁφείλει νὰ καθυποβάλη εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὰ

ἀναγκαῖα μέτρα πρὸς ἐνέργειαν τοῦ παρόντος ψηφίσματος, Γ'. Ὁ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίου Παιδεύσεως Γραμματεὺς νὰ ἐνεργήσῃ τὸ παρὸν ψήφισμα».

Ἀπὸ τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Μουστοξύδη ἦταν ἡ σύνταξη καὶ δημοσίευση τῆς ἐγκυκλίου ἀρ. 953 τῆς 23 Ἰουνίου 1830, ἡ ὁποία περιέχει βασικὲς ἀρχὲς¹⁶ γιὰ τὴν προστασία τῶν ἀρχαίων, καὶ κατόπιν ἡ σύνταξη τοῦ σχεδίου ψηφίσματος περὶ τῶν ἀρχαίων¹⁷, δηλαδὴ σχεδίου ἀρχαιολογικοῦ νόμου. Ἡ θητεία τοῦ Κερκυραίου σοφοῦ δὲν βάστηξε πολὺ. Μετὰ τὴν δολοφονία τοῦ Καποδίστρια, στὶς 27 Σεπτεμβρίου 1831, παρατήθηκε καὶ ἔφυγε ἀπὸ τὴν Αἴγινα ὄχι χωρὶς περιπέτειες πρὸς τὸν δημοῦργησαν οἱ ἀντίπαλοι τοῦ νεκροῦ Κυβερνήτη, ὁ κυριότερος ἀπὸ τοὺς ὁποίους στὴν Αἴγινα ἦταν ὁ Ἀθανάσιος Ἰατρίδης (1799-1866) ὁ ὁποῖος ἦλθε στὴν Αἴγινα, ἀπὸ τὸ Παρίσι, τὸ 1828. Ἐκεῖ πέρασε στὴν ὑπηρεσία τοῦ Ὁρφανοτροφείου, εἰδικότερα τοῦ ἀνατέθηκε, ἀπὸ τὸ 1830, τὸ ἔργο τῆς περισυλλογῆς ἀρχαίων ἀπὸ τὶς γύρω περιοχὲς, Αἴγινα, Σαλαμίνα, Μέγαρο, Ἐλευσίνα¹⁸. Δύο μῆνες μετὰ τὴν παραίτηση τοῦ Μουστοξύδη, τὸν Μάιο τοῦ 1832, ὁ Ἰατρίδης διορίστηκε ἐπιστάτης τοῦ Μουσείου τῆς Αἴγινας, χωρὶς νὰ ἔχει γνώσεις ἀρχαιολογίας ἢ φιλολογίας, οὔτε σχέση μὲ τὸν ἀρχαῖο κόσμον. Ἀπὸ τὰ ἔγγραφα πρὸς ὁρίζονται στὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους διαπιστώνουμε τὴν ἀμηχανία του μπροστὰ στὴν ἀπαίτηση τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας πρὸς τὸν ζητοῦσε τὴ σύνταξη καταλόγου τοῦ μουσείου τῆς Αἴγινας. Τὴν ἀπαίτηση αὐτὴ ἱκανοποίησε ἔμμεσα, στέλνοντας στὸν Ὑπουργὸ Ἰάκωβο Ρίζο Νερουλό, σχεδιαγραφήματα τῶν ἀρχαίων τοῦ Μουσείου, ὀρισμένα ἀπὸ τὰ ὁποῖα δημοσιεύτηκαν ἀργότερα στὴν *Ἐφημερίδα Ἀρχαιολογική*. Τὸν Ἰατρίδην εἶχε γνωρίσει στὴν Αἴγινα ὡς ἐπιστάτη τοῦ Μουσείου ὁ Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς¹⁹, ὁ ὁποῖος τὸν χαρακτήρισε ὡς «μέτριον μὲν ζωγράφον, ἄκρον δὲ ζηλωτὴν τῶν προγονικῶν ἀρχαιοτήτων». Ὁ Ἰατρίδης, ἀντικαποδιστριακός, εἶχε συμβάλει στὴ δημιουργία τοῦ ἐναντίον τοῦ Μουστοξύδη²⁰ ἐχθρικοῦ κλίματος, ἀργότερα δὲ ὅταν ἀπολύθηκε ἀπὸ τὴν Ὑπηρεσία, ἴσως ἐξ αἰτίας τοῦ Ἦρος, ἔγινε σφοδρὸς ἀντιοθωνιστὴς καὶ τὶς ἀπόψεις του αὐτὲς τὶς ἐκφράζει σὲ ἀρκετὰ σχέδιά του πρὸς εἰκονογραφοῦν κρατικὲς καταχρήσεις

Λουδοβίκος Ross (1806-1859).

καὶ ἀύθαιρεσίες. Τὰ συνοδεύει μάλιστα καὶ μὲ τὴν ἐξήγηση «Συνταγματικὴ ἐφαρμογὴ νόμου. Εὐδοκία Ὅθωνος». Ὁ Ἰατρίδης θὰ παραμείνει στὴν Αἴγινα, ὡς ἐπιστάτης, ὡς τὸν Μάιο τοῦ 1834. Τότε μὲ τὴν μεταφορὰ τοῦ Ὀρφανοτροφείου στὸ Ναύπλιο καὶ τὴν ἐγκατάσταση στὸ κτίριό του τῆς Σχολῆς τῶν Εὐελπίδων, θὰ παραδώσει τὰ ἀρχαῖα στὸν Διοικητὴ τῆς Σχολῆς, καὶ θὰ πάει στὴν Ἀθήνα, βοηθὸς τοῦ Ludwig Ross.

Ἄκαρπες ὑπῆρξαν οἱ στὰ χρόνια τοῦ Κυβερνήτη προσπάθειες τοῦ Κυριακοῦ Πιπτάκη²¹ νὰ διοριστεῖ σὲ κρατικὴ ἀρχαιολογικὴ θέση. Πῆγε δύο φορές στὴν Αἴγινα γιὰ νὰ ἐκθέσει τὸ αἴτημά του στὸν Καποδίστρια. Ἀπὸ τὴν Αἴγινα ἐπέστρεψε, τὸ 1829, στὴν Ἀθήνα. Τὴν Ἀκρόπολη κατεῖχαν οἱ Τοῦρκοι. Βρισκόταν χωρὶς θέση καί, κατὰ τὴ διήγηση τοῦ Ross²², ὡς κύρια ἀσχολία εἶχε τὴν ξενάγηση τῶν περιηγητῶν ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὡς ἀμοιβὴ ἔπαιρνε φιλοδωρήματα.

ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΚΑΙ ΜΟΥΣΤΟΕΥΔΗΣ. Τὸν Αὐγούστο τοῦ 1832 ὁ Ludwig Ross ἐποσκέπεται τὴν Ἀθήνα ὡς φιλοξενούμενος

τοῦ Ἰακώβου Black, συζύγου τῆς Θηρεσίας Μακρῆ, τῆς *Κόρης τῶν Ἀθηνῶν* τοῦ Byron. Ἡ πρώτη ἐπίσκεψη τοῦ Ross ἦταν σὸ οἶπι τοῦ Πιττάκη, σύγγαμβρου τοῦ Black. Ὁ Πιττάκης διηγήθηκε στὸν Γερμανὸ ἀρχαιολόγο τὴν πρώτη συνάντησή του μὲ τὸν Καποδίστρια καὶ τὰ λόγια τοῦ Κυβερνήτη πρὸς αὐτὸν τὰ ὁποῖα ὁ Ross κατέγραψε²³ ὡς χαρακτηριστικά, κατ' αὐτόν, τῆς νοοτροπίας τοῦ Κυβερνήτη: «Ἐπιθυμεῖτε μίαν θέσιν – τοῦ εἶπε ὁ Καποδίστριας – ἴσως ὑπάρξει ἡ δυνατότης νὰ σᾶς δοθεῖ. Ἐν τούτοις ὀφείλω νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχήν σας εἰς δύο πράγματα. Ξεύρετε τὰ ἀγγλικά. Θὰ κάμετε συνεπῶς τὸν ξεναγὸν τῶν ξένων Ἕγγλων καὶ θὰ τοὺς ἀκούετε τί λέγουν, τί σκέπονται διὰ τὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν κυβέρνησίν της. Περαιτέρω, ἀκούω ὅτι γνωρίζετε τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά, ὅτι ἀγαπᾶτε τὴν ἀρχαιότητα καὶ ἀσχολεῖσθε μὲ αὐτήν. Αὐταῖ εἶναι πεπλανημένοι ἰδέαι, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἐγκαταλείψετε. Διότι κρίνετε τὴν ἀρχαιότητα, ὅπως οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων, ἐντελῶς λελανθασμένως. Οἱ ἀρχαῖοι ὑπῆρξαν ἀνήσυχοι κεφαλαί, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡμεῖς οἱ νεοἑλληνες τίποτε τὸ πρακτικὸν δὲν δυνάμεθα νὰ μάθωμεν».

Ὁ Ross δίνει²⁴ καὶ ἄλλες πληροφορίες γιὰ τὴν ἀντιπάθεια τοῦ Καποδίστρια πρὸς τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα:

«Ὅσες φορὲς κάποιος ἀπὸ τὸ περιβάλλον τοῦ Κυβερνήτη, ἀνάφερε ἀπὸ ἀπροσεξία τὸ ὄνομα Ἀθήνα ἔβλεπε κανεὶς ἀρρωστημένες συσπάσεις τῶν χαρακτηριστικῶν του.

— Τί μοῦ κοπανᾶτε πάντα, ξεσοῦσε, γιὰ Ἀθήνα; Δὲν εἶναι τάχα μιὰ πόλη ὅπως οἱ ἄλλες;

Μόνο μιὰ φορὰ εἶχε πάει, ἰνκόγκνιτο, στὴν Ἀθήνα, μίλησε ὅμως ὕστερα μὲ ψυχρότατη ὑποτίμηση γιὰ τὰ ὑπάρχοντα ἐκεῖ ἐρείπια τῶν ἀρχαιοτήτων. Μόνον ὅταν ἦταν μπροστὰ ξένοι (Εὐρωπαῖοι), ὑποκρινόταν ἓνα εἶδος ἐνθουσιασμοῦ γιὰ νὰ μὴν ξυπνήσει ἀπ' τὴ νάρκη τοὺς τοὺς καλοὺς φιλέλληνες στὴν Εὐρώπη ποὺ προσφέρανε χρήματα γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ἀνδρέας Μουστοξύδης, ὁ ἀρχαιολόγος (!) ἦταν, ἀναφορικὰ μὲ τὴν Ἀθήνα, ἡ πιστὴ ἠχὼ τοῦ Κυρίου καὶ Αὐθέντου του. Ὅχι μονάχα δὲν ἐπισκέφθηκε ποτὲ τὴν Ἀθήνα, κατὰ τὴν διάρκειά της διετοῦς παραμονῆς του στὴν Αἴγινα, ἀπὸ δουρικὸ σεβα-

σμοὶ πρὸς τὸν Κυβερνήτην, ἀλλὰ εἶπε κίολας μιὰ φορὰ στὸν κύριον Κλεάνθη:

— Ὁ Διάβολος νὰ πάρει τοὺς Τούρκους ποὺ δὲν ἐχάλασαν ὅλα αὐτὰ τὰ ἀρχαῖα (ἑλληνικὰ στὸ κείμενο)».

Τὰ ὅσα λέγει ὁ Ross ἐναντίον τοῦ Καποδίστρια καὶ τοῦ Μουστοξύδη γιὰ τὶς ἀπόψεις τοὺς ὡς πρὸς τὰ ἀρχαῖα δὲν εἶναι ἀξιόπιστα. Βασιζονται σὲ διηγήσεις τρίτων ποὺ μεροληπιτοῦσαν ἀπὸ πολιτικὴ ἐμπάθεια. Ὁ Κυβερνήτης καὶ ὁ Μουστοξύδης ἔχουν ἀφήσει ἀναμφισβήτητα τεκμήρια τῆς μόρφωσής τους καὶ τοῦ ἔμπρακτου ἐνδιαφέροντός τους πρὸς τὰ ἀρχαῖα. Ἐγγραφα, ἀποφάσεις, διατάγματα τὸ ἀποδεικνύουν.

ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ. Ὁ Θείριος²⁵, ἀπεσταλμένος στὴν Ἑλλάδα, τὸ 1832, τοῦ Λουδοβίκου τῆς Βαυαρίας, ἀποπειράθηκε νὰ ὀργανώσει ὑποτυπωδῶς τὴν προστασία τῶν μνημείων τῆς Ἀθήνας. Σύστησε λοιπὸν στὸν Κλεάνθη καὶ τὸν Schaubert νὰ ιδρύσουν ἀρχαιολογικὴ ἐταιρεία, ἢ ὁποία θὰ ἀνελάμβανε τὸ ἔργο αὐτό. Ὁ Πιττάκης ἔλαβε ἐνεργὸ μέρος στὸ ἐγχείρημα, ἢ ἀντίδραση ὅμως τῶν Ἀθηναίων ὑπῆρξε ἰσχυρὴ καὶ ἀποτελεσματικὴ.

Ἡ διήγησις τῶν σχετικῶν προσπαθειῶν ἀπὸ τὸν Γεώργιον Ψύλλα (1794-1879)²⁶ δείχνει μὲ σαφήνεια τὸ τότε ἐπίπεδο τῶν ἀνθρώπων τῆς Ἀθήνας καὶ τὶς ἀπόψεις τοὺς γιὰ τὰ μνημεῖα:

«Ἐν τούτοις ὁ Βασιλεὺς Ὁθων κατήρχετο εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ δὲ Θείριος, εὐρισκόμενος πρὸ μικροῦ ἐνταῦθα, ἐπενόησε νὰ συστήσῃ ἐταιρείαν ἀρχαιολογικὴν πρὸς συντήρησιν τῶν ἀρχαίων τῆς πόλεως λειψάνων, κοινοποιήσας τὴν ἰδέαν του ταύτην πρὸς τοὺς ἐνταῦθα εὐρισκομένους τότε ἀρχιτέκτονας Κλεάνθη καὶ Σιάουβερτ, οὗτοι δὲ ἀνεκοίνωσαν αὐτὴν πρὸς ἐμὲ καὶ πρὸς τινὰς ἄλλους τῶν παροικούντων ἐνταῦθα Φαναριωτῶν. Ἄλλ' ἐγὼ ἀπεποιήθην νὰ λάβω μέρος εἰς τὴν σύστασιν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐταιρείας καὶ συνεβούλευσα μάλιστα τοὺς φίλους τούτους νὰ μὴ προβῶσι πρὸς τὸ παρὸν εἰς τοῦτο, διότι, ἔλεγον, [ὅτι] ἤθελεν εἶσθαι ἄτοπον νὰ ἀκουσθῇ εἰς τὸν κόσμον ὅτι, ἐνῶ αἱ περιστάσεις τῆς πατρίδος μας εἶναι τόσοσιν κρίσιμοι καὶ περίξ ἡμῶν ὑπάρχει ἀναρχία καὶ ἐμφύλιος

πόλεμος, νὰ ἀκουσθῆ λέγω, ὅτι ἡμεῖς καταγινόμεθα εἰς συστάσεις ἑταιρειῶν πρὸς σκοποὺς οἷος ὁ προκείμενος καὶ οἷος πρέπει νὰ λάβῃ χώραν ἐν μέσῳ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν πραγμάτων καὶ ἐν καιρῷ γενικῆς εἰρήνης καὶ ἀσφαλείας τοῦ τόπου, ὅπως ἐλπίζεται ὅτι ὅσον οὕτω θέλομεν ἀπολαύσει τὰ ἀγαθὰ ταῦτα. Καὶ οὗτοι μὲν οἱ φίλοι δὲν μὲ ἤκουσαν, ἀλλ' ἐνήργουν δραστηριώτερον καὶ κατέγραφον μέλη τῆς ἑταιρείας τοὺς νεωστὶ τότε παροικήσαντας ἐν Ἀθήναις, συμπαραλαβόντες εἰς τὴν ἐνέργειαν ταύτην καὶ τὸν μακαρίτην Πιττάκη, ἐγὼ δὲ ἔμμενον ἐντελῶς ἀδιάφορος καὶ δὲν ἀντενήργουν παντελῶς εἰς τὰ ἔργα τῶν ταῦτα.

Ἄφοῦ ὅμως ἀνεχώρησεν ἐντεῦθεν ὁ Θεῖριος καὶ ἰκανὸς ἀριθμὸς μελῶν ἦτον ἐγγεγραμμένος, ἀλλ' ἀπὸ μόνους παροίκους, ὡς εἶπον, ἐπειδὴ οἱ γνωριμώτεροι τῶν Ἀθηναίων οὔτε κατεγράφοντο οὔτε ἄφηναν καὶ ἄλλους νὰ ὑπογραφῶσιν εἰς τὸν κατάλογον τῆς ἑταιρείας, τοῦτο δὲ πνεύματι αὐτοχθονισμοῦ, ὡς ἐφάνη κατόπιν, ἀφοῦ, λέγω, κατεγράφη ἰκανὸς ἀριθμὸς μελῶν, ἀπεφασίσθη νὰ γένη συνέλευσις τῶν μελῶν γενικὴ καὶ ἀνοικτὴ εἰς πάντας τοὺς θέλοντας νὰ παρευρεθῶσιν ἐκεῖσε, ὁ δὲ Πιττάκης ἦτον ἐπιφορτισμένος νὰ προεδρεύσῃ τὴν συνέλευσιν καὶ ὡς εἰσηγητὴς νὰ ἀνακοινώσῃ εἰς αὐτὴν τὸν ὀργανισμὸν τῆς ἑταιρείας. Πληροφορηθεὶς δὲ ὅτι ἐκ μέρους τῶν Ἀθηναίων, ἐπὶ κεφαλῆς ἐχόντων τοὺς κ.κ. Ἴω(άννην) Βλάχον καὶ Ζαχαρίτζαν, ἔμελλον νὰ ἐνεργηθῶσι ταραχαὶ πρὸς ματαίωσιν τοῦ σκοποῦ τῆς συστάσεως τῆς ἑταιρείας, προσῆλθε πρὸς με καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ προεδρεύσω ἐγὼ τὴν συνέλευσιν. Ἄλλ' ἐγὼ, καίτοι ἀποποιηθεὶς κατ' ἀρχὰς νὰ λάβω μέρος εἰς τὴν σύστασιν τῆς ἑταιρείας διὰ τοὺς ὁποίους ἐξέθεσα ἀνωτέρω λόγους, δὲν ἐνόμισα καλὸν νὰ ἀποποιηθῶ καὶ τώρα τὴν πρότασιν τοῦ Πιττάκη, διότι ἤθελεν εἶσθαι κατηγορία κατὰ τῶν Ἀθηναίων νὰ προβῶσιν εἰς τοιαῦτα βίαια μέτρα πρὸς ματαίωσιν τῆς ἑταιρείας, ἂν καί, κατὰ τὴν ἰδέαν μου, ἀτόπου καὶ ἀκαίρου. Θεωρῶν ὅμως πάλιν καὶ τὴν μεγάλην δυσχέρειαν τῆς θέσεως τοῦ Προέδρου ἐν περιστάσει τοσοῦτον ἀνωμάλοις καί, δός [δ' ὡς] εἰπεῖν, ἀναρχικαῖς, ἐσκέφθην καὶ ἀπεφάσισα ὅπως προσκληθῆ καὶ καταλάβῃ τὴν θέσιν ταύτην τοῦ Προέδρου ὁ Ἐπίσκοπος Νεόφυτος, ὅστις ἦτο πάντοτε

πρόθυμος εἰς ὅ,τι ἀπέβλεπε τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα τῆς πατρίδος. Καὶ δὴ προσεκαλέσαμεν ἀμφότεροι, ἐγὼ τε καὶ ὁ Πιπτάκης, τὸν σεβάσιμον ἐκεῖνον γέροντα νὰ ἀναλάβῃ καὶ τοῦτο τὸ πατριωτικὸν ἔργον, ἀφοῦ ἐξεθέσαμεν εἰς αὐτὸν τὴν κατάστασιν τῆς ὑποθέσεως ταύτης. Ἦλθε λοιπὸν ὁ γέρων μεθ' ἡμῶν εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς συνελεύσεως καὶ κατέλαβε τὴν ἔδραν τοῦ Προέδρου, ἀλλ' ἐνῶ εἰσήρχοντο πολλοὶ καὶ πάροικοι καὶ Ἀθηναῖοι, ἐκείσε, πρὶν ἀρχίσῃ ἢ εἰσήγησις τῆς ὑποθέσεως, τῶν Ἀθηναίων τινὲς μὲ ἠρώτησαν ἂν πρέπη νὰ ἀνεχθῶμεν νὰ μᾶς ἀφαιρέσωσι τὰ δικαιώματα τῆς πατρίδος οἱ ξένοι. Ἐγὼ δέ, μὴ ἔχων πλέον καιρὸν νὰ τοῖς ἐξηγήσω τὸ πρᾶγμα ἐμπεριστατωμένως, τοῖς εἶπον ὅτι, ἂν θεωροῦν καὶ ἐμὲ τοιοῦτον ἄνθρωπον, ὁποῖον νὰ προδώσω εἰς τοὺς ξένους τὰ δικαιώματα τῆς πατρίδος, ἄς μὴ ἀκολουθήσουν τὴν γνώμην μου. Ἄλλ' ἀποκρίνονται: «Οὕτω μᾶς ἐβεβαίωσαν οἱ συμπολιταὶ μας Βλάχος καὶ Ζαχαρίτζας». Τότε τοῖς εἶπον, ἂν πιστεύωσι περισσότερον εἰς τοὺς λόγους ἐκείνων παρὰ τοὺς εἰδικούς μου, ἄς ἀκολουθήσουν ἐκείνους.

Ἦρχισε τέλος ἡ εἰσήγησις τῆς ὑποθέσεως, καὶ ἀμέσως ὁ Ἰ. Βλάχος ἤρχισε τὰς ἐνστάσεις καὶ ἀντιρρήσεις του καὶ ἔλεγεν ὅτι «δὲν δεχόμεθα τοιαύτην ἑταιρείαν ξένων, οἱ ὁποῖοι θέλουν καταστρέφει τὰς οἰκίας καὶ ἰδιοκτησίας μας πρὸς ἀνακάλυψιν ἀρχαιοτήτων». «Δὲν δύνανται νὰ πράξωσι τοιαῦτα οἱ ξένοι, ἐπειδὴ ἡ ἑταιρεία δὲν ἀποκλείει κανένα καὶ ἡ συνδρομὴ εἶναι μηδαμινὴ πρὸς τὴν ἐγγραφὴν τῶν μελῶν, εἶναι δύο γρόσια κατ' ἔτος· ἂν λοιπόν», εἶπον, «φοβῆσθε τοὺς ξένους, τρεῖς χιλιάδες ὀνόματα συνδρομητῶν Ἀθηναίων θέλουν ματαιώσει πᾶν τοιοῦτον σχέδιον τῶν ξένων».

Ἄλλ' οὐχ ἦττον αἱ ἐνστάσεις καὶ ἀντιρρήσεις ἐξηκολούθουν, καὶ ὁ χρόνος παρήρχετο εἰς τοιαύτας ἀνοήτους καὶ κακὰς ἰδέας, ὥστε τέλος ἠναγκάσθη νὰ εἶπῃ πρὸς τὸν Βλάχον καὶ τοὺς ὀπαδούς του: «Κύριοι, τὴν αἴθουσαν ταύτην τὴν ἐνοικίασαμεν ἡμεῖς καὶ θέλομεν νὰ προχωρήσωμεν πρὸς τὸν σκοπὸν δι' ὃν συνήλθομεν. Ἄν ὑμεῖς δὲν εὐρίσκετε καλὴν τὴν σύστασιν τῆς ἑταιρείας, δύνασθε καὶ χρεωστεῖτε νὰ ἀποχωρήσετε ἐντεῦθεν, ἀφήνοντές μας ἡσύχους». Καὶ τότε ἠγέρθη ὁ Βλάχος καὶ οἱ ὀπαδοί του μετὰ μεγάλων κραυγῶν καὶ θορύ-

βου καὶ ἀπεχώρησαν, ἀπεχώρησαν δὲ συγχρόνως καὶ πολλοὶ τῶν φιλησούχων πολιτῶν καὶ παροίκων, φοβηθέντες τὸν θόρυβον καὶ τὴν ταραχὴν ἐκείνην».

ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ, ANTON WEISSEN-
BURG. Μὲ τὴν ἐκλογὴ τοῦ Ὁθωνος ὡς βασιλέως τῆς Ἑλλάδος
(1832) ἀρχίζει νέα περίοδος γιὰ τὶς ἐλληνικὲς ἀρχαιοτήτες.

Τὸ 1833 ἰδρύεται ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία τοῦ Κράτους
μὲ τὸ ἀπὸ 3/15 Ἀπριλίου 1833 Β.Δ. «Περὶ τοῦ σχηματισμοῦ
καὶ τῆς ἀρμοδιότητος τῆς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς
Δημοσίας Ἐκπαιδύσεως Γραμματείας τῆς Ἐπικρατείας».

Προϊστάμενός τῆς ὀρίστηκε ὁ Γερμανὸς ἀρχιτέκτων Anton
Weissenburg (1790-1840), ὁ ὁποῖος εἶχε ζήσει ἐπὶ πολὺ χρόνον
στὴν Ἰταλία, στὴ Ρώμη· γιὰ τὸ πρόσωπο αὐτὸ ἐκφράζεται²⁷
μὲ δυσμένεια ὁ Ross καὶ τὸν κατηγορεῖ γιὰ ἀδιαφορία γιὰ τὰ
ἀρχαῖα καὶ γιὰ ὑπονόμευση τοῦ Armansperg.

Τὰ πρόσωπα ποὺ ἐπάνδρωσαν ἀρχικὰ τὴν Ὑπηρεσία τὰ
ὑπέδειξε ὁ Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας Σπυρίδων Τρικούπης μὲ
τὴν ἀπὸ 5/17 Ἰουλίου 1833 εἰσηγητικὴ ἔκθεση²⁸. Προτείνει ὡς
προσωπικὸ τῆς Ὑπηρεσίας τὸν Ludwig Ross²⁹, τὸν Ἰωάννη
Κοκκῶνη³⁰, τὸν Κυριακὸ Πιττάκη καὶ τὸν Ἀθανάσιο Ἰατρί-
δη· τοὺς τρεῖς πρῶτους ὡς Ἐφόρους περιοχῶν τοῦ Κράτους
(Πελοπόννησος, νῆσοι Αἰγαίου καὶ Εὐβοία, Στερεὰ) καὶ τὸν
Ἰατρίδη ὡς σχεδιαστὴ τῶν Ἀρχαιοτήτων.

Ἄλλὰ ἡ πραγματικὴ ἀρχὴ τῆς δημιουργίας Ἀρχαιολογικῆς
Ὑπηρεσίας, ὅπως τὴν ἐννοοῦμε σήμερα, ἀνάγεται στὸν νόμο
τῆς 10/22 Μαΐου 1834 «*Περὶ τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ τεχνολογικῶν
συλλογῶν, περὶ ἀνακαλύψεως καὶ διατηρήσεως τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ
τῆς χρήσεως αὐτῶν*», ἔργο ἐνὸς τῶν μελῶν τῆς Ἀντιβασιλείας,
τοῦ Georg Maurer, καὶ τοῦ A. Weissenburg. Ὁ νόμος αὐτός,
συγχρονισμένος γιὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἐκδόθηκε ἀλλὰ βλαβερὸς
γιὰ τὰ ἀρχαῖα καὶ τὴν Ἑλλάδα, ὅπως ἀποδείχτηκε, βασιζόταν
στὴ νομοθεσία ποὺ ἴσχυε στὸ Παπικὸ Κράτος γιὰ τὰ ἀρχαῖα
τῆς Ρώμης. Ἡ θητεία ὅμως τοῦ Weissenburg δὲν βάστηξε πο-
λὸ γιὰτὶ, ὅπως λέγει ὁ Ross, μὴ δίνοντας δεκάρα γιὰ τὶς ἀρχαι-
ότητες, ἀσχολήθηκε, ὄντας στὸ πλευρὸ τοῦ Maurer, μὲ τὴν
ὀργάνωση ἀντιπολίτευσης ἐναντίον τοῦ Armansperg, τοῦ πα-

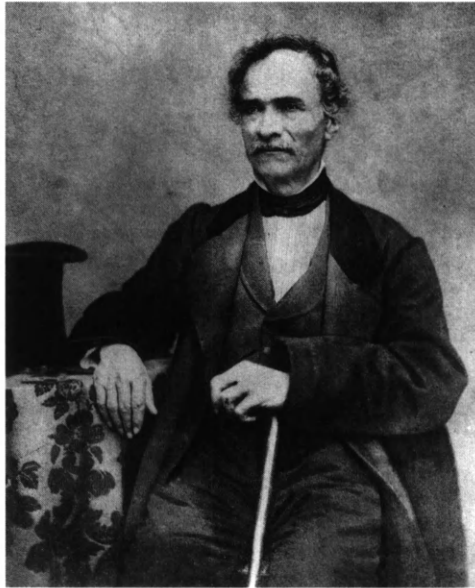

Georg Maurer (1790-1872), ένας από τους αντιβασιλείς, συντάκτης του πρώτου αρχαιολογικού νόμου.

νίσχυρου αντιβασιλιᾶ, με αποτέλεσμα να ἀπολυθεῖ τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1834. Ἡ ἀπόλυση ἀνακοινώθηκε στὸν Weissenburg κάπως ἀπότομα καὶ ἄκομψα, με ἔγγραφο τοῦ Ἰακώβου Ρίζου:

«Ἐπειδὴ δημόσια ἐπιστημονικὰ καταστήματα δὲν ὑπάρχουν εἰσέτι καὶ ἡ σύστασις αὐτῶν δὲν εἶναι προσεχῆς, ἡ θέσις Γενικοῦ Ἐφόρου αὐτῶν κρίνεται πρὸς τὸ παρὸν περιττή. Ὅθεν κατὰ Υ. Β. ἀπόφασιν εἰδοποιεῖσθε ὅτι παύετε τῶν χρεῶν σας ὡς Γενικὸς Ἐφορος, ἀλλὰ σᾶς ἐπιτρέπεται νὰ λαμβάνητε τὸν μισθὸν σας ὡς τοιοῦτος μέχρι τέλους Νοεμβρίου τρ. ἔ.»³¹.

Τῆ θέσῃ τοῦ Προϊσταμένου καταλαμβάνει εὐθὺς ὁ Ross μὲ μόνους ὑφισταμένους τὸν Πιττάκη καὶ τὸν καλλιτεχνικὸ συνεργάτη του Ἰατρίδη. Μὲ τὴ μεταφορὰ τῆς πρωτεύουσας στὴν Ἀθήνα ὑφίσταται, τὸ 1834, ὑποτυπώδης Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία με πλήρη νομοθεσία, Προϊστάμενο καὶ προσωπικὸ

Κυριακὸς Πιττάκης (1798-1863).

ἀπὸ δύο ἄτομα, τὸν αὐτοδίδακτο Πιττάκη καὶ τὸν ζωγράφο Ἰατρίδη. Ἡ Ὑπηρεσία αὐτὴ ἔχει ἐμπρὸς τῆς ἑνα ἔργο γιγαντιαῖο τὸ ὁποῖο, παρὰ τὸ ὅτι πέρασαν 176 χρόνια ἀπὸ τὴ δημιουργία τοῦ νέου ἑλληνικοῦ κράτους, δὲν ἔχει ἀκόμη ὀλοκληρωθεῖ.

Ποῖο εἶναι τὸ ἔργο ποὺ ἐπωμίζεται ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία; Αὐτὸ ποὺ καὶ τώρα ἐκτελεῖ: ἡ ἀποκάλυψη, ἡ προστασία, ἡ ἀναστήλωση καὶ ἡ μελέτη τῶν ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων. Σήμερα τὰ καθήκοντα αὐτὰ εἶναι ρουτίνα, τότε ὅμως δὲν ὑπῆρχαν ἀρχαῖα, τοῦτο δὲν εἶναι ἀντίφαση, δὲν ὑπῆρχαν μουσεῖα, δὲν ὑπῆρχαν δημοσιεύσεις. Τὰ μνημεῖα τῆς Ἀθήνας, στὴν ὁποία κυρίως στρεφόταν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Ross καὶ τοῦ Πιττάκη, ἦσαν ἢ ἄφαντα, σκεπασμένα ἐντελῶς μὲ σπίτια ἢ καλλιέργειες, ὅπως τὸ θέατρο τοῦ Διονύσου, ὁ Κεραμεικός, οἱ Ἀγορές, ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ Ἀδριανοῦ, ἢ ἐνσωματωμένα σὲ με-

σαιωνικὰ καὶ τουρκικὰ κτίσματα ὅπως τὰ μνημεῖα τῆς Ἀκροπόλεως. Ἡ τελευταία, ποὺ δέχτηκε καὶ τὶς πρῶτες φροντίδες, ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν μνημεῖο τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος καὶ ὡς σύμβολο τοῦ κλασικοῦ πνεύματος, ἀποτελοῦσε κατὰ τὴν Τουρκοκρατία μιὰ μικρὴ πόλη. Σπίτια, κῆποι, δρομάκια, πολιορκοῦσαν τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα ποὺ καὶ αὐτὰ δὲν εἶχαν μείνει ἀλώβητα. Μέσα στὸν Παρθενῶνα εἶχε χτιστεῖ τζαμί ποὺ μετὰ τὴν Ἀπελευθέρωση χρησίμευε ὡς στρατιωτικὴ ἀποθήκη καὶ ὡς μουσεῖο, ἕως ὅτου γκρεμίστηκε μόνο του. Στὸ Ἐρέχθειο ἐκτὸς ἄλλων, εἶχε κτιστεῖ θολωτὴ πυριτιδαποθήκη στὴ βόρεια πρόστασή του, τὰ Προπύλαια εἶχαν παραμορφωθεῖ ἀπὸ τὰ φράγματα καὶ τουρκικὰ κτίσματα καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης δὲν ὑπῆρχε. Ἡ πρόσοδος στὴν Ἀκρόπολη, ἢ στοὰ τοῦ Εὐμένους, τὸ Ἀσκληπεῖο, κρύβονταν ἀπὸ τουρκικὸ τεῖχος, τὸν Σερπεντζέ, καὶ τὸ κοῖλο τοῦ Ὁδείου Ἡρώδου Ἀττικοῦ ἦταν ἐπιχωσμένο ὥστε μπορούσε ἓνας ἰππίας νὰ περάσει μέσα ἀπὸ αὐτὸ καὶ νὰ φθάσει στὴν Ἀκρόπολη μὲ εὐκολία. Ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα μνημεῖα τῆς Ἀθήνας περισσότερο φανερὰ καὶ λιγότερο παραμορφωμένα ἦσαν τὸ Θησεῖο, ποὺ εἶχε μεταβληθεῖ σὲ χριστιανικὴ ἐκκλησία, στὸν χῶρο τοῦ μάλιστα ἐγίνε ἡ ὑποδοχὴ τοῦ Ὁθωνοῦ τὴν 1 Δεκεμβρίου 1834, τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς μὲ τὴν καλύβα τοῦ στυλῆ³² στὴν κορυφῆ τοῦ μνημείου, καὶ ὁ πύργος τῶν Ἀνέμων. Σ' ὀλόκληρην τὴν Ἀγορά, πολυάνθρωπη συνοικία, διακρίνονταν μόνον οἱ γίγαντες τοῦ Ὁδείου τοῦ Ἀγρίππα.

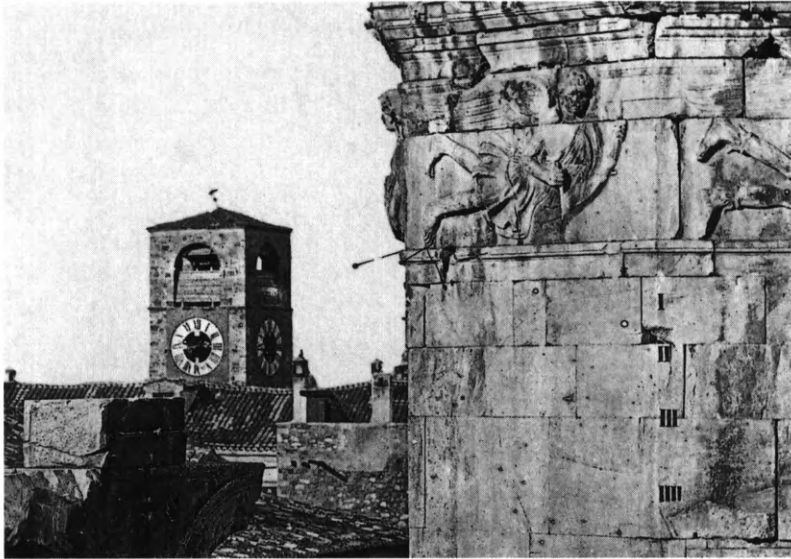
Ἄλλὰ γιὰ τὴν Ἀκρόπολη, χρειάζεται ἰδιαίτερος λόγος γιὰ νὰ καταλάβουμε ποῖα ἦταν ἀκριβῶς ἡ κατάστασή της ὅταν ἡ τριμελὴς Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία, Ross, Πιττάκης, Ἰατρίδης, ἀρχίζει τὶς δραστηριότητές της. Ἀφήνοντας κατὰ μέρος τὰ συγκριτικῶς ἀσήμαντα γεγονότα μνημονεύεται πῶς στὶς 27 Σεπτεμβρίου 1687 βόμβα τοῦ Μοροζίνι προκάλεσε ἔκρηξη καὶ πυρκαγιὰ στὸν Παρθενῶνα καὶ τὴν μεγαλύτερη καταστροφὴ ποὺ εἶχε ποτὲ πάθει τὸ μνημεῖο. Ἄλλὰ καὶ τὰ ἄλλα μνημεῖα τῆς Ἀκρόπολης ἔπαθαν βλάβες καὶ οἱ Τούρκοι γιὰ νὰ κατασκευάσουν πυροβολεῖο κατεδάφισαν τὸν ναὸ τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης. Ἡ καταστροφὴ ὀλοκληρώθηκε μὲ τὴν κατάληψη τῆς Ἀκρόπολης ἀπὸ τὸν Μοροζίνι καὶ τὴ σύλησή της, προσί-

Ἡ βόρεια πτέρυγα τῶν Προπυλαίων τῆς Ἀκροπόλεως τὸ 1835 (Heideck).

μιο τῆς ἐπιχείρησης τοῦ Ἑλγιν, ποῦ ἔγινε τὸ 1803 καὶ τῆς ὁποίας τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι πολὺ γνωστό. Παρ' ὅλα ὅσα εἰπώθηκαν καὶ λέγονται ἀκόμη γιὰ τὰ κίνητρα τοῦ Ἑλγιν, ἓνα εἶναι τὸ συμπέρασμα, πὼς ἡ ἐπιχείρησή του ἔγινε γιὰ καθαρὰ χρηματικούς σκοπούς, ὅπως οἱ σύγχρονοί του τὸ βεβαιώνουν καὶ τὸ διακωμωδοῦν.

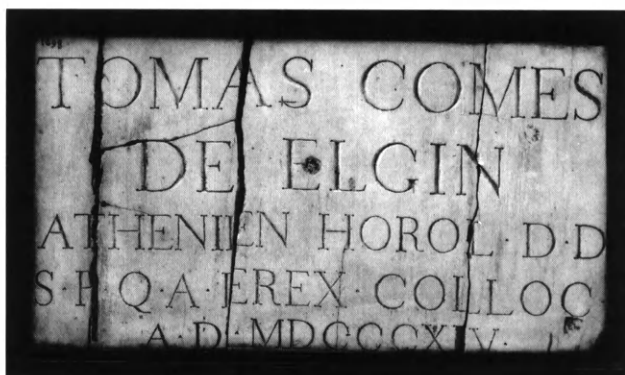
Ὁ Ἑλγιν γιὰ νὰ κατευνάσει Τούρκους καὶ Ἀθηναίους γιὰ τὴν ἀρπαγὴ τῶν γλυπτῶν τῆς Ἀκρόπολης δώρησε στὴν Ἀθήνα ἓνα μεγάλο ρολοῖ. Τοῦτο τοποθετήθηκε σὲ πύργο ποῦ κτίστηκε τὸ 1814 μὲ ἔξοδα τῶν Ἀθηναίων, στὴν ἀγορὰ τῆς πόλης, στὸν χώρο τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἀδριανοῦ. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Ἐπαναστάσεως τὸ ρολοῖ ἔπαθε ζημιὰς καὶ ὁ πύργος χρησιμοποιήθηκε ὡς φυλακὴ. Νέο ρολοῖ προσέφερε στὴν πόλη ὁ Λουδοβίκος τῆς Βαυαρίας. Ἀλλὰ ὁ πύργος δὲν εἶχε καλὸ τέλος γιὰτὶ καταστράφηκε ἀπὸ τὴν μεγάλη πυρκαγιὰ τῆς

Ὁ πύργος τοῦ ρολοιοῦ τοῦ Ἐλγιν. Δεξιὰ ὁ πύργος τοῦ Ἀνδρονικοῦ Κυρρηστοῦ, ὁ λεγόμενος τῶν Ἀνέμων.

ἀγορᾶς, τῆς 8/9 Αὐγούστου 1884. Οἱ σιδερένιοι δείκτες τοῦ δεύτερου ρολοιοῦ σώζονται στὸ Μουσεῖο τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας, στὴν Παλιὰ Βουλή. Μαρμάρινη πλάκα μὲ λατινικὴ ἐπιγραφή, ἐντοιχισμένη στὸν πύργο, ποῦ καὶ αὐτὴ σώζεται, μνημονεύει τὴν δωρεὰ τοῦ Ἐλγιν: *Thomas comes | De Elgin | Athenien(sibus) horol(ogium) d(onum) d(edit) | S(enatus) p(ropulus) q(ue) A(theniensium) erex(it), colloc(avit) | a(nno) D(omini) MDCCCXIV*³³. Μεταφρασμένο ἔχει ὡς ἑξῆς τὸ κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς: *Ὁ Θωμᾶς κόμης τοῦ Ἐλγιν προσέφερε ὡς δῶρο στοὺς Ἀθηναίους τὸ ὠρολόγιον. Ἡ σύγκλητος καὶ ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν ἀνήγειρε καὶ ἴδρυσε κατὰ τὸ χιλιοστὸ ὀκτακοσιοστὸ δέκατο τέταρτο ἔτος ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Κυρίου.*

Ὅσα ἄφησε ἡμιτελῆ ὁ Ἐλγιν συμπληρώθηκαν μὲ τὶς ἀλλεπάλληλες πολιορκίες τῆς Ἀκρόπολης: τὸ 1821 οἱ Ἕλληνες πολιορκοῦν τὸν Ὁμῆρ Βρυώνη ποῦ βρίσκεται ὀχυρωμένος

Ἡ ἐπιγραφή τοῦ ρολοιοῦ τοῦ Ἐλγιν (Ἱστορικὸ Μουσεῖο).

ἐκεῖ· τὸ 1822 ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουῦτσος τὴν καταλαμβάνει. Τὸ 1826 ὁ Κιουταχὴς τὴν πολιορκεῖ καὶ τὸν ἐπόμενον χρόνον τὴν καταλαμβάνει. Ποιὰ εἶναι ἡ ζημία ποῦ ἐγίνε στὰ μνημεῖα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὀριστεῖ. Ὁ Κιουταχὴς κατὰ τὴν τελευταία πολιορκία προσπάθησε νὰ ἰσοπεδώσει τὸν Βράχο. Κατὰ τὴ διήγηση Ἐλβετοῦ φιλέλληνος ἀξιωματικοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, μέσα σὲ μία ἡμέρα μόνον ρίχτηκαν στὴν Ἀκρόπολη 180 βόμβες καὶ 350 μπάλλες. Ὅταν ἡ Ἀκρόπολη περιήλθε στὴ δικαιοδοσία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας τὸν Μάρτιο τοῦ 1835, μὲ τὴ σχεδὸν ἐκδίωξη, ἔπειτα ἀπὸ ἐνέργειες τοῦ Klenze καὶ τοῦ Ross, τῆς βαυαρικῆς φρουρᾶς, ὁ χώρος ἦταν ἓνα μεγάλο κοιμητήριον.

Οἱ ἀρχαῖες δουλεμένες πέτρες ξεπρόβαλλαν μέσα ἀπὸ τὰ ἐρείπια τῶν τουρκικῶν κτισμάτων, καὶ στὰ χώματα κείτονταν τὰ κόκκαλα τῶν ζώων καὶ τῶν ἀνθρώπων ποῦ ἔχασαν τὴ ζωὴ τους στὴν τελευταία πολιορκία. Ἡ εἰδυλλιακὴ εἰκόνα ποῦ παρουσιάζουν παλιὲς χαλκογραφίες δὲν ὑπῆρχε πιά. Αὐτὴ εἶναι ἡ κατάστασις στὴν Ἀθήνα ἀπὸ ὅπου θὰ ἀρχίσει τὸ ἔργο τῆς ἡλληνικῆς ἀρχαιολογίας, ὁ Ross, ὁ Πιττάκης καὶ ὁ Ἰατριδης.

Ο LUDWIG ROSS ΕΦΟΡΟΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ. Μὲ τὴν μεταφορὰ τῆς πρωτεύουσας τοῦ κράτους στὴν Ἀθήνα (1834) καὶ τὴν τοποθέτησις τοῦ Ross ὡς προϊσταμένου τῆς Ἀρχαιολογι-

κῆς Ὑπηρεσίας, δημιουργεῖται ἔντονη δραστηριότης γύρω ἀπὸ τὶς ἀρχαιότητες. Μὲ διάταγμα ὀρίζεται τὸ Θηροεῖο ὡς Κεντρικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο, ἀρχίζουν ἀνασκαφὲς στὴν Ἀκρόπολη τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1834 ἀπὸ τὸν Ross, τὸν Schaubert, τὸν Hansen, τὸν Laurent καὶ τὸν Πιττάκη, καὶ ἓνα χρόνον ἀργότερα, τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1835, ἀρχίζει ἡ ἀναστήλωση τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης. Ἡ ἀναστήλωση τοῦ ναοῦ εἶναι ἡ πρώτη οὐσιαστικὴ ποὺ γίνεται στὴν ἀναγεννημένη Ἑλλάδα καὶ ἐκφράζει, ὅπως λέγει ὁ Maurer³⁴, «τὸ πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ποὺ πρέπει νὰ σταθεῖ καὶ στὸ μέλλον ὡς ὁ μαγνητικὸς κρίκος ἀνάμεσα στὴ σημερινὴ Ἑλλάδα καὶ τὸν Εὐρωπαϊκὸ πολιτισμὸ». Τὸ μεγαλύτερο αἴτημα τῶν Ἑλλήνων στὰ χρόνια ἐκεῖνα ἦταν ἡ γεφύρωση τοῦ χάσματος ποὺ ὑπῆρχε ἀνάμεσα στὴν ἐλευθερωμένη Ἑλλάδα, ποὺ ζητοῦσε τὴ θέση τῆς στὸν κόσμον, καὶ στὴν Εὐρώπῃ, ἀνάμεσα στὸ κλίμα, τὸ πνεῦμα καὶ τὶς γνώσεις τῆς Ὀθωμανικῆς Ἑλλάδος καὶ στὸ πνεῦμα τοῦ διαφωτισμοῦ, τοῦ ρομαντισμοῦ καὶ τοῦ κλασικισμοῦ.

Ο ΠΙΤΤΑΚΗΣ ΕΠΙΣΤΑΤΗΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ. Λίγες μέρες μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Ross στὴν Ἀθήνα καὶ τὴ συνάντησίν του μετὰ τὸν Πιττάκη, τὸν Αὐγούστου τοῦ 1832, ἡ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κλπ. Γραμματεία τοῦ Ναυπλίου, τῆς ὁποίας Γραμματεὺς ἦταν ὁ Ἰάκωβος Ρίζος Νερουλός, με ἔγγραφο τῆς 1 Σεπτεμβρίου 1832 ἀνακοινώνει στὸν Πιττάκη τὸν διορισμὸ του στὴν Ἀθήνα, στὴ θέση τοῦ «Ἐπιστάτου τῶν ἀρχαιοτήτων» τῆς Ἀθηνᾶς³⁵. Ἦταν ἡ ἐκ τῶν ἐνότων πρώτη φροντίδα τῆς Κυβερνήσεως γιὰ τὰ ἀρχαῖα τῆς πόλης, τὰ πλέον γνωστὰ καὶ τὰ περισσότερο σημαντικὰ τοῦ νέου μικροῦ κράτους. Ὁ Πιττάκης ἀποδέχτηκε τὸν διορισμὸ του καὶ στὸ εὐχαριστήριον γράμμα τῆς 8 Νοεμβρίου 1832 ποὺ σώζεται³⁶ προτείνει στὴν Γραμματεία τῆς Παιδείας νὰ τοῦ ἀναθέσει τὴν περιουλογοῖ τῶν ἀδεσποτῶν ἀρχαίων καὶ τὸν σχηματισμὸ μουσείου.

ΕΡΧΟΜΟΣ ΤΟΥ ΟΘΩΝΟΣ. Ὄταν ὁ Ὅθων ἦλθε στὸ Ναύπλιο, στὶς 25 Ἰανουαρίου / 6 Φεβρουαρίου 1833, ἐπιτροπὲς ἀπὸ τὶς διάφορες πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἔσπευσαν νὰ τὸν χαιρετίσουν.

Ὁ βασιλεὺς Ὅθων (1815-1867).

Στὴν ἐπιτροπὴ ποὺ ἔστειλαν οἱ Ἀθηναῖοι μετεῖχε καὶ ὁ Πιττάκης. Ὁ Γ. Ψύλλας ποὺ διηγεῖται³⁷ τὸ γεγονὸς λέγει, πὼς ἀφοῦ ὑπέβαλε ἡ ἐπιτροπὴ τὰ σέβη της στὸν βασιλέα ὁ ἴδιος παρουσιάστηκε κατόπιν, μαζί με τὸν Πιττάκη, στὸν Armansperg, ὁ ὁποῖος «εἶπε πρὸς με γερμανιστὴ ὅτι ἐλπίζει ὀγλήγορα νὰ με ἔχη συμπράκτορα εἰς τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων, ὡς εἶπε καὶ εἰς τὸν μακαρίτην Πιττάκην ὅτι θέλει ἐνεργήσει νὰ τεθῆ εἰς θέσιν κατάλληλον διὰ τὴν ἀρχαιολογικὴν ὑπόθεσιν τοῦ τόπου».

ΔΙΟΡΙΣΜΟΣ, ΟΡΚΩΜΟΣΙΑ Κ. ΠΙΤΤΑΚΗ. Στὴν ἄτυπὴ θέσιν τοῦ ἐπιστάτου τῶν ἀρχαίων τῆς Ἀθήνας, ὅπου εἶχε διορισθεῖ ἀπὸ τὸν Ἰάκωβο Ρίζο Νερουλό, ὁ Πιττάκης ἔμεινε ἕως τὸν τακτικὸ διορισμὸ του. Στὶς 25 Ἰουλίου 1833 παρουσιάζεται στὸ γρα-

φεῖο τοῦ ὑπουργοῦ Σπυρίδωνος Τρικούπη, σὶ τὸ Ναύπλιο, καὶ ἐνώπιον του, παρισταμένου τοῦ πρωτοσυγγέλλου Θεοδοσίου, δίνει τὸν ὄρκο τῆς Ὑπηρεσίας³⁸. Τὴν προηγουμένη, 24 Ἰουλίου, εἶχε ὀρκισθεῖ ὁ Κοκκῶνης. Ὁ Ross ὀρκίστηκε σὶ τὸς 22 Σεπτεμβρίου καὶ ὁ Weissenburg τὴν 1 Φεβρουαρίου 1834.

Ἀπὸ τὸς 25 Ἰουλίου 1833 ὁ Πιττάκης εἶναι ὑπάλληλος τοῦ κράτους, σὶ τὴν Ἀθήνα, ὑφιστάμενος τοῦ Weissenburg ποὺ βρίσκεται σὶ τὸ Ναύπλιο. Στὴν Ἀθήνα ὑπῆρχαν καὶ ἄλλες κρατικὲς ἀρχές, κυρίως ὅμως ὁ Νομάρχης Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν γενικὴ ἐποποιία τῶν πολιτικῶν πραγμάτων. Ἦδη ὅμως ὁ Νομάρχης εἶχε ζητήσει³⁹ ἀπὸ τὴν κυβέρνησι πῖστωσι 300 δραχμῶν «διὰ νὰ ἐποκευάσει τὴν εἴσοδον τοῦ Θησαυρίου, καὶ τοῦ ἐν Ἀκροπόλει Μουσείου, ὥστε νὰ μετακομίσῃ ἐκεῖ καὶ προφυλάξῃ τὰς τῆδε κάκεισε διεσπαρμένας ἀρχαιότητας καὶ εἰς φθορὰς ὑποκειμένας». Ὁ Σπυρίδων Τρικούπης σὶ τὴν εἰσήγησίν του πρὸς τὴν Ἀντιβασιλεία⁴⁰, ποὺ προσυπογράφει ὁ Ἄ. Ρ. Ραγκαβῆς, προτείνει νὰ ζητηθῆ ἡ γνώμη τοῦ Πιττάκη, ἐφ' ὅσον βέβαια γινόταν ὁ διορισμός του ὡς συνεργάτου τοῦ Weissenburg ποὺ εἶχε προτείνει τὴν 5/17 Ἰουλίου 1833. Ἡ Ἀντιβασιλεία δέχτηκε τὴν γνώμη τοῦ Τρικούπη καὶ σὶ τὸ ἔγγραφόν του σημειώνεται (9/26 Ἰουλίου 1833) ὅτι «Ἐπιτρέφεται εἰς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κ.λ.π. Γραμματεῖαν τῆς Ἐπικρατείας διὰ νὰ προσκαλέσῃ πρὸς τοῦτο τὸν συνεργάτην τοῦ ἐπὶ τῆς διατηρήσεως τῶν ἀρχαιοτήτων Κον Πιττάκην νὰ καθυποβάλῃ μικρὸν σχέδιον. Πρὸς τὸ παρὸν ἀπαιτεῖται ὀφθαλμοφανῶς πρὸς διατήρησιν τῶν ἐν Ἀθήναις ἀρχαιοτήτων ἀσφαλῆς τις μόνον τόπος, δυνάμενος νὰ ἐπισκευασθῆ χωρὶς πολλὰ ἔξοδα, εἰς δὲ τὸ μέλλον θέλει ἀνεγερθεῖ Μουσεῖον». Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς σταδιοδρομίας τοῦ Πιττάκη ὡς Ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων τοῦ Κράτους.

Ἐρωτήθηκε ἐγγράφως ὁ Πιττάκης, ἐνῶ βρισκόταν ἀκόμη σὶ τὸ Ναύπλιο, καὶ ἀπαντᾷ⁴¹ μὲ τὸ πρῶτον ἐπίσημον ἔγγραφόν του, «ὅτι ἡ καταλληλοτέρα καὶ ἀσφαλεστέρα θέσις διὰ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο εἶναι ἡ ἐπὶ τῶν Προπυλαίων τῆς Ἀκροπόλεως». Ζητεῖ μόνον 50 δραχμὰς γιὰ τὰ ἀπαιτούμενα ἔξοδα κατασκευῆς θύρας καὶ μεταφορᾶς τῶν ἀρχαίων. Τὸ αἴτημά του ἐγκρίνεται.

Ὁ Πιττάκης ἐπιστρέφει σὴν Ἀθήνα στὶς 3 Αὐγούστου 1833 καὶ εὐθὺς ἐπιθεωρεῖ τὴν Ἀκρόπολη καὶ τὴν πόλη. Στὶς 6 Αὐγούστου ὑποβάλλει ἔκθεση στὸ Ὑπουργεῖο μὲ γενικὴ περιγραφὴ τῆς κατάστασης. «Φθάσας εἰς Ἀθήνας τῆ 3 Αὐγούστου 1833: Ε: Π: ἐπιθεώρησα τὰ εἰς τὰ διάφορα μέρη λείψανα τῶν Ἀρχαιοτήτων. Ἀσφαλεστέραν καὶ οἰκονομικώτεραν θέσιν διὰ νὰ κατατεθῶσιν τὰ μὲν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἡῦρον ἐκείνην τὴν ἐπὶ τῶν Προπυλαίων, τὰ δὲ εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην τοῦ Ναοῦ τοῦ Θησέως.

Ἄλλ' ἐπειδὴ τινὲς τῶν Ἀρχαιοκλάστων ὄχι μόνον τὰ ἀνάγλυφα ἢ ἀγάλματα, καὶ ἄλλα ἀρχαῖα τεμάχια σποῦν, ὅταν δυνηθοῦν, ἀλλὰ ἀκόμη εἰς τὸ Ἐρέχθειον, καὶ Πανδρόσειον, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Παρθενῶνα ὅταν εἶναι μόνοι τὰ ἴδια πράττουν, ὠμίλησα εἰς τὸν Φρούραρχον κ. Ffengst καὶ ὁ κ. Διευθυντὴς κατὰ προτροπὴν μου τὸν ἔγραψε, διὰ νὰ μὴ δίδῃ τὴν ἄδεια εἰς κανένα περιηγητὴν νὰ εἰσέρχεται εἰς τὴν Ἀκρόπολιν χωρὶς νὰ συντροφεύεται ἀπὸ ἐμέ»⁴².

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΦΥΛΑΚΑΣ. Ὁ Σπυρίδων Τρικούπης μὲ εἰσήγησίν του, ἢ ὁποία βασίστηκε σὲ ἀναφορὰ τοῦ Πιττάκη, ζητεῖ⁴³ ὅπως διοριστῆ ὡς φύλακας τοῦ «συστηθησομένου προσωρινῶς ἀρχαιολογείου» σὴν Ἀκρόπολη ὁ Σταῦρος Αὐλωνίτης, Ἀθηναῖος «κατατεταγμένος πρὸ χρόνων εἰς τοὺς ἀπομάχους διὰ τὴν ἐκ τῶν πληγῶν του ἀνικανότητα». Δὲν ὑπάρχει ἀκόμη τίποτε, ὅλα ἀρχίζουσι ἀπὸ τὴν ἀρχή. Καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς δημιουργίας τοῦ κλάδου τῶν φυλάκων τῶν ἀρχαιοτήτων εἶναι σὲ τοῦτο τὸ ἔγγραφο ποὺ ἀκολουθεῖ:

«Μεγαλειότατε, / Ὁ ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος συνεργάτης κύριος Κ. Πιττάκης ἐζήτησε δι' ἀναφορᾶς του νὰ διορισθῆ εἰ δυνατόν, πρὸς φύλαξιν τοῦ κατὰ τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν συστηθησομένου προσωρινῶς Ἀρχαιολογείου ὁ Σταῦρος Αὐλωνίτης, Ἀθηναῖος τὴν πατρίδα στρατευθεὶς, κατατεταγμένος πρὸ χρόνων εἰς τοὺς ἀπομάχους διὰ τὴν ἐκ τῶν πληγῶν του ἀνικανότητα, ἐπὶ μισθῷ ἀπομαχικῷ 44: δρα: γροσιῶν 22 σπεύδων, παρεκτὸς τῆς ἀρτοδοσίας του, ὡς διαμμένων εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἔχει καὶ τὴν οἰκογένειάν του, νὰ ἐκτελῇ τὸ χρέος του, μὴ λαμβάνων πλέον τοῦ ἀπομαχικοῦ μι-

σθοῦ του. Ἡ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν Γραμματεία [μία λέξη] εἰς πληροφορήσιν, ὅτι ἂν ἡ μισθοδοσία τοῦ ἀπομάχου τούτου συμπεριληφθῆ εἰς τὰ ἔξοδα τοῦ [μία λέξη] καταστήματος, τίποτε δὲν ἐμποδίζει τὴν εἰς Ἀθήνας διαμονὴν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀπομάχου. /

Ἄλλ' [μία λέξη] ἄλλος τοῦ ἀναφερομένου ἦτον, ἂν δύναται διαμένων ἐδῶ νὰ λαμβάνῃ τὸν ἀπομαχικὸν μισθὸν του, καὶ ὄχι περισσότερο, καὶ ἐπειδὴ εἰς τίποτε δὲν [μία λέξη] διαμένων ἐνταῦθα, διὰ τοῦτο καθυποβάλλων καὶ συνιστῶν τὴν πρότασιν τοῦ κ. Πιττάκη εἰς τὴν βασιλικὴν Αὐτοῦ ἐπίκρισιν, ἀποδέχομαι τὰς σεβαστὰς Αὐτοῦ διαταγὰς κτλ. / Σ. Τρικούπης».

Ἄλλὰ δὲν ἦταν μόνο τὰ μνημεῖα τῆς Ἀκροπόλεως. Ὑπῆρχαν τόποι στὴν Ἑλλάδα, γνωστοὶ καὶ διάσημοι ἀπὸ τὴς πηγῆς, ὅπου οἱ τυμβωρύχοι καὶ οἱ ἀρχαιοκάπηλοι δροῦσαν ἀνερόχλητοι. Τὰ λίγα λείψανα τῶν ἀρχαίων ποῦ ἦσαν τότε θεατὰ εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ προστασία. Φύλακες δὲν ὑπῆρχαν ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Αὐλωνίτη στὴν Ἀκρόπολη καὶ ἡ λύση εἶναι οἱ ἀπόμαχοι. Ἀνασκαφῆς δὲν ἔχουν γίνεαι ἀκόμη, ἡ φύλαξη θὰ περιορίζεται στὴν ἀποτροπὴ τῆς λατόμευσης τῶν ἐρειπίων καὶ τῶν ἀρχαιοκαπηλικῶν ἀνασκαφῶν. Ὅταν ἔγιναν στὸν Ραμνούντα οἱ ἀνασκαφῆς ἀπὸ τοὺς Dilettanti, τὸ 1813, σωζόταν πολὺ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ναοῦ τῆς Νεμέσεως ἀπὸ ὅσο βρῆκε ὁ Βαλέριος Στάης τὸ 1890 ὅταν ἐρεύνησε τὸ ἱερὸ τῆς Νεμέσεως. Κατὰ τὰ 77 χρόνια ποῦ πέρασαν ἀνάμεσα στὴς δύο ἀνασκαφῆς, τὰ 57 σὲ ἐλεύθερη Ἑλλάδα, ὁ ναὸς χρησίμευε ὡς λατομεῖο. Τὸ ἴδιο εἶχε γίνεαι καὶ στὸ Ἀμφιάρειο τοῦ Ὀρωποῦ. Ὅταν, τὸ 1884, ἄρχισαν οἱ ἀνασκαφῆς ἀπὸ τὸν Σπυρίδωνα Φιντικλῆ καὶ τὸν Βασίλειο Λεονάρδο, ὑπῆρχαν στὸν χῶρο τοῦ ἱεροῦ τουλάχιστον τέσσερα ἀσβεστοκάμινια.

Ἀπὸ τὴς πρῶτες μέριμνες τῆς κυβερνήσεως ἦταν ὁ διορισμὸς φυλάκων σὲ ὀρισμένους χώρους οἱ ὁποῖοι μνημονεύονται στὸ ἔγγραφο τοῦ ὑπουργοῦ Ἰακώβου Ρίζου ποῦ ἀκολουθεῖ⁴⁴:

«Περὶ τοποθετήσεως τῶν φρουρῶν τῶν ἀρχαιοτήτων εἰς διάφορα μέρη τοῦ Κράτους. / Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν / Εἰς τὴν ἀπὸ 14/26 Δεκ. καὶ ὑπ' ἀρ. 16026 κοινοποίησίν

σας, ἀπαντᾶται ὅτι ἀπεφασίσθη καὶ [αἱ] εἰς τὰς ἐξῆς θέσεις, Μυκήνας, Νέμειαν, Ὀλυμπίαν, Μεσσήνην, Βάσσας, Δελφούς, Ἐλευσίνα, Ῥαμνοῦντα, Σούνιον, Αἴγιναν καὶ Δῆλον κείμεναι ἀρχαιότητες νὰ φρουρῶνται τοῦ λοιποῦ ἀπὸ ἀπομάχους εἰς τοὺς ὁποίους θέλει δοθῆ γῆ καὶ οἰκίοςκος. Ἐξ αὐτῶν πέντε θέλουν εἶναι στρατιωτικοὶ τῆς ξηρᾶς καὶ ἔξ θαλάσσιοι. Νομίζω ὅτι οἱ τῆς ξηρᾶς ἀπόμαχοι συμφέρει μᾶλλον νὰ τοποθετηθοῦν εἰς Μυκήνας, Νέμειαν, Μεσσήνην, Δελφούς καὶ Ῥαμνοῦντα καὶ τὰ μεσογειότερα μέρη, διὰ οἱ θαλάσσιοι εἰς τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους. Ἄλλὰ περὶ τούτου παρακαλεῖσθε νὰ μᾶς κοινοποιήσητε καὶ τὴν ὑμετέραν γνώμην».

ΟΙ ΤΥΜΒΩΡΥΧΟΙ ΖΗΤΟΥΝ ΝΑ ΓΙΝΟΥΝ ΚΡΑΤΙΚΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ. Ἡ τυμβωρυχία καὶ ἡ ἀρχαιοκαπηλία ποὺ διενεργοῦσαν οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τοῦ Ἀγῶνος δὲν σταμάτησε, ἀλλὰ ὅσοι τὴν ἀσκοῦσαν προσαρμόστηκαν στὴ νέα κατάσταση ποὺ δημιουργήθηκε μὲ τὴν ἴδρυση τοῦ κράτους. Ἀγράμματοι καὶ ἀμαθεῖς, οἱ τυμβωρύχοι προσπαθοῦσαν νὰ νομιμοποιήσουν τὶς ἐγκληματικὲς πλέον βιοποριστικὲς ἀσχολίες τους. Ἐνας κάτοικος τῆς Μήλου, τυμβωρύχος ἐκ γενετῆς, ὁ Ἰωάννης Σαραμάκος, μὲ αἴτησή του τῆς 27 Ἰουλίου 1833, προσφέρει τὶς ὑπηρεσίες του στὸν βασιλιά⁴⁵:

«Ἀνήλικον ὄντα ἡ εἰμαρμένη, ἠθέλησε νὰ μὲ ἀποκαταστήσῃ ὄρφανὸν πατρὸς καὶ ἔλλειπῆ τῶν ὅσα ἦσαν ἱκανὰ νὰ ἐπαυξήσουν τὴν σφαιραν τῶν γνώσεων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος εἰς ἣν ἀπὸ τρυφερὰν ἡλικίαν πάντοτε ἤμην ἐπιρρέπης.

Μὴ ὦν λοιπὸν εἰς θέσιν νὰ λάβω σειρὰν γνώσεων συστηματικὴν τῆς ἀρχαιολογίας ἠκολούθουν τὰ ἔχνη τῶν περιηγητῶν Εὐρωπαϊῶν διὰ νὰ γίνω κάτοχος τῆς ἀνακαλύψεως τῶν Ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων.

Ὅσον διάστημα κατεγεινόμενη νὰ ἐφαρμόζω τὰς ὄσας συνέλαβον γνώσεις ἀνεκάλυψα ἓνα ἀριθμὸν διαφόρων περιέργων τῆς ἀρχαιότητος, τὰ ὁποῖα μὲ ἄκραν μου λύπην ἐνεχείρισα εἰς τοὺς ἀλλοδαποὺς διὰ τὴν ὑστέρησιν τῶν ἀναγκαίων μου ἐξ ὧν λείψανά τινα διασώζονται ἔτι παρ' ἐμοί.

Θέλετε πληροφορηθῆ ἐὰν ἐξετάσητε, ὅτι αὐτὸς ἐγὼ πρῶτος ἀνεκάλυψα καὶ τὸ ἐνταῦθα εὐρισκόμενον θέατρον, τὸ

όποιον ό κύριος τής τοποθεσίας επώλησε πρός τόν ευγενέστατον Βαρών "Άλλερ"⁴⁶.

Ό εις Χανία εύρισκόμενος Γάλλος πρόξενος, άκούων τό άτομόν μου, με προσκάλεσε εκείσε όπου και άνεκάλυψα διάφορα τά όποια εστάλησαν εις Γαλλίαν.

Πλήν ή εΐδησις ότι ή 'Υ. Μεγαλειότης θέλει έλθει εις τήν 'Ελλάδα, και ότι ή πατρις του σοφοϋ Μίνωος δέν θέλει μήνι εΐξηρημένη του Βασιλείου τής 'Ελλάδος με παρεκίνησε να αφήσω τά όσα μένουν έτι κεκρυμμένα εις τά σπλάχνα τής γλυκυτάτης των πατρίδος δια να 'ιδωσιν ήμέραν λαμπράν, 'ισως και τό σκήπτρον τής 'Υ. Βασιλείας.

"Όθεν βάλλω ύπ' όψιν τής 'Υ. Βασιλ. Μεγαλειότητος, ότι προσφέρω έμαυτόν να επαγγέλλωμαι ώς έπιστάτης εις τήν έρευναν και ανακάλυψιν των 'Ελληνικών 'Αρχαιοτήτων όπου ή Α. Μεγαλειότης ήθελε με διορίσει».

ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΑΡΧΑΙΩΝ. 'Ανάμεσα στα καθήκοντα του Πιττάκη ήταν και ή εκτίμηση τής αξίας αρχαίων, προκειμένου να δοθει άμοιβή σε όσους τά παρέδιδαν. Για τή στήλη τής 'Αρχεστράτης⁴⁷ των μέσων του 4ου αι., αποφάινεται⁴⁸ ότι, επειδή «δέν είναι εκ των άριστουργημάτων, οϋδέ μοναδικόν, και εργον των μετá ταϋτα χρόνων του Μεγάλου 'Αλεξάνδρου, εκτιμώ αυτό όχι πλέον των τριακοσίων δραχμών. 'Η Σ: Γραμματεία άς πράξει όπως οΐδεν». Εΐδαμε ότι τήν δαπάνη για τήν κατασκευή τής θύρας στα Προϋλαια και τήν μεταφορά εκεί αρχαίων τήν υπολόγισε σε 50 δραχμές.

Ο ΑΓΓΛΟΣ ΔΟΚΙΜΟΣ. Ένα μήνα μόλις μετá τήν άφιξη του Πιττάκη στην 'Αθήνα έγινε ζημιá σε άνάγλυφο τής ζωφόρου του Παρθενώνος από 'Αγγλο ναυτικό δόκιμο που είχε έπισκεφθει με τους συμμαθητές του τήν 'Ακρόπολη. Τό περιστατικό τό διηγήθηκε ό 'ιδιος ό Πιττάκης στον Μ. Παπαδόπουλο Βρετό⁴⁹ κατά τήν έπίσκεψή του στο γραφείο του. Τή συνέχεια τήν βρίσκουμε σε έγγραφο⁵⁰ του Πιττάκη πρός τό 'Υπουργείο. Ό άρχηγός τής άγγλικής ναυτικής μοίρας κατέθεσε δια του Gropius στο Δημόσιο Ταμείο 60 δίστηλα⁵¹, όση ήταν ή χρηματική τιμωρία του δοκίμου για τήν πράξη του. Ό Πιττάκης ζη-

τεῖ, ἐφ' ὅσον ἡ κυβέρνησις δεχθεῖ τὰ χρήματα, νὰ τοῦ δοθοῦν γὰ νὰ καλύψει δαπάνες ἀρχαιολογικῶν ἐργασιῶν.

Ἐνδιαφέρουσα γιὰ τὴν κατάστασιν ποῦ ἐπικρατοῦσε τότε, τὸ 1833, στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία, εἶναι ἡ ἀναφορὰ τοῦ Πιττάκη ἢ ὁποῖα, ὁλόκληρη, ἀκολουθεῖ:

«Ἡ χρηματικὴ τιμωρία μὲ τὴν ὁποῖαν ὁ Ἀγγλικὸς Ναύαρχος κύριος Μάλκολμ ἐτιμώρησε τὸν συντρίψαντα τὴν ρίνα τοῦ ἀναγλύφου καὶ περὶ τοῦ ὁποίου προχθὲς εἰς τὴν Σ. Γραμματεῖαν διὰ τοῦ ταχυδρομείου ἀνέφερον, εἶναι ἐξήκοντα δίστηλα. Ταῦτα διὰ τοῦ κυρίου Γροπίου ἐδόθησαν εἰς τὸν ἐδῶ Διευθυντὴν, διὰ νὰ χρησιμεύσουν εἰς συντήρησιν τῶν Ἀρχαιοτήτων καὶ ἀνεύρεσιν ἄλλων. Τὰ χρήματα ταῦτα ἀγνοῶ ἂν θὰ εἶναι δεκτὰ ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν, καὶ ἂν τοῦτο δοθῆ, ἂν δύναμαι νὰ τὰ μεταχειρισθῶ διὰ τὴν μετακόμισιν διαφόρων τεμαχίων εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ ἀλλαχοῦ, λειψάνων προγονικῶν, νὰ καθαρίσω τὸ Ἐρέχθειον, ἐσωτερικῶς τὸν Πύργον τοῦ Κυρῶρηστου, καὶ ὅ,τι ἄλλο δυνηθῶ στέλλων τὸν ἰσολογισμὸν καθαρὸν εἰς τὴν Οἰκονομίαν.

Ἐλπίζω ἐντὸς ἐνὸς μηνὸς τὸ Μουσεῖον νὰ εἶναι εἰς καλὴν κατάστασιν· ἕως ὥρας εἰς αὐτὸ ἐσύναξα πεντακόσια τεμάχια ἀγαλμάτων, ἀναγλύπτων, ἐπιγραφῶν καὶ ἄλλων τῆς ἀρχιτεκτονικῆς μερῶν· τὸ καθὲν ἀριθμημένον, ποῦ εὐρέθη καὶ τίνος οἰκοδομῆς μέρος ἦτον, γεγραμμένα εἰς κατάλογον τοῦ Μουσείου.

Παρακαλῶ ἂν εἶναι δυνατὸν νὰ ὀδηγηθῶ τί νὰ πράξω, διότι, ὑπάρχουν λείψανα ἀρχαιοτήτων, τὰ ὁποῖα πρὶν τὰ ἐμπορεύοντο, τώρα τοὺς ἐμποδίζω. Διὰ ὅσους δὲν τὰ ἐμπορεύονται, ἀλλ' οὐδὲ τὰ προσέχουν καὶ δι' ὅσα ἡ θέλουσιν νὰ τὰ κτίσουν, ἢ ἂν εἶναι πλάκες ἐπιγραφῶν τὰς μεταχειρίζονται ὡς σκαλοπατήματα. Τούτους ἕως τώρα παρεκάλεσα νὰ τὰ προσέχουν. Τοὺς ἐξήγησα, ὅτι εἶναι ἔργα τῶν προγόνων μας, καὶ τοὺς ἔδοσα νὰ καταλάβουν τὴν τιμὴν καὶ ὠφέλειαν ἣτις προκύπτει ἂν αὐτὰ [μένουν] εἰς ἡμᾶς, ἀλλὰ τάχα τὰ ἤκουσαν ὅλοι καὶ θέλουσιν νὰ τὰ φυλάξουν;

Νομίζω ἀναγκαῖον πρὸς τούτοις περὶ τὰ μέσα τοῦ Σεπτεμβρίου, ἀφ' οὗ ἀσφαλίσω, ὅσον τὸ δυνατὸν τὰ τῶν Ἀθηνῶν, νὰ

περιέλθω καὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, διότι τώρα κτίζοντες οἱ ἄνθρωποι μὲ ἐλευθέραν συνείδησιν κτίζουν καὶ αὐτὰ τὰ λείψανα. Παρακαλῶ νὰ ἡξεύρω ἂν ἔχω τὴν ἄδειαν. Ἀθήναι τῆ 2 Σεπτεμβρ. 1833: Ε: Ν: Ὁ κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα συνεργάτης τοῦ Γενικοῦ Ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων Κ. Σ. Πιττάκης».

Στὴν ἱστορία τοῦ Ἄγγλου δοκίμου ἡ ὁποία εἶχε προκαλέσει θόρυβο, ἐπανερχεται ὁ Πιττάκης⁵² 20 χρόνια ἀργότερα γράφοντας ὅτι «τὸν τύπον δὲ ἐφ' οὗ βόες μετὰ τῶν κούρων⁵³ τῆς ζωοφόρου τοῦ Παρθενῶνος ἄφησα εἰς τὴν θέσιν, ἔνθα τὸν ἡῦρον, ὅπως δεικνύη ἀκριβῶς ὁποίαν τάξιν εἶχε τὸ πάλαι ἐν τῇ ζωοφόρῳ ἀλλὰ χεῖρ ναύτου (midshipman) Ἴρλανδοῦ υἱοῦ ἱερέως ἔκοψε τὴν ρίνα τοῦ ὠραίου τούτου λειψάνου τῆς ἀρχαιότητος». Ὑπόσχεται δὲ νὰ δημοσιεύσει τὴν ἀλληλογραφία του μὲ τὸν ναύαρχο Μάλκομ στὴν *Ἱστορία τῆς τύχης τῶν Ἀρχαιοτήτων*.

Κατὰ τὸν Ἀ. Ρ. Ραγκαβῆ⁵⁴ ὑπῆρχε, τὸ 1833, στὴν Ἀθήνα «Φιλαρχαϊκὴ τις ἔταιρία» ἡ ὁποία μὲ λίγα χρήματα ποῦ εἶχε συγκεντρώσει ἄρχισε στὶς 10/22 Ἀπριλίου ἀνασκαφὴ γύρω ἀπὸ τὸν Παρθενῶνα τὴν ὁποία ἔκαμε ὁ Πιττάκης. Λέγει ἀκόμη ὁ Ραγκαβῆς, ὅτι οἱ ἀνασκαφῆς αὐτὲς θὰ εἶχαν σταματήσει ἐντελῶς ἂν δὲν γινόταν χρῆσις τοῦ προστίμου γιὰ τὴ συνέχισή τους.

ΑΡΧΑΙΑ ΣΤΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ. Ὁ Πιττάκης προσπαθεῖ νὰ συγκεντρώσει ὅ,τι ἀρχαῖο ὑπάρχει στὴν Ἀθήνα. Τὰ ἀρχαῖα λείψανα ποῦ βρίσκονται χτισμένα στὶς πολλὰς ἐκκλησίες τῆς Ἀθήνας ἢ φυλάγονται σ' αὐτές, ἀποτελοῦν νέο στόχο του. Ζητεῖ ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο νὰ τοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ τὰ περισυλλέξει καὶ παρακαλεῖ νὰ γίνῃ ἡ κατάλληλη ἐνέργεια πρὸς τὸν Ἐπίσκοπο Ἀθηνῶν. Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος, Γραμματεὺς ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, δίνει τὴν συγκατάθεσή της, ζητεῖ ὅμως ἡ ἀποκατάσταση τῶν ζημιῶν στὶς ἐκκλησίες, ποῦ θὰ προκαλοῦνται ἀπὸ τὶς ἀποτειχίσεις, νὰ γίνῃται ἀπὸ τὸ Δημόσιο. Τὸ Ὑπουργεῖο γενικεύει τὸ μέτρο σ' ὅλοκληρο τὸ κράτος⁵⁵.

ΠΡΩΤΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΑΦΗ. Στὴν Ἀθήνα τοῦ 1833 ὁ Πιττάκης ἀρχίζει τὶς ἀνασκαφῆς. Στὰ μέσα Δεκεμβρίου ἀνα-

φέρει⁵⁶ στο Ὑπουργεῖο: «Σήμερον ἀρχίζω τὴν ἀνασκαφὴν, πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν ἀγούσης ὑπογείου ὁδοῦ, ἰχνεύων ὅπου ἢ πείρα, καὶ κυρίως χωρία ἀρχαίων συγγραφέων μὲ ὁδηγοῦν, διάφορα τῆς θέσεως ἣν ὁ γέρων Τυρναβίτης μοὶ ἔδειξεν». Τὴν ἀνασκαφὴ αὐτὴ, ποὺ ξεκίνησε μὲ τὶς ὑποδείξεις ἑνὸς Ἀθηναίου, ἐννοεῖ ὁ Ραγκαβῆς γράφοντας⁵⁷ περὶ «γέροντός τινος Ἀθηναίου διΐσχυριζομένου ὅτι πρὸς τὸ βορειοανατολικὸν τοῦ Πύργου τοῦ Κυρέστου εὐρίσκονται τεθαμμένοι τρεῖς ἵπποι φυσικοῦ μεγέθους χαλκοῖ».

Συνεχίζοντας ὁ Πιττάκης ἐνημερώνει τὸ Ὑπουργεῖο ὅτι «πληροφοροῦμαι ὅμως, ὅτι ὁ γέρων οὗτος δυσσαρεστῆται, ἀλλαχόσε ἐρευνοῦντες, διότι θέλει νὰ ἀνταμοιφθῆ ἂν εἰς ὅσα ἤκουσε νέος ὧν ἐπιτύχη - - Ἀναφέρω πρὸς τούτους, ὅτι ἄλλοι κάτοικοι δεικνύουν ἄλλας θέσεις, λέγοντας ὅτι ἔξακοῆς ἤκουσαν νὰ ἦτον ἐκεῖ χάλκινα ἀγάλματα, ὡς τὴν τῆς Μεγάλης Παναγίας, ὅπου Ναὸς Ἦρας καὶ Διὸς Πανελληνίου καὶ θεῶν κοινὸν ἱερὸν κατὰ τὸν Πausanίαν».

Δύο ἡμέρες ἀργότερα, στὶς 16 Δεκεμβρίου, ὁ ὑπουργὸς Κ. Σχινᾶς, στὸ Ναύπλιο, ἀπαντᾷ⁵⁸ στὸν Πιττάκη ὅτι μπορεῖ νὰ συνεχίσει τὴν ἀνασκαφὴ «καθ' ἣν διεύθυνσιν αἱ γνώσεις σας καὶ ἡ ἐντόπιος πείρα οἶον ὑπόσχονται ἐπιτυχεστέραν τὴν ἀνακάλυψιν ἢ τῆς διόδου αὐτῆς ἢ ἄλλου τινὸς ἀρχαιολογικοῦ ἀντικειμένου, λόγου ἄξιου. Ἄν καὶ εἰς ἄλλα χωρία τῆς πόλεως κρύπτονται ὑπὸ γῆν ἀρχαιότητες, ἢ μπορεῖ νὰ γίνῃ περὶ αὐτῶν ἰδιαιτέρα φροντίς».

Ἄνασκαφὸς στὴν Ἀθήνα δὲν ἔκανε μόνο ὁ Πιττάκης ἀλλὰ καὶ οἱ ἐργολάβοι. Ἡ πόλις εἶχε ἀρχίσει νὰ ἀναπτύσσεται, ἢ μεταφορὰ τῆς κυβέρνησης σ' αὐτὴν σύντομα θὰ γινόταν καὶ χρειάζονταν νέα σπιτία. Ἡ εὕρεση ἀρχαίων λοιπὸν ἦταν συχνή, ἀλλὰ νομοθετικὴ προστασία γι' αὐτὰ ἀκόμη δὲν ὑπῆρχε, μόνον παραινέσεις μποροῦσαν νὰ γίνον, ὅπως τὸ διάταγμα τῆς Ἀντιβασιλείας ποὺ ἀκολουθεῖ:

«Μᾶς ἐγνωστοποιήθη, ὅτι ἀνευρεθέντα μοσαϊκὰ ἐδάφη δὲν διατηροῦνται εὐσυνειδήτως παρὰ τῶν ἰδιοκτητῶν των. Ὅτι καὶ ἀνασκαφαὶ γίνονται μὲ τόσην ὀλίγην προσοχήν, ὥστε ἀντὶ ἀγαλμάτων καὶ ἀναγλύφων ἠκρωτηριασμένα μόνον τεμάχια μαρμάρου εὐρίσκονται, ἔχοντα ἴσως ἀρχαιολογικὴν τινὰ ἀξίαν

ἀκόμη, ἀλλ' ὄχι καὶ τεχνικὴν. Ὅτι τέλος καὶ τώρα ἀκόμη ἀρχαιότητες ρύπτονται εἰς τὴν κάμινον καὶ μεταβάλλονται εἰς ἄσβεστον, ἢ συντρίβονται καὶ ἐντοιχίζονται. Ἰδιαίτεραν πρόνοιαν περὶ τῆς ἀνευρέσεως καὶ διατηρήσεως τῶν ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων ποιούμενοι, ἐπιφορτίζομεν τὴν Γραμματεῖαν ταύτην νὰ προκαλέσῃ τοὺς ιδιοκτῆτας τῶν τόπων ἐπὶ τῶν ὁποίων εὐρίσκονται μωσαϊκὰ ἐδάφη, ἀγάλματα, σαρκοφάγοι, κίονες, ἐπιγραφαί, ἢ ἄλλαι ἀρχαιότητες, νὰ διατηρῶσιν αὐτὰ εὐσυνειδήτως, καὶ νὰ ἔχωσι τὴν μεγίστην προσοχὴν εἰς τὰς ἀνασκαφάς, προσθέτουσα ὅτι τὰ εὐρισκόμενα ἀντικείμενα τόσῳ ἀκριβώτερα θ' ἀγοράζωνται ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν, ὅσῳ περισσότερα τμήματα αὐτῶν διεφυλάχθησαν καὶ παραδίδονται»⁵⁹.

Η ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ. Στὸν Πιττάκη δὲν ἀρκοῦσαν τὰ ἀρχαῖα ποὺ βρίσκονταν στὰ θεμέλια τῶν νέων οἰκοδομῶν καὶ ἐπιθυμοῦσε τὴ διενέργεια συστηματικῶν ἀνασκαφῶν. Μὲ ἔκθεσή του στὴ Γραμματεία ἀναφέρει⁶⁰ ὅτι «ἐρευνῶν περὶ τῆς πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν φεροῦσης ὑπογείου ὁδοῦ, μεταξὺ τοῦ Ὀδείου τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ καὶ τοῦ θεάτρου τοῦ Βάκχου, ἀνεκάλυψα μίαν ὑπόγειον ἀτραπὸν φέρουσαν πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν». Δύο μῆνες σχεδὸν ἀργότερα ἐκθέτει⁶¹ μὲ συντομία στὴ Γραμματεία σχέδιο καθαρισμοῦ τῆς Ἀκρόπολης μὲ σκοπὸ «νὰ ἀνακαλυφθοῦν τὰ μεταξὺ τῶν ἀρχαίων τῆς Ἀκροπόλεως λείψανα, ἢ Ἀκρόπολις νὰ καθαρισθῆ καὶ ὁ ἀρχαιολογικὸς κλάδος νὰ ἐκπορῆ καθεκάστην ἀνακαλύψεων, προβάλλω εἰς τὴν Σ. Γραμματεῖαν δύο τρόπους:

Ὁ Α εἶναι, πᾶσα πέτρα ἄξεστος ἐν Ἀκροπόλει, ἄνευ ἀρχαίου τινὸς σημείου, νὰ ριφθῆ ἐκτὸς αὐτῆς κατὰ τὸ κατὰ τὴν πόλιν τεῖχος, καὶ ἀπὸ τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως νὰ μετακομισθῆ διὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ βασιλικοῦ παλατίου.

Β. νὰ μετατεθοῦν ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἀργοὶ λίθοι περίξ τῶν τευχῶν τῆς Ἀκροπόλεως, ὡς ἔπραξα μέχρι τοῦδε κατὰ τὸ Ἐρεχθεῖον, δαπανήσας μέρος τοῦ ἐκ τοῦ προστίμου τοῦ Ἄγγελου». Προσθέτει ἀκόμη, ὅτι ποσὸν τετρακοσίων δραχμῶν θὰ ἀρκέσει γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ καὶ ὅτι τὸ ἡμεροκάματο εἶναι σχεδὸν μία δραχμὴ, δηλαδὴ θὰ πληρώνονταν 40 ἐργάτες ἐπὶ 10 ἡμέρες, πρόβλεψη ἐξαιρετικὰ αἰσιόδοξη.

Ὁ Πιττάκης εἶχε σὸ νοῦ τοῦ ὀρισμένη περιοχὴ πού ἤθελε νὰ καθαρῖσει καὶ ὄχι ὀλόκληρη τὴν Ἀκρόπολη, ἔργο γιὰ τὸ ὀποῖο χρειάζονταν πολυετεῖς κατεδαφῖσεις γιὰ νὰ ἔξαφανιστοῦν τὰ μεσαιωνικὰ καὶ νεώτερα κτίσματα. Στὸν ἔρειπῶνα ὀπου ἤθελε νὰ βάλει τάξη δημιουργοῦνταν διαρκῶς ζητήματα καὶ ἀναφέρεται⁶² στὴ Γραμματεία γιὰ νὰ διαμαρτυρηθεῖ κατὰ τῆς στρατιωτικῆς φρουρᾶς πού βρισκόταν στὴν Ἀκρόπολη: «Πολλάκις εἶπον εἰς τὴν φρουρὰν τῆς Ἀκροπόλεως νὰ φυλάττηται καθαρὸν τὸ μέρος τοῦ Παρθενῶνος εἰς τὸ ὀποῖον κατοικεῖ. Καὶ προχθὲς ἐσυμβούλευσα νὰ μὴ ἀσβεστόσουν ἕνα τοῖχον ἐκ λευκοῦ μαρμάρου τῶν Προπυλαίων πλησίον τοῦ ὀποῖοῦ ἐπιδιόρθωσαν ἐν οἴκημα».

ΠΡΩΤΗ ΤΡΙΒΗ. Γιὰ τῖς σοβαρὲς ἐνέργειές του ὀ Πιττάκης ἔπρεπε νὰ ἀναφέρεται στὸν Weissenburg, τὸν ἄμεσο προῖστάμενό του, στὸ Ναῦπλιο. Τοῦ ἀναγγέλλει⁶³ ὅτι «τὰς δύο θύρας τῶν ἐκκλησιῶν, τῆς μεγάλης Παναγίας καὶ τῆς Μητροπόλεως, κατεσκεύασα διὰ τριάκοντα δραχμὰς καὶ ὀλα τὰ εἰς αὐτὰς ἀναγκαῖα. Ἐναποθέτω δὲ εἰς τὰς δύο ταύτας ἐκκλησίας πᾶν ἀρχαῖον τοῦ ὀποῖοῦ ἢ μετακόμισις εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, εἶναι πολυἔξοδος». Ἡ ἐργασία ἦταν ἀπαραῖτητη καὶ ἐπείγουσα, ἢ Ἐπιμετρία τὴν ἐνέκρινε, ὀ Weissenburg ὀμως δὲν παρέλειψε στὴν ἀπάντησή του νὰ ὑποδείξει ὅτι «εἰς τὸ ἔξῃς δὲ πρέπει νὰ στείλετε εἰς τὸν ὑποφαινόμενον, πρὶν νὰ κάμητε τὰ τοιαῦτα πράγματα, τὸν διὰ τὰ εἰς αὐτὰ ἀναγκαῖα ἔξοδα προῦπολογισμόν». Ὁ Πιττάκης ἀπευθύνει τὴν ἀναφορά του «Πρὸς τὸν Γενικὸν Ἐφορον τῶν Ἀρχαιοτήτων». Ὁ Weissenburg ἀπαντᾷ ὀς «Ὁ Γενικὸς Ἐπιτηρητῆς τῶν Ἀρχαιοτήτων τῆς Ἑλλάδος».

ΠΕΡΙΟΔΕΙΑ ΤΟΥ Α. WEISSENBURG. Τοῦ Weissenburg ἢ παροῦσία στὴν Ἐπιμετρία δὲν φαίνεται καθόλου. ὄντας στὸ Ναῦπλιο καὶ σύντομης θητείας δὲν πρόλαβε νὰ δείξει τῖς ἰκανότητες ἢ τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὰ ἀρχαῖα. ὄσως σκόπευε νὰ ἀσχοληθεῖ πραγματικὰ μὲ αὐτὰ. Τοῦλάχιστον εἶχε ἀποφασισθεῖ νὰ κάνει μιὰ περιοδεία. Δὲν γνωρίζω ἂν πραγματοποιήθηκε. Γιὰ διευκόλυνση τῆς περιοδείας αὐτῆς εἰδοποιήθηκαν ἀπὸ τὸ Ναῦπλιο ὀλες οἱ ἀρχὲς τοῦ κράτους ἀπὸ τὴν Γραμματεία τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν (Γραμματεὺς Κων. Σχινᾶς).

«Ὁ κ. Οὐάϊσεμβούργ, διωρισμένος παρὰ τῆς Α.Μ. ἐπὶ τῆς διατηρήσεως καὶ ἀνευρέσεως τῶν ἐντὸς τοῦ Κράτους λειψάνων τῆς ἀρχαιότητος, περιέρχεται ἤδη διὰ τὰ ἐξακριβώση τὴν ἀπανταχοῦ κατάστασιν αὐτῶν, τὰ ἐξασφαλίσῃ τὰς ὑποκειμένας εἰς φθοράν, τὰ συνάξῃ τὰς διεσπαρμένας, τὰ πλουτίσῃ τὸ μουσεῖον δι' [μία λέξη] τῶν ἀξιολογωτέρων καὶ τὰ ἐπιχειρήσῃ ἀνασκαφὰς καὶ ἀναζητήσεις ὅπου τὸ νομίζει κατάλληλον. Ἐπὶ αὐτῷ τούτῳ προσκαλοῦνται ἅπασαι αἱ κατὰ τὴν ἐπικράτειαν πολιτικαὶ ἀρχαὶ τὰ χορηγήσωσιν εἰς τὸν κύριον Οὐάϊσεμβούργ, πᾶσαν συνδρομὴν καὶ ἀντίληψιν, τὰ εὐκολύνωσι εἰς αὐτὸν τὰ τῆς ὁδοιοποιίας του καὶ τὰ τῶν λοιπῶν του ἐργασιῶν ὅσα ἀφορῶσιν τῶν διὰ τὴν ἑλληνικὴν δόξαν σημαντικῶν του καθηκόντων τὴν ἐκτέλεσιν»⁶⁴.

Παρόμοιο ἔγγραφο μὲ τὸν ἴδιον ἀριθμὸ ἀπευθύνθηκε ἀπὸ τὸν Κωνστ. Σχινᾶ καὶ πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο τῶν Στρατιωτικῶν μὲ τὴν ἰδιαίτερον στό τέλος μνεῖα «καὶ κυρίως τὰ μὴ τῷ ἐμποδίζεται ἢ εἰσοδος εἰς τὰ φρούρια».

1834. Ο ΠΡΩΤΟΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ. Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1834 δημοσιεύτηκε ὁ πρῶτος ἀρχαιολογικὸς νόμος «Περὶ τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ τεχνολογικῶν συλλογῶν, περὶ ἀνακαλύψεως καὶ διατηρήσεως τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν». Ὁ νόμος εἶχε συνταχθεῖ ἀπὸ τὸν Georg Maurer, ἦταν ἄρτιο κείμενο ἀλλὰ δὲν ἐμπόδισε τὸ ὄργιο τῆς νόμιμης ἀρχαιοκαπηλίας ποὺ θὰ λάβει χώραν τὶς ἐπόμενες δεκαετίες. Ὁ νόμος ἦταν βασισμένος⁶⁵ στὴ νομοθεσία ποὺ ἴσχυε στὴν Ἰταλία γιὰ τὰ ἀρχαῖα τῆς Ρώμης, νομοθεσία ποὺ γνώριζε καλὰ ὁ συνεργάτης τοῦ Maurer Weissenburg.

LEO VON KLENZE. Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1834 ἦλθε στὴν Ἑλλάδα ὁ Leo von Klenze καὶ ἔμεινε ἕως τὸν Σεπτέμβριο. Εἶχε προσκληθεῖ ἀπὸ τὴν Ἀντιβασιλεία γιὰ τὰ συμβάλει στὴ διευθέτηση τῶν προβλημάτων ποὺ εἶχαν δημιουργηθεῖ ἀπὸ τὸ σχέδιο τῆς Ἀθήνας τοῦ Κλεάνθη καὶ τοῦ Schaubert. Συγχρόνως εἶχε ἐπιφορτισθεῖ μὲ πολιτικὴ ἀποστολὴ ἀπὸ τὸν Λουδοβίκο τῆς Βαυαρίας, δηλαδὴ μὲ τὴν ἀνακοίνωση τῆς παύσεως τοῦ Maurer καὶ τοῦ Abel. Ἀπὸ τὸ Ναύπλιο, ὅπου ἔμεινε λίγες μέρες, πέρασε στὴν Ἐπίδαυρο καὶ ἀπὸ κεῖ στὴν Αἴγινα καὶ κατέληξε

Leo von Klenze (1784-1864).

στην Ἀθήνα. Κατὰ τὴν παραμονή του στὸ Ναύπλιο ἀσχολήθηκε⁶⁶ ιδιαίτερα μὲ τὰ μνημεῖα, μάλιστα τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ σχετικὲς προτάσεις του πρὸς τὸν Armand de Camille ἀποτελοῦν τὴ βάση τῆς ἀρχαιολογικῆς πολιτικῆς τῶν χρόνων ποὺ ἀκολούθησαν. Χάρη στὴν ἐπιρροή του ἀφαιρέθηκε ἡ Ἀκρόπολη ἀπὸ τὴν ἀρμοδιότητα τῶν στρατιωτικῶν· τοῦ ἰδίου ἰδέα ἦταν ὁ συστηματικὸς καθαρισμὸς τοῦ Βράχου ἀπὸ τὰ μὴ ἀρχαῖα κτίσματα. Ἔτσι γκρεμίστηκε κατόπιν ὅτιδήποτε δὲν ἦταν κλασικὸ· βυζαντινὰ, φράγκικα καὶ κτίσματα τῆς Τουρκοκρατίας κατεδαφίστηκαν χωρὶς νὰ ἐξεταστοῦν ἀπὸ ὅποιαδήποτε ἄποψη, καὶ ἡ Ἀκρόπολη ἀπέκτησε, ὡς ἐρεπιών, τὴν ἀρχαία της μορφή, μὲ ἐλάχιστα κατάλοιπα τῆς μετὰ τὰ κλασικὰ χρόνια ἱστορίας της. Δικὴ του ἰδέα ἦταν ἀκόμη ἡ ἀναστήλωση τοῦ Παρθενῶνος ὁ ὁποῖος ἀποτελοῦσε τὸ μέγιστο τῶν ἐλληνικῶν μνημείων. Κατὰ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Ὁθωνοῦ στὴν Ἀθήνα ἔγινε, στὶς 28 Αὐγούστου/10 Σεπτεμβρίου 1834, ἀναστήλωση σπονδύλου κίονος τοῦ ναοῦ, ἐντελῶς συμβολικῆς σημασίας.

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ. Ἀκάματος ὁ Πιττάκης συνεχίζει τὶς ἐρευνές του καὶ ἀναγγέλλει⁶⁷ στὴ Γραμμα-

τεία ὅτι «εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τὰς πρὸς τὴν Βορείαν πτέρυγα τοῦ Παρθενῶνος, σήμερον ἀνεκαλύφθη ἕν τεμάχιον, παριστά- νον τεσσάρους ἄνδρας ἐκ τοῦ μέρους τῆς ζωφόρου τοῦ ναοῦ τούτου. Ἐκ δὲ τῶν Προπυλαίων ἐξεχώθησαν δύο ἐπιστύλια μὲ τρίγλυφα, καὶ δύο ἕτερα ἀπλᾶ τοῦ ἔσω μέρους. Ἡ μεσαία καὶ μεγαλύτερα πύλη τῆς λαμπρᾶς εἰσόδου ταύτης, ἐντὸς ὀκτῶ ἡμερῶν θέλει εἶναι καθαρισμένη».

Ο LUDWIG ROSS. Οἱ περισπάσεις τοῦ Πιπτάκη ἀπὸ τὰ παι- σματα τῆς στρατιωτικῆς φρουρᾶς δὲν κράτησαν πολὺ. Ὁ Γραμ- ματεὺς Ρίζος, στὸ Ναύπλιο ἀκόμη, ἀνακοίνωσε στὸν Ἐφορο τῆς Πελοποννήσου Ross τὴν ἀποχώρηση τῆς στρατιωτικῆς φρουρᾶς ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη καὶ ὅτι ἡ φύλαξη τοῦ χώρου θὰ γίνεται ἀπὸ ἕξι ἀπομάχους τοὺς ὁποίους θὰ ὀρίζει ἡ Γραμμα- τεία τῶν Στρατιωτικῶν⁶⁸. Στέλνει στὸν Ross κανονισμὸ τῆς φύλαξης τῆς Ἀκρόπολης μὲ τὸν ὁποῖο καθορίζονται λεπτο- μερῶς τὰ καθήκοντα τῶν ἀπομάχων φυλάκων ποὺ θὰ διορι- σθοῦν, καθὼς καὶ ὁ τρόπος ἐπίσκεψης τοῦ Βράχου. Ἀπὸ τοὺς ἰδιώτες, Ἕλληνες καὶ ξένους, ἡ παρακολούθησή τους κατὰ τὴν ἐπίσκεψη, καὶ ἡ ἐπὶ πληρωμῇ εἴσοδος. Ὁ Ross παρακα- λεῖται νὰ κοινοποιήσει στὸν Πιπτάκη τὸν κανονισμὸ. Προβλέ- πει ὁ Ρίζος συρροὴ περιηγητῶν στὴν Ἀκρόπολη, γιατί ὀρίζει ὅτι «θέλετε δὲ συμφώνως μετὰ τοῦ ρηθέντος Ἐφόρου [τοῦ Πιπτάκη] γνωμοδοτήσει περὶ τοῦ 11ου ἄρθρ. τοῦ ἐγκλείστου κονονισμοῦ, καὶ περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν τὰ τυχερὰ χαρί- σματα θέλουν διανέμεσθαι μεταξὺ τῶν φυλάκων, ὥστε νὰ ἔχη τὴν προτίμησιν ὁ τὴν φρουρὰν διοικῶν ὑπαξιωματικός». Μὲ τὰ ΒΔ τῆς 9/12 καὶ 15/27 Σεπτεμβρίου 1834 ὁ Weissenburg εἶχε ἀπολυθεῖ καὶ ἡ Ἀντιβασιλεία εἶχε ἐκλέξει τὸν Ross ὡς διά- δοχό του. Τὰ νέα καθήκοντα τοῦ ἀνακοινώθηκαν μὲ ἔγγραφο τῆς 17 Σεπτεμβρίου 1834 τοῦ Ἰακώβου Ρίζου, Γραμματέως τῶν Ἐκκλησιαστικῶν⁶⁹:

«Ἡ Α.Μ. ηὐδόκησεν νὰ σᾶς διορίσῃ ἔφορον τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα ἀρχαιοτήτων ἐπὶ μισθῷ ἐτησίῳ 3000 δρ. ἀρχομένῳ ἀπὸ τῆς 18ης Σεπτ. ἐκτὸς τοῦ ὁποίου ἔχετε ὡς καὶ μέχρι τοῦδε δικαίωμα εἰς ἀποζημίωσιν διὰ τὰ ὡς ἐκ τῆς ὑπηρεσίας σας προερχόμενα ἔξοδα ἀγωγίων καὶ ναύλων. Τὰ καθήκοντα τὰ

ὅποια ἀναλαμβάνετε διὰ τῆς ὑπηρεσίας ταύτης εἶναι τὰ τοῦ γενικοῦ Ἐφόρου ὡς πρὸς τὰς ἀρχαιοτήτας διὰ τοῦ ἀπὸ 10(22) Μαΐου τῷ Ἐ(φόρῳ) ἐπιβαλλόμενα. Ἰδίως δὲ θέλετε ἔχει καὶ τὴν ἄμεσον ἐπιτήρησιν ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νήσων, ἐπειδὴ εἰς τὰ μέρη ταῦτα ἔφοροι δὲν θέλουν ὑφίστασθαι τοῦ λοιποῦ. Ἡ δὲ διαμονή σας θέλει εἶναι εἰς Ἀθήνας. Ναύπλ. τῇ 17 Σεπτ. 1834. / Ὁ Γραμμ. Ἰάκωβος Ρίζος».

Εὐθὺς ὡς ὁ Ross ἔλαβε τὸν διορισμό του ἀπηύθυνε στὴ Γραμματεία τοῦτο τὸ ἔγγραφο⁷⁰:

«Ἀναλαμβάνων τὰ νέα χρέη, τὰ ὅποια ἡ Α.Μ. ηὐδόκησε νὰ μοὶ ἐπιβάλῃ, μὲ τὴν εἰλικρινῆ προθυμίαν τοῦ νὰ ἐπιτύχω εἰς τὴν ἐκτέλεσίν των πρὸς εὐχαρίστησιν τῆς Α.Μ., φρονῶ ἀναγκαῖον τὸ νὰ προβάλω εἰς τὴν ἔγκρισιν τῆς Β. ταύτης Γραμματείας τὰς ἀκολουθούσας προτάσεις.

α', ὁ μέχρι τοῦδε ἔφορος τῶν κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἀρχαιοτήτων Κύριος Κ. Πιττάκης νὰ ἀποκατασταθῆ συνεργάτης μου καθ' ὅλον τὸ Κράτος καὶ νὰ ὑποταχθῆ εἰς τὴν ἄμεσον διεύθυνσίν μου, διὰ νὰ δυνηθῶ νὰ στείλω, χρεῖας τυχοῦσης, τὸν ὑπάλληλον τοῦτον καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς τὰς Νήσους, ἢ νὰ τὸν ἐπιφορτίσω ἐν ἡ ἄλλο μέρος τῶν ἐργασιῶν μου.

β', ὁ μέχρι νῦν ἐπιστάτης τοῦ ἐν Αἰγίνῃ Μουσείου Κύριος Ἰατρίδης νὰ μεταβῆ εἰς Ἀθήνας καὶ νὰ ὑποταχθῆ ὡσαύτως εἰς τὴν ἄμεσον ὁδηγίαν μου. Ἐπειδὴ ἡ ἀλληλογραφία μὲ τοὺς Νομάρχας θέλει αὐξήσῃ τόσῳ περισσότερον, ὅσῳ περισσότερον οἱ πολῖται πανταχοῦ ἀρχίζουν νὰ ἀνεγείρουν τὰς οἰκίας, τὰ χωρία, τὰς πόλεις των ἐκ τῶν ἐρειπίων, μὲ ἀναγκαῖοι ὁ ὑπάλληλος οὗτος ὡς γραμματεὺς· θέλει ὁμοίως μὲ χρησιμεύσῃ ὡς βοηθὸς εἰς τὴν ἐπιστάσιαν τῶν ἐν Ἀθήναις γενησομένων ἀνασκαφῶν, μάλιστα ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Κυρίου Πιττάκου. Τὸ μὲν ἐν Αἰγίνῃ Μουσεῖον ἐμπορεῖ χωρὶς βλάβην νὰ κλεισθῆ ἕως ὅτου αἱ περιστάσεις συγχωρέσουν νὰ μεταφερθῆ εἰς Ἀθήνας, καὶ ὁ Διευθυντῆς τοῦ Πολεμικοῦ Σχολείου δύναται νὰ ἀποκατασταθῆ ὑπεύθυνος διὰ τὴν ἀβλαβῆ διατήρησιν τῶν εἰς τὰς δύο στοὰς καὶ τὴν αὐλὴν τοῦ σχολείου ἐκτεθέντων γλυπτικῶν ἔργων. Τὰ δὲ δύο ἢ τρία κιβώτια τὰ ἐμπεριέχοντα τὴν

συλλογὴν τῶν νομισμάτων, δακτυλίων κ.τ.έ. πρέπει νὰ μεταφερθῶσιν ἀμέσως εἰς Ἀθήνας.

γ', νὰ παραχωρηθῆ τὸ μικρὸν οἶκημα εἰς τὴν οἰκίαν τῶν Κ. Κ. Σαούβερτ⁷¹ καὶ Κλεάνθους, τὸ ὁποῖον δὲν χρειάζεται διὰ τὸ σχολεῖον, πρὸς ἐναπόθεσιν τῆς ῥηθείσης συλλογῆς τῶν νομισμάτων καὶ τῶν εὐρεθησομένων ἀγγείων, τὰ ὁποῖα εἰς τὰς δύο ἐκκλησίας τὰς παραχωρηθείσας μέχρι τοῦδε εἰς χρῆσιν προσωρινῶν Μουσείων, δὲν διατηροῦνται ἀσφαλῶς.

Ἄν ἐγκρίνη ἡ Β. Γραμματεία τὴν δευτέραν πρότασίν μου, μὲ φαίνεται εὐλογον νὰ διαταχθῶ νὰ περάσω διὰ τῆς Αἰγίνης, διὰ νὰ λάβω ἐπιτοπίως μετὰ τοῦ Κυρίου Ἰατρίδου τὰ ἀναγκαῖα μέτρα πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ ἀπολειφθησομένου Μουσείου. / Τῆς Γραμματείας ταύτης / ὁ εὐπειθέστατος / ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων / Λ. Ῥός».

Ἡ πρότασις τοῦ Ross γιὰ τὸν Ἰατρίδην γίνεται δεκτὴ καὶ στὸν δεῦτερο ἀπευθύνεται ἀπὸ τὸ Ναύπλιο ἔγγραφο τοῦ Ἰ. Ρίζου μὲ τὸ ὁποῖο τοῦ ἀνακοινώνεται ἡ μετάθεσίς του εἰς τὴν Ἀθήνα καὶ τὸ κλείσιμο τοῦ μουσείου τῆς Αἰγίνης, πού στὸ ἔγγραφο ὀνομάζεται Β(ασιλικόν)⁷².

«Κατὰ ἐγκρισιν τῆς Α.Μ. παύετε τῶν μέχρι τοῦδε χρεῶν σας ὡς Ἐφορος τοῦ Β(ασιλικοῦ) Μουσείου, διορίζεσθε συνεργάτης καὶ γραμματεὺς τοῦ Ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων διατρίβοντες εἰς Ἀθήνας ὅπου θέλετε μεταβῆ.

Εἰς τὴν νέαν σας ταύτην θέσιν θέλετε κρατεῖ τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Ἐφόρου μετὰ τῶν ἀρχῶν, θέλετε ἐπέχει τὸν τόπον αὐτοῦ καὶ ἀναλαμβάνει τὰς ἐργασίας του ἐν ἀπουσίᾳ του, καὶ θέλετε ὡς καὶ ὁ ἕτερος συνεργάτης κ. Πιπτάκης, στέλλεσθε χρεῖας τυχούσης εἰς διάφορα τῶν ἐντὸς τοῦ κράτους μερῶν δι' ἀρχαιολογικὰς ἐργασίας.

Ἐν τούτοις τὸ ἐν Αἰγίνῃ Μουσεῖον κλεισθὲν θέλει παραδοθῆ εἰς τὸν διευθυντὴν τοῦ πολ(εμικοῦ) σχολεῖου, ὅστις θέλει φροντίζει περὶ αὐτοῦ ὑπὸ ἰδίαν εὐθύνην. Περὶ τῶν πρὸς ἐξασφάλισιν αὐτοῦ ἀναγκαίων μέτρων θέλετε συνεννοηθῆ μετὰ τοῦ Ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων, ὅστις θέλει μεταβῆ εἰς Αἴγινα ἐπ' αὐτῷ τούτῳ καὶ διὰ νὰ συμπαραλάβῃ μεθ' αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας καὶ τὰ κιβώτια τὰ περιέχοντα τὰ νομίσματα, δακτυλιολίθους κτλ.

Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην σπεύδει ἡ Γραμματεία νὰ ἐκφράσῃ πρὸς ὑμᾶς τὴν εὐχαρίστησίν της διὰ τὸν ζῆλον μετὰ τοῦ ὁποίου ἐξεπληρώσατε μέχρι τοῦδε τὰ χρέη σας ὡς Ἐφορος τοῦ Β. Μουσείου».

ΕΡΓΑ ΣΤΗΝ ΑΚΡΟΠΟΛΗ. Ἔχει ἀποφασισθεῖ ἡ ἐκτέλεση μεγάλων ἀνασκαφικῶν καὶ ἀναστηλωτικῶν ἐργασιῶν στὴν Ἀκρόπολη καὶ ἡ ἀπόφαση αὐτὴ ἀνακοινώνεται στὸν Ross μὲ νέο λεπτομερὲς ἔγγραφο⁷³ τὸ ὁποῖο λαμβάνει ὁ Ἐφορος Πελοποννήσου στὶς 26 Σεπτεμβρίου 1834. Ἀνατίθεται στὸν Ross, σὲ συνεργασία μὲ τὸν Κλεάνθη, τὸν Schaubert καὶ τὸν λοχαγὸ μηχανικὸ Moritz von Spiess, ἡ ἀνασκαφὴ καὶ ἡ ἀναστήλωση τῶν μνημείων τῆς Ἀκρόπολης καὶ δίδονται γενικὲς ὁδηγίαι γιὰ τὴ χρῆση τῶν λίθων ποὺ θὰ προέλθουν ἀπὸ τὴν κατεδάφιση τῶν νεωτέρων κτισμάτων καὶ ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴ. Στέλλεται ἀκόμη στὸν Ross ὁ προϋπολογισμὸς τῆς δαπάνης ποὺ κατάρτισε ὁ Klenze. Χρονολογεῖται στὶς 22 Αὐγούστου 1834 καὶ φθάνει στὸ ποσὸν τῶν 72.000 δραχμῶν οἱ ὁποῖες θὰ δαπανηθοῦν σὲ διάστημα περισσοτέρων ἐτῶν (1834-1837). Ὁ Πιττάκης θὰ ἀσχολεῖται καὶ αὐτὸς μὲ τὰ ἔργα τῆς Ἀκροπόλεως ἀλλὰ ὡς βοηθὸς πλέον τοῦ Ross.

Γιὰ τὴν ἐγκατάσταση τῶν φυλάκων τῆς Ἀκρόπολης, κτίζεται οἰκίοςκος «δι' ἐπιστασίας τοῦ ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ τῶν ἀρχιτεκτόνων»⁷⁴. Ὁ Ross περιγράφει μὲ συντομία τὴν μορφή τοῦ οἰκοδομήματος τὸ ὁποῖο βρισκόταν στὴν εἴσοδο τῆς Ἀκροπόλεως πάνω ἀπὸ τὸ Ὁδεῖο τοῦ Ἡρώδου Ἀττικοῦ. Εἶχε κατασκευαστεῖ «κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ ἄχρηστα ἀρχαῖα, θραύσματα ἀπὸ κίονες, κιονόκρανα, ἀνάγλυφα καὶ ἐπιγραφές».

Στὰ χρόνια ἐκεῖνα τῆς μετάβασης ἀπὸ ἓνα τρόπο ζωῆς σὲ ἄλλο καὶ τῆς ὀργάνωσης τοῦ νέου κράτους ἡ ἀντίληψη γιὰ τὰ ἀρχαῖα τοῦ Γραμματέως τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ἰ. Ρίζου δὲν θόλωνε ἀπὸ σκοπιμότητες, ὅχι ἀκόμη τουλάχιστον. Ἀξιοσημείωτη εἶναι σύστασή του πρὸς τὸν Ἐφορο Ross γιὰ τὴν στάση ποὺ πρέπει νὰ τηρεῖ ὡς πρὸς τὶς νέες οἰκοδομὲς καὶ τὰ ἀρχαῖα⁷⁵ μὲ τὴν εὐκαιρία οἰκοδόμησης στρατῶνος στὴν Ἀθήνα: «Δὲν ἀρκεῖ δὲ μόνον νὰ ἐπαγρυπνήτε ὥστε νὰ μὴ βλάπτονται

ύλικῶς καὶ νὰ μὴ κρημνίζονται τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, ἀλλὰ θέ-
λετε φροντίζει ὡσάκις τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον, ὥστε τὰ τοιαῦτα
νὰ μὴ κρύπτονται διὰ τὴν ἀντιπαράθεσιν νέων οἰκοδομῶν καὶ
νὰ μὴ συγχέωνται μὲ αὐτάς».

ΔΥΣΧΕΡΕΙΕΣ ΣΤΑ ΕΡΓΑ. Οἱ ἐργασίες στὴν Ἀκρόπολη, ἡ ἐκτέ-
λεση τῶν ὁποίων εἶχε ἀνατεθεῖ στὸν Ross, δὲν προχωροῦσαν
ἐξ αἰτίας τῶν ὑπερβολικῶν ἀπασχολήσεών του. Μὲ ἀναφορά
του⁷⁶ πρὸς τὴν Γραμματεία τῶν Ἑσωτερικῶν ζήτησε τὴν ἀπαλ-
λαγὴ ἀπὸ τὰ καθήκοντα τοῦ προέδρου «τῆς ἐπὶ τῶν οἰκοδο-
μῶν τῆς καθέδρας ἐπιτροπῆς» ἢ, ἐφ' ὅσον τοῦτο δὲν κρινόταν
δυνατὸ ἀπὸ τὸν Ὅθωνα, «νὰ εὐδοκήσῃ ἡ Α.Μ. νὰ δεχθῇ τὴν
ἐντελῆ παραίτησίν μου ἀπὸ πᾶσαν δημοσίαν ὑπηρεσίαν, τὴν
ὁποίαν μὲ λύπην μου ἤδη προσφέρω, καθότι δὲν δύναμαι νὰ
ὑπηρετήσω τιμῶς εἰς πράγματα ἐκτὸς τοῦ κύκλου τῶν γνώ-
σεῶν μου καὶ τῆς ἰκανότητός μου». Ἡ γενικῶς ἀσυνήθιστη,
καὶ τότε, ἐνέργεια αὐτῆ, βρῆκε ἄμεση ἀνταπόκριση. Ὁ Ὅθων
ἀπήλλαξε τὸν Ross ἀπὸ τὰ καθήκοντα τοῦ προέδρου τῆς ἐπι-
τροπῆς οἰκοδομῶν, ἀλλὰ οἱ ἐργασίες στὴν Ἀκρόπολη ἐμποδί-
ζονταν ἀπὸ τὴν παραίτηση ἀπὸ τὴν Ὑπηρεσία τοῦ Κλεάνθη
καὶ τοῦ Schaubert⁷⁷. Στὴ θέση τους ὁ Ross πρότεινε τὸν Han-
sen καὶ τὸν Χόφερ⁷⁸.

Ὁ Ρίζος σύντομα ἀνακοίνωσε⁷⁹ στὸν Ross ὅτι ἀντὶ τοῦ Κλε-
άνθη ποῦ παραιτήθηκε «θέλει συνεργασθεῖ μεθ' ὑμῶν εἰς τὴν
ἀνέγερσιν τοῦ Παρθενῶνος ὁ ὑπουργικὸς Σύμβουλος ἀρχιτέ-
κτων κος Σάουβερτ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τὴν διεύθυνσιν ὁ ἀρχιτέ-
κτων κ. Ἄνσεν».

Ἡ ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΝΑΓΙΑ. Στὴν κοινωνία τῆς Ἀθήνας τῶν χρό-
νων ἐκείνων ἐπικρατοῦσε κάποια σύγχυσις σὲ ὅλους τοὺς το-
μεῖς τῆς κρατικῆς ζωῆς. Ὁ Ross καὶ ὁ Πιττάκης προσπαθοῦ-
σαν νὰ καταλάβουν ποῦ βρίσκονταν καὶ νὰ προσδιορίσουν
τὴν ἔκτασι τῆς ἀρμοδιότητάς τους. Ἄλλοι ἐνεργοῦσαν ὁμῶς
κατὰ τὴ δική τους ἀντίληψη. Στις 26 Νοεμβρίου 1834 ἀπευ-
θύνεται⁸⁰ ἀπὸ τὸν Ross ἔγγραφο πρὸς τὴν Νομαρχία Ἀττικῆς
κατὰ τὸ ὁποῖο «ὁ λεγόμενος νεροκράτης, ὀνόματι Ἀγγελῆς
Ταβάνης, ἐτόλμησε πρὸ ἡμερῶν νὰ εἰσάγῃ τὰ ρύπαρὰ ὕδατα
ἐνδὸς ὑπονόμου, διὰ τινος ὀχετοῦ, εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Μεγά-

Ἡ Μεγάλη Παναγία.

λης Παναγίας, ἣτις χρησιμεύει ἤδη ἀντὶ προσωρινοῦ Μουσείου. Ἐπὶ γον ἀμέσως ὁ ἴδιος, διὰ νὰ ἐξετάσω τὸ πρᾶγμα ἐπιτοπίως· καὶ ἤρρον τὴν μὲν ἐκκλησίαν γεμάτην ὕδατος καὶ ἀκαθαρσιῶν εἰς ὕψος μιᾶς σπιθαμῆς, ὥστε τὰ ἀρχαῖα τεμάχια, ἅτε κείμενα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ὅλα ἐσκεπάσθησαν μὲ πηλὸν καὶ βόρβορον, καὶ οὐδ' ἂν ἐδυνάμην νὰ εἰσέλθω· τὸ δὲ ὕδωρ ἔτρεχεν ἐδιακόπως διὰ τινος ὀχετοῦ ἐπὶ τούτῳ κατασκευασθέντος καὶ λήγοντος εἰς τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας· καὶ ἤϋξανε κάθε στιγμήν τὴν πλημμύραν».

Ἡ ἐκκλησία τῆς Μεγάλης Παναγίας βρισκόταν στὸν χῶρο τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἀδριανοῦ. Κτίσμα τοῦ 11ου ἢ 12ου αἰ., χρησιμοποιήθηκε ὡς ἀποθήκη ἀρχαιοτήτων. Ὄταν οἰκοδομήθηκαν οἱ στρατῶνες τοῦ πεζικοῦ στὸν ἴδιο χῶρο, ἡ ἐκκλησία ἔπαθε βλάβες, τὶς ὁποῖες προσπάθησε ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία τὸ 1858/59 νὰ θεραπεύσει. Μετὰ τὴν πυρπόληση τῆς ἀγορᾶς τῶν Ἀθηνῶν, τὸ 1884, ἐγίνε ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ τὰ εῤεῖπια πλέον τῆς Μεγάλης Παναγίας κατεδαφίστηκαν⁸¹.

ΠΕΡΙΟΔΕΙΕΣ. Παρά τὸ ὅτι θὰ ἦταν φυσικό, τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ὑπηρεσίας, ἐξ ἀρχῆς, δὲν περιορίστηκε στὴν Ἀθήνα. Ὁ Ross, ὁ Πιττάκης, ὁ Ἰατρίδης, ὁ Κοκκῶνης ταξίδευαν στὴν ἐπαρχία γιὰ προστασία καὶ συλλογὴ ἀρχαίων. Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1835 στέλλονται γιὰ περιοδεῖα στὴν Στερεὰ ὁ Ἰατρίδης καὶ ὁ ἀρχιτέκτων Laurent «χάριν συλλογῆς ἀρχαιοτήτων καὶ διαγραφῆς ἀρχαίων τινῶν μνημείων». Ζητεῖ ὁ Ὑπουργὸς⁸² ἀπὸ τὶς τοπικὲς ἀρχὲς νὰ παράσχουν στοὺς δύο ὑπαλλήλους «πᾶσαν ἐνδεχομένην βοήθειαν πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν των, καὶ πρὸ πάντων νὰ τοὺς παραχωρήσητε ὅπου φανῆ ἀναγκαῖον, κἀνὲν ἐρημοκλήσιον ἢ ἄλλο οἶκημα πρὸς προσωρινὴν ἐναπόθεσιν τῶν συλλεχθησομένων ἀρχαιοτήτων».

ΤΟ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ. Στὴν Ἀθήνα τοῦ 1835 ὁ Πιττάκης ἀντιμετώπισε ἐξ ἀρχῆς ζητήματα τὰ ὅποια προσπάθησε νὰ λύσει ἀλλὰ δὲν τὸ κατόρθωσε. Τὰ ἴδια ἀκριβῶς ζητήματα ὑπάρχουν καὶ σήμερα καὶ ἡ λύση τους δὲν εἶναι δυνατή. Ὅταν κτιζόταν τὸ στρατιωτικὸ νοσοκομεῖο βρέθηκαν ἀρχαῖα τὰ ὅποια καταστράφηκαν. Ὁ Πιττάκης προσπάθησε⁸³ νὰ τὰ διασώσει, μάταια ὅμως: «Ὁ κ. Βάιλερ ἀνασκάπτων διὰ τὰ θεμέλια Νοσοκομείου, κατὰ τὸ νότιον τῆς Ἀκροπόλεως, πλησίον τοῦ Ὁδείου τοῦ Περικλέους, ἤυρε ἐν ψηφιδωτῶν ἔδαφος, μέρη ἀρχαίου τείχους, τινὰ ἐπιστύλια δωρικῆς οἰκοδομῆς καὶ πρὸς τούτοις ἐν κιονόκρανον ἰωνικὸν ἐκ τῶν ὠραιότερων, καὶ ἄλλα τινὰ λείψανα. Ἐρευνήσας πολλακίς τὰς ἀνασκαφὰς ταύτας, καὶ ἐρωτήσας περὶ τῆς τύχης τοῦ ψηφιδωτοῦ, πληροφορήθη ὅτι μέλλει καὶ τοῦτο νὰ χαλασθῆ». Τὸ Ὑπουργεῖο ἐνήργησε ἀμέσως πρὸς τοὺς ἀρμοδίους ἀλλὰ τὸ Ὑπουργεῖο Στρατιωτικῶν ἀπέρριψε⁸⁴ τὸ αἶτημα τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας «διότι ἡ Α.Β. Μεγαλειότης μὲ ἐκοινοποίησε τὴν Ὑψηλὴν Αὐτῆς θέλησιν, τοῦ νὰ μὴ ἀναβληθῆ ἢ τόσον ἀναγκαῖα οἰκοδομὴ ταύτη ἐξ αἰτίας τοῦ εὐρεθέντος ψηφιδωτοῦ ἐδάφους, ἀλλ' ἐξεναντίας νὰ ἐπιταχυνθῆ».

ΑΥΘΑΙΡΕΤΟ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ. ΜΑΚΡΑ ΤΕΙΧΗ. Τὰ προβλήματα τῶν ἀυθαιρέτων κατασκευῶν ὑπῆρχαν ἐξ ἀρχῆς. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1836 ὁ Ross ἀπευθύνει ἐγγραφο⁸⁵ πρὸς τὴν Ἐπαρχιακὴν

Διεύθυνον ἸΑτικῆς μὲ τὸ ὁποῖο καταγγέλλει ὅτι «ὁ Συνταγματάρχης κύριος Μακρυγιάννης κτίζει τοῖχον ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἄκρας τῶν θεμελίων τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ ἀνασκάπτει πρὸς τούτοις αὐθαρέτως τὰς καμάρας αἰτίνες ἐκτείνονται ὑποκάτω τῶν εἰρημένων θεμελίων» καὶ ζητεῖ τὴν καταδάφισιν τοῦ τοίχου καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς βλάβης τῶν ἀρχαίων.

Ἐνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα μνημεῖα τῆς τοπογραφίας τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς ἦσαν τὰ Μακρὰ Τείχη. Ὁ νέος δρόμος ποὺ ἄρχισαν νὰ κατασκευάζουν οἱ Βαυαροὶ ἀκολουθοῦσε τὴν πορεία τῶν τειχῶν. Τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας προσπάθησε νὰ ἀποσοβῆσιν τὴν καταστροφὴν τῶν λειψάνων τοῦ τείχους, ὁ Argmansperg ὅμως ἀπάντησε⁸⁶ ὅτι ἡ χάραξιν τοῦ νέου δρόμου δὲν μπορεῖ νὰ μεταβληθῆ, «παρηγγέλθη μ' ὅλον τοῦτο ἢ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν νὰ ἔχη πρόνοιαν περὶ τῆς συντηρήσεως τῶν ἀπομειναρίων τοῦ παλαιοῦ τείχους, ἐν ὅσῳ συγχωρεῖ τοῦτο τοῦ δρόμου ἢ κατασκευῆ».

Ἡ καταστροφὴ τοῦ μακροῦ τείχους εἶναι ἀκριβῶς ὅμοια πράξις, ὅπως ἐκείνη ποὺ καταμαρτυρεῖ ὁ Γεώργιος Φαρμακίδης⁸⁷ στὸν Καποδίστρια, τὴν καταστροφὴν τῶν ἀρχαίων τοῦ λόφου τῆς Κολώνας τῆς Αἴγινας, γιὰ τὴν οἰκοδόμησιν τῶν νέων κτιρίων τῆς ἔδρας τῆς κυβέρνησης.

Ἡ ΠΥΛΗ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ. Ὁ Πιπτάκης εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν φθορὰν ποὺ προκαλοῦσαν οἱ ἄνθρωποι στὰ ἀρχαῖα, καὶ ἐκεῖνες τῆς φύσεως. Μὲ ἔγγραφόν⁸⁸ του λέγει ὅτι «Μὲ θλίψιν μου ἀναφέρω εἰς τὴν Σ. Γραμματεῖαν ταύτην, ὅτι ἐχθὲς κατὰ τὰς τέσσαρας ὥρας καὶ τρία τέταρτα μετὰ τὴν μεσημβρίαν, τὸ ἀκρωτήριον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνῶν τῆς Ἀρχηγείδος [Πύλη τῆς Ἀγορᾶς] κατακλονισθὲν ἀπὸ τοὺς κατὰ τὰς τέσσαρας καὶ ἡμίσι ἐπισυμβάντας σεισμοὺς καὶ μετ' ὀλίγας στιγμὰς κεραυνὸν καὶ ὑποκύψαν εἰς τὴν βίαν τοῦ ἐπισυμβάντος ὑπὲρ [. . . .] στροβίλου ἔπεσε».

ΤΑ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΑ. Ἀνάμεσα στὰ προβλήματα ποὺ ἔπρεπε νὰ λύσῃ ὁ Πιπτάκης, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς σταδιοδρομίας του, ἦταν καὶ ἡ μεταφορὰ τῶν ἀρχαίων τοῦ Ὀρφανοτροφείου τῆς

Ἡ πύλη τῆς Ἀγορᾶς.

Αἴγινας σὴν Ἀθήνα. Τοῦ ἀναγγέλλει τὴν ἀπόφαση⁸⁹ ὁ Ρίζος μὲ ἔγγραφό του.

Προβλήματα δὲν δημιουργοῦσαν μόνον τὰ ἀρχαῖα ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνθρωποι. Στὶς 10 Δεκ. 1836 ὁ Πιττάκης διαβιβάζει στὸ Ὑπουργεῖο⁹⁰ αἴτηση τῶν ἀπομάχων τῆς Ἀκροπόλεως «δι' ἧς ζητῶσιν χειρόκτια, καπιότας καὶ σουρτοῦκα: ὅσον διὰ τὰ χειρόκτια τοῦ νὰ δοθῶσιν εἰς τοὺς τεσσάρους τοὺς μένοντας, νομίζω εἶναι πολλοῦ ἀναγκαῖον, διότι ἡ ψύχρα εἰς τὴν Ἀκρόπολιν εἶναι ἀπειράκις μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν τῆς Μονεμβασίας».

Τὰ προβλήματα ὅμως τῶν φυλάκων δὲν σταματοῦσαν ἐκεῖ⁹¹. Οἱ ἀπόμαχοι τῆς Ἀκροπόλεως αὐξήθησαν ἀπὸ ἕξι σὲ δέκα· «οἱ τέσσερες κρεββάτια δὲν ἔχουν· διὰ νὰ μὴ κοιμοῦνται εἰς τὴν γῆν καὶ πάθουν συμφώνησα νὰ τοὺς κατασκευασθῶσι τέσσερα κρεββάτια πρὸς ἕξ καὶ ἡμῖσι δραχμᾶς τὸ καθ' ἓν, τὸ ὅλον δραχμαὶ εἴκοσι ἕξ».

Ἡ ἐξαγωγή τῶν ἀρχαίων τὴν ὁποία ἐπέτρεπε ὁ νόμος ἦταν πράγμα σὺνηθες. Ἡ παρουσία τῶν ξένων ἦταν ἔντονη στὴν Ἀθήνα καὶ οἱ περισσότεροι ἤθελαν φεύγοντας νὰ πάρουν κάποιον ἐνθύμιον. Ἀνάμεσα στὰ καθήκοντα τοῦ Πιττάκη ἦταν καὶ οἱ γνωματεύσεις γιὰ ἐξαγωγή ἀρχαίων. Γιὰ ἀνάγλυφο πού βρισκόταν στὸ σπῆμα τοῦ Παναγῆ Σκουζῆ γνωματεύει: «Α' ὅτι τὸ ῥηθὲν ἀνάγλυφον εἶναι ἐπιτάφιον, χωρὶς κεφαλῆν καὶ χειρῶν καὶ τέχνης μετρίας. Β' ὅτι τοιοῦτου εἴδους μνημεῖα ἔχομεν πολλά, καὶ ἡ ὑστέρησις αὐτοῦ δὲν φέρει βλάβην εἰς τὸ Κράτος, μένει εἰς τὴν Α:Μ: νὰ ἀποφασίσῃ»⁹².

Σὲ λίγες μέρες ἐκδόθηκε βασιλικὸ διάταγμα⁹³ πού ὑπέγραφε ὁ Ὅθων, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο «ἐγκρίνομεν νὰ ἐπιτραπῆ εἰς τὸν Κόμητα κ. Σαινπριέζ [de Saint Priest] νὰ ἀπαγάγῃ τοῦ Κράτους τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἀγορασθέν, καὶ ὡς ὀλίγης ἀξίας ἀναγνωρισθὲν ἀνάγλυφον».

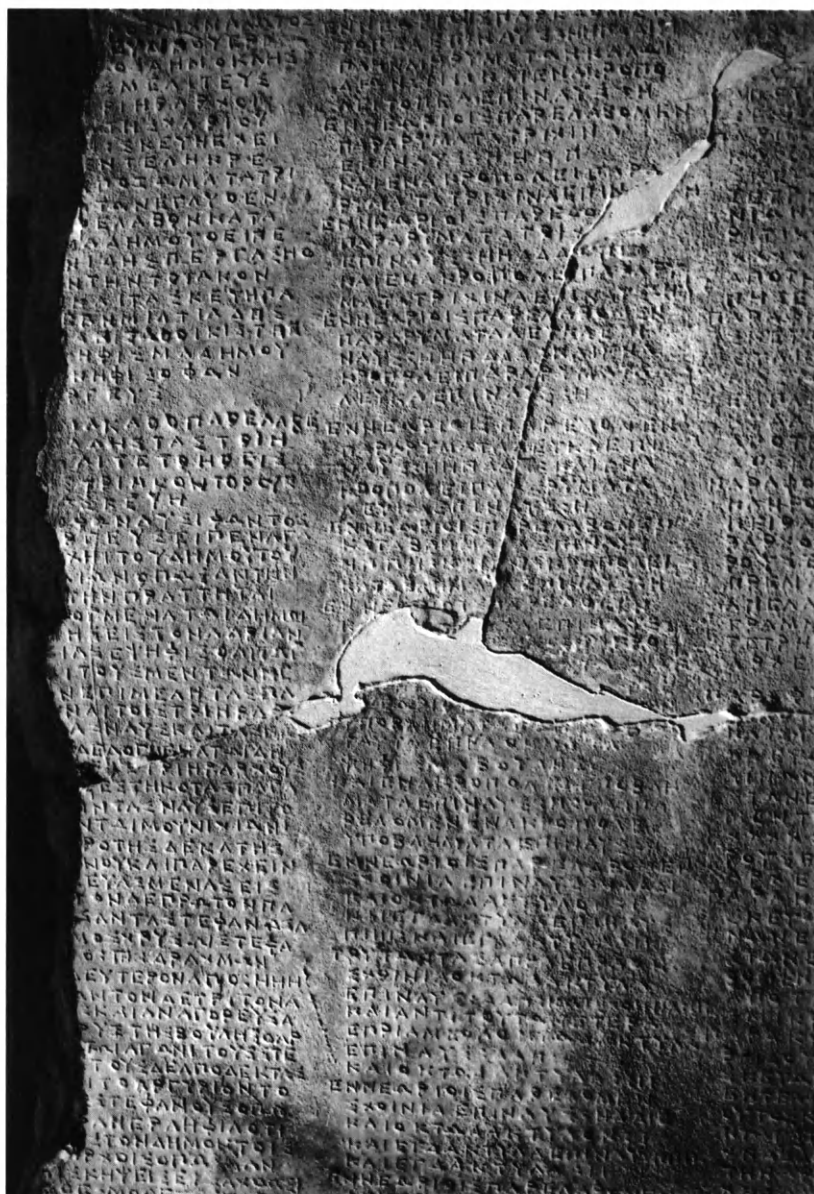
Δυόμισιν μῆνες ἀργότερα ὁ Πιττάκης μὲ νέα γνωμάτευση του εἰσηγήθηκε στὴ Γραμματεία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν νὰ ἐπιτραπῆ ἡ ἐξαγωγή ἀρχαίων ἀγγείων ὡς ἀσήμαντων. Τὰ ἀγγεῖα δὲν περιγράφονται καὶ δὲν γνωρίζουμε ἂν ἔφεραν ἀγγειογραφίες ἢ ἄλλη διακόσμηση. Τὰ θεωρεῖ κοινὰ καὶ λέγει ὅτι βρισκονται συχνά, ὡς ἐκ τούτου δὲν εἶναι ἀναντικατάστατα.

Ἄρ. 528. Ἐν Ἀθήναις τῆ 3 Ἰουνίου 1837 / Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίου Ἐκπαιδύσεως Β. Γραμματείαν τῆς Ἐπικρατείας. / Ἐσωκλείονται δύο κατάλογοι τοῦ ἐπὶ τῶν Μεταλλείων κυρίου Φιέδλερ, ὅσους ἐζήτησε διὰ τῆς ἀπὸ 31 Μαΐου ἀναφορᾶς του τὴν ἐξαγωγήν τῶν ἐν τοῖς ῥηθεῖσιν καταλόγοις ἀγγείων τὰ ὁποῖα αὐτὸς ὁ ἴδιος λέγει ὅτι ἀνεκάλυψε εἰς τὸ Χηλιδρόμι. Τὰ ἀγγεῖα τὰ ὁποῖα μοὶ ἔδειξε καὶ τῶν ὁποίων συνέταξα κατάλογον ὑπογεγραμμένον παρ' αὐτοῦ, εἶναι τῶ ὄντι [ἂν εἶναι αὐτὰ μόνον] κοινὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἄξια ὀλίγης τιμῆς. Ἡ δὲ ἐξαγωγή των ἀπὸ τὸ κράτος δὲν φέρει ἔλλειψιν τινὰ ὡς πρὸς τὰ ἀρχαῖα λείψανα, διότι πολλὰ τοιαῦτα καὶ ἔχομεν καὶ καθ' ἑκάστην εὐρίσκονται. Καθυποβάλλω τὴν γνωμοδότησίν μου ταύτην εἰς τὴν Β. Γραμματείαν διὰ νὰ ἐνεργήσῃ ὅ,τι ἐγκρίνει / Εὐπειθέστατος / Ὁ Ἐφορος τοῦ Κεντρικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου / Κ. Σ. Πιττάκης.

Σημείωση ἀριστερά: Ὅντων, κατὰ τὴν γνωμοδότησιν τοῦ Ἐφόρου, ἀσημάντων τῶν ἀντικειμένων τούτων τῆς ἀρχαιότητος, ἐπιτρέπεται ἡ ἐξαγωγή των. Ἐν Ἀθ. τῇ 4 Ἰουν. 1837. Ὁ ἐπὶ τῶν Ἐκκλ. Γραμμ. τῆς Ἐπικρατείας / Ἀ. Πολυζωίδης (φ. 10).

Οἱ πρῶτοι ἀρχαιολόγοι, ὁ Πιττάκης κυρίως, εἶχαν νοοτροπία συλλέκτου καὶ ὄχι ἐπιστήμονος ἀρχαιολόγου. Ἐνδιαφέρονταν γιὰ τὸ ὠραῖο, τὸ ἱστορικό, τὸ μοναδικὸ ἀρχαῖο, ἐνδιαφέρονταν καὶ προστάτευαν τὶς ἐπιγραφὰς γιὰ τὴν πρώτη δημοσίευσιν τῶν ὁποίων παθιάζονταν. Τὰ ἀγγεῖα τοὺς ἐνδιέφεραν μόνον ἐφ' ὅσον ἔφεραν παραστάσεις καὶ ἦσαν συγχρόνως ἀρίστης διατήρησιν καὶ ἐξαιρετικῆς καλλιτεχνικῆς ποιότητος. Ἡ νοοτροπία αὐτὴ ἐπικρατοῦσε ἐπὶ πολλὰς δεκαετίες σὲ Ἕλληνας καὶ ξένους ἀρχαιολόγους.

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΩΝ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ ΤΩΝ ΝΕΩΡΙΩΝ. Ἡ περίοδος τοῦ Καποδιστρίου καὶ τοῦ Ὄθωνος εἶναι ἀφιερωμένη στὴ δημιουργία καὶ ὀργάνωσιν κράτους κατὰ τὸ δυτικὸ πρότυπον πρὸς τὰ θεράπευε τὶς ἀνάγκαι τῶν κατοίκων τῆς ἐλεύθερης Ἑλλάδος. Μιὰ ἀπὸ τὶς ἀνάγκαι αὐτὰς ἦταν ἡ ὑπαρξὴ τελωνείων ἀποθηκῶν στὸν Πειραιᾶ, στὸ λιμάνι τῆς χώρας. Κατὰ τὸ ἀνοίγμα τῶν θεμελίων τοῦ βρέθησαν ἀρχαῖα. Οἱ ἀρχιτέκτονες πρὸς ἐπέβλεπαν τὸ ἔργον, ὁ Κλεάνθης καὶ ὁ Schaubert, εἰδοποίησαν τὴν κυβέρνησιν στὸ Νάυπλιον καὶ ἐκείνη μὲ τὴ σειρά τῆς τὸν Νομάρχην Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. Ὁ Νομάρχης Σ. Σκουφὸς ἀπευθύνθηκε στὸν Ross. Ἐκεῖνος πῆγε στὸν Πειραιᾶ, μελέτησε τὰ εὐρήματα καὶ ἔστειλε πρὸς τὴν Γραμματεία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν τούτῃ τὴν ἔκθεσιν: «Ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. 5724 ἐγγράφου τῆς Β. ταύτης Γραμματείας ἀπαντᾶται, ὅτι ἀνεκαλύφθησαν μὲν πλησίον τῶν οἰκοδομουμένων ἤδη ἀποθηκῶν τοῦ Πειραιῶς, τέσσαρα ὑποπόδια στηλῶν εἰσέτι εἰς τὴν θέσιν των, ἀλλὰ τῆς παρακμασάσης τέχνης καὶ χωρὶς νὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ σειρά αὐτῶν πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἀνεγείρονται ἤδη αἱ ἀποθηκαί. Οἱ ἀρχιτέκτονες, πρὶν ἔλθουν ἐνταῦθα, εἶχον λάβει ἤδη τὸ μέτρον νὰ παραμερίσωσι τὴν οἰκοδομὴν ὀλίγον τι, ὥστε νὰ μὴ βλαφθῇ τὸ ἀρχαῖον ἐρείπιον, καὶ ἐνέκριναν τὴν πράξιν ταύτην, διότι ὁ τόπος οὗτος δὲν ὑπόσχηται καμμίαν ἄλλην σημαντικὴν ἀνακάλυψιν.

Ἐπιγραφή τῶν νεωρίων Πειραιῶς, ἢ IG II² 1629 (EM 10383). Φωτογραφία τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου.

Ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀρχαῖον κτίριον εἶναι τῶν ἐσχάτων αἰώνων τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἴσως ἤδη τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι παρ' αὐτὴν τὴν σειρὰν τῶν στηλοβατῶν, πρὸς τὸ ἔξω μέρος, ἀνεκαλύφθη ὑδραγωγεῖον κατεσκευασμένον ἐκ πλακῶν μαρμαρίνων, ἐξ ὧν ἀφ' οὗ ἐγυρίσθη ἡ μία εὐρέθη εἰς τὸ κάτω μέρος αὐτῆς σημαντικωτάτη ἐπιγραφή, ἀποβλέπουσα τὰ ναυτικὰ τῶν Ἀθηναίων. Μετὰ τὴν ἔλευσίν μου ἐγύρισα καὶ τὰς ὑπολοίπους τέσσερας πλάκας, καὶ ἤρρα ἐπὶ πασῶν ὁμοίας ἐπιγραφάς, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον διεφθαρμένας. Λυποῦμαι ὅτι ἐξ αἰτίας τῶν πολλῶν ἀσχολιῶν μου δὲν ἠδυνήθην ἀκόμη οὐδ' ἂν νὰ τὰς ἀναγνώσω⁹⁴.

Αὕτη εἶναι ἡ ἀρχὴ ἑνὸς μεγάλου ζητήματος τὸ ὁποῖο ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται. Ὁ Ross μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰατρίδη μελετᾷ καὶ μεταγράφει τὶς ἐπιγραφές, φθαρμένες, σπασμένες καὶ κουραστικές. Πρόκειται γιὰ μακρὰ κείμενα, μὲ μικρὰ γράμματα, γεμάτα ὀνόματα ἐξαρτημάτων πλοίων, ὀνόματα τριηράρχων καὶ πλοίων, ἐξαιρετικῆς ἱστορικῆς σημασίας. Παράλληλα πρὸς τὸν Ross διαβάζει καὶ μελετᾷ τὶς ἐπιγραφές καὶ ὁ Πιτιάκης.

Στὶς 19 Ἀπριλίου 1836 ὁ Ross ἀνακοινῶναι στὴν Γραμματεία ὅτι ἐκλέχτηκε ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Βερολίνου καὶ ζητᾷ τὴν ἄδεια νὰ δεχθεῖ τὴν ἐκλογή αὐτή. Ἡ ἄδεια τοῦ δίδεται σὲ λίγες ἡμέρες μὲ ἔγγραφο τοῦ Argmansperg κατὰ τὸ ὁποῖο «ἐπιτρέπομεν εἰς τὸν Ἐφορον τῶν Ἀρχαιοτήτων κύριον Δόκτωρα Ῥὼς νὰ δεχθῆ τὸν διορισμὸν ὡς ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς ἐν Βερολίῳ Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, πλὴν κάμωμεν καὶ τὴν παρατήρησιν συγχρόνως, ὅτι ὅσαι νέαι ἀνακαλύψεις ἀρχαιοτήτων γένωσιν εἰς τὸ Ἡμέτερον Βασίλειον, αὐτὰ μόνον κατ' ἰδιαίτεραν βασιλικὴν ἡμῶν ἔγκρισιν εἰμποροῦν νὰ γνωστοποιηθῶσιν»⁹⁵.

Ὁ Ross διαμαρτυρήθηκε πρὸς τὸν Ἰάκωβο Ρίζο γιὰ τὸν ὄρο τοῦ ἐγγράφου τοῦ Argmansperg καὶ ὁ Ρίζος μὲ τὴ σειρά του ἀναφέρθηκε στὴν Ἀντιβασιλεία⁹⁶ γνωστοποιώντας τὰ παράπονα τοῦ Ross καὶ συγχρόνως, ὅτι ὁ τελευταῖος τὸν εἶχε ἐνημερώσει, ὅτι ἀνακοίνωνε στὴν Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Βερολίνου, δηλαδὴ στὸν Boeckh⁹⁷, τὰ κείμενα νέων ἐπιγραφῶν ποὺ ἔρχονταν σὶδὸ φῶς, στὴν Ἑλλάδα. Τέλος, ὁ Ρίζος

Ἰωσήφ Armansperg (1787-1853).

κρίνει εὐλόγα τὰ παράπονα τοῦ Ross καὶ ζητᾷ τὴν ἄρση τῆς ἀπαγόρευσης ποὺ ἀνακοινώθηκε στὸν Ross.

Τὸ ἔγγραφο τοῦ Ρίζου ἀπευθύνεται πρὸς τὴν Ἀντιβασιλεία γιὰτὶ ὁ Ὄθων βρίσκεται στὸ ἐξωτερικόν. Τὴν ὑπόθεση λοιπὸν ἐξακολουθεῖ νὰ τὴν χειρίζεται ὁ Armansperg, ὁ ὁποῖος δὲν θὰ ἀλλάξει γνώμη.

Στὶς 7/19 Ἰουλίου 1836 δημοσιεύεται στὸν Ἑλληνικὸ Ταχυδρόμο ἄρθρο τοῦ Πιττάκη γιὰ τὶς ἐπιγραφές ποὺ βρέθηκαν στὸν χώρο τοῦ Τελωνείου Πειραιῶς. Στὸ φύλλο τῆς 17/29 Ἰουλίου δημοσιεύεται ἄρθρο τοῦ Ross μὲ τὸ ὁποῖο ἀνασκευάζονται ὅλες οἱ ἱστορικὲς παρατηρήσεις τοῦ Πιττάκη, ὁ ὁποῖος εἶχε ταυτίσει τὸν Μιλιτιάδη καὶ τὸν Θεμιστοκλῆ ποὺ ἀναφέρονται στὶς ἐπιγραφές, ὡς τοὺς ὁμώνυμους στρατηγούς τοῦ 5ου αἰ.

Ἡ ἀντιδικία μεταξὺ Ross καὶ Πιττάκη συνεχίστηκε στὶς ἐφημερίδες καὶ ὁ Ross, ἀγανακτισμένος, τέλος Αὐγούστου 1836, ὑποβάλλει τὴν παραίτησή του ἀπὸ τὴν Ὑπηρεσία ἢ ὁποία γίνεται δεκτὴ τὴν 1/13 Σεπτ. 1836 χωρὶς οἰαδῆποτε τυπικὴ εὐχαριστία.

Εισηγητής της έναντίον του Ross ενεργείας ήταν ο Άλέξανδρος Ραγκαβής, υποψήφιος επιγραφικός, ο οποίος έβλεπε με δυσμένεια τις σχέσεις του Ross με την Ακαδημία του Βερολίνου και ιδιαίτερα με τον Boeckh, ο οποίος τότε μεσουρανούσε. Ο Ross δικαίως θεωρούσε, ότι οι επιγραφές των νεωρίων, των οποίων έστειλε στον Boeckh αντίγραφα, ξεπερνούσαν τις επιστημονικές του δυνατότητες. Για τους Έλληνες όμως το όλο θέμα έγινε ζήτημα έθνικης φιλοτιμίας και αξιοπρεπείας, άποψη που ζημίωσε και την Ελλάδα και την επιστήμη.

Άρκετά άργά, τον Νοέμβριο του 1838, ο Όθων με διάταγμα ακύρωσε τις αποφάσεις του Armansterg και δικαίωσε τον Ross.

Στο ήμερολόγιο του George Finlay (1799-1875)⁹⁸, στην έγγραφη της 23 Απριλίου 1834, γράφεται: «Πέρασα το πρωινό ασχολούμενος με υποθέσεις που δεν οδηγούν πουθενά ή σε έθιμοτυπικές επισκέψεις που κουράζουν. Έκανα τη συνηθισμένη ιππασία. Δείπνησα στο σπίτι του κ. Mauger. Το βράδυ ήλθε ο Δρ. Ross και εκείνος και εγώ είχαμε μία μάλλον έντονη συζήτηση με την Έξοχότητά του τον Αντιβασιλέα, για ένα νόμο που λέγει ότι πρόκειται να έκδοθεί με τον όποιο θα απαγορεύεται ή δημοσίευση κάθε επιγραφής (που έχει βρεθεί στην Ελλάδα) έξω από το βασίλειο πριν αυτή τυπωθεί στο βασίλειο. Προσπαθήσαμε με κάθε τρόπο να του δείξουμε πόσο λαθεμένος και άσκοπος θα ήταν ένας τέτοιος νόμος, μάταια όμως – φαινόταν να χάνει την ψυχραιμία του».

Οι επιγραφές των νεωρίων βρέθηκαν τον Οκτώβριο του 1834 και ή συζήτηση γίνεται τον Απρίλιο. Η απαγόρευση λοιπόν της δημοσίευσης αρχαίων χωρίς άδεια δεν έχει ως αρχική αίτια τις επιγραφές των νεωρίων αλλά πιθανότατα τον φθόνο που αισθάνονταν όρισμένοι, Πιπτάκης, Ραγκαβής, για τη δραστηριότητα του Γερμανού αρχαιολόγου και την αναγνώρισή του στο Έξωτερικό, όπως πολύ καθαρά φαίνεται από την αλληλογραφία του Finlay και του Ross με τον W. M. Leake. Οι επιγραφές των νεωρίων, ή αποστολή του κειμένου τους από τον Ross στον Boeckh, ή κάπως άλαζονική στάση του Ross, έδωσαν το ήθικò έρεισμα στην Αντιβασιλεία για την έκδοση του διατάγματος 15510 της 14 Οκτωβρίου 1836.

Τὰ πρῶτα χρόνια μετὰ τὴν Ἀπελευθέρωση ἡ Ἑλλάδα ἔμοιαζε λίγο μὲ τὴν ἄγρια Δύση τῆς Ἀμερικῆς. Ἡ παλαιὰ κατάστασις τῆς Τουρκοκρατίας εἶχε ἐξαφανιστεῖ, ἀπὸ τὸν Ἀγῶνα πρόβαλλαν νέοι ἄνθρωποι ποὺ διεκδικοῦσαν τὴ θέσιν ποὺ νόμιζαν ὅτι τοὺς ἄρμοζε στὴν ἱεραρχία τοῦ νέου κράτους. Οἱ ξένοι, οἱ Βαυαροί, πρῶτευαν καὶ σὲ μερικοὺς ἀπὸ αὐτοὺς τὰ μνημεῖα προκαλοῦσαν ἔντονο ἐνδιαφέρον. Αὐτὸ τοὺς ἔφερε, τὸν Ross τουλάχιστον, σὲ σύγκρουση μὲ τοὺς Ἕλληνας.

Ἡ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ. Εἶδαμε πρωθυστερώς ὅτι ὁ Ross παραιτήθηκε ἀπὸ τὴν Ὑπηρεσία καὶ ἡ παραίτησή του ἔγινε δεκτὴ στὶς 1/13 Σεπτεμβρίου 1836. Ἡ θέσις του ἔμεινε κενὴ καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ Προϊσταμένου τῆς Ὑπηρεσίας τὰ χειριζόταν ἡ Γραμματεία. Ὁ συνεργάτης τοῦ Ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων Πιττάκης διορίστηκε Ἐφορος τοῦ Δημοσίου Κεντρικοῦ Μουσείου μὲ μισθὸ 200 δραχμῶν κατὰ μῆνα καὶ συνεργάτη τὸν Ἀθανάσιο Ἰατρίδη, στὸν ὁποῖο δόθηκε μισθὸς 180 δραχμῶν. Στὸν Πιττάκη ἀνατέθηκε ἀκόμη καὶ ἡ λοιπὴ ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἡ ἐπίβλεψη τῶν ἀνασκαφῶν τῆς πόλεως⁹⁹.

Τὸ ἄρθρο Ζ' τοῦ διατάγματος, μὲ τὸ ὁποῖο γίνεται ἡ νέα διάρθρωσις τῆς Ὑπηρεσίας, περιέχει ἀπαγορευτικὰς δημοσίευσις ἀρχαίων διατάξεις οἱ ὁποῖες προκάλεσαν ὅπως εἶδαμε, τὴν παραίτησιν τοῦ Ross:

« Ζ'. Ἀναφορικῶς εἰς τὸν ὅρισμὸν Γ' δηλοῦται ρητῶς ὅτι:

1) Οὐδεὶς ἐπιφορτισμένος ἀρχαιολογικὰς ἐργασίας ὑπάλληλος εἰς οὐδεμίαν περίστασιν καὶ ἐν οὐδεμίᾳ προφάσει δὲν δύναται νὰ διαθέσῃ ἄνευ ἀδείας τῆς Γραμματείας περὶ ἀντικειμένων τῆς ἀρχαιολογίας, ἀνηκόντων εἰς τὸ δημόσιον καὶ ἐρχομένων εἰς χεῖράς του ὡς ἐκ τῆς ὑπηρεσίας του.

2) Ἐπίσης δὲν τολμᾷ νὰ γνωστοποιήσῃ ἀντίγραφα ἢ ἀντίτυπα μὴ ἐκδεδομένων εἰσέτι ἀρχαιοτήτων ἢ, ἀναλόγως τοῦ ἁρθροῦ 99 τοῦ διατάγματος περὶ ἀρχαιοτήτων, νὰ δώσῃ τὴν ἄδειαν νὰ γίνωσι τοιαῦτα ἀντίγραφα ἄνευ ἀνωτέρας προσταγῆς ἢ ἀδείας.

3) Ὁ ἔφορος διὰ πᾶσαν ἄδειαν, τὴν ὁποῖαν κατὰ τὰ ρηθέντα θέλει ἐκδώσει, εἶναι ὑπεύθυνος εἰς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κλπ. Γραμματεῖαν».

Ἡ νέα κατάσταση τῆς Ὑπηρεσίας φαίνεται ὅτι δὲν ἱκανοποιῶσε τὴν Κυβέρνηση. Ἡ ἀποχώρηση τοῦ Ross τὴν στέρησε ἀπὸ ἓνα πρόσωπο μορφωμένο, ἀναγνωρισμένο στὸ Ἐξωτερικὸ καὶ ἱκανὸ νὰ χειρίζεται ἐπιστημονικῶς τὰ θέματα τῶν ἀρχαίων. Ἐπειδὴ, ἴσως γιὰ οἰκονομία, δὲν ἐπιθυμοῦσε ἡ κυβέρνηση δημιουργία νέων θέσεων, προσπάθησε νὰ λύσει τὸ θέμα τῆς ἔλλειψης ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ μὲ τὴ δημιουργία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία περιλάμβανε ἄτομα διακεκριμένα γιὰ τὴ μόρφωσή τους. Μὲ τὸ διάταγμα τῆς 6/18 Νοεμβρίου 1836 ποὺ ἀκολουθεῖ ὀρίζονται τὰ καθήκοντα τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τὰ μέλη τῆς:

«Κατὰ συνέπειαν τοῦ ἄρθρου 7 τῆς ἀπὸ 2/14 Ὀκτωβρίου 1836 καὶ ὑπ' ἀριθ. 15510 ἡμετέρας ἀποφάσεως περὶ τῆς ὑποσημειουμένης ὑποθέσεως καὶ γνωμοδότησιν τῆς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Γραμματείας τῆς Ἐπικρατείας, ἀπεφασίσασμεν καὶ διατάσσομεν:

1) Μέλη τῆς κατὰ τὸ ρηθὲν ἄρθρον διοριστέας Ἐπιτροπῆς διορίζομεν τοὺς ἀκολουθοῦντες Κυρίους:

Γεώργιον Αἰνιᾶνα, Γεώργιον Ἀργυρόπουλον, (Ἰωάννην) Βενθύλον, Γ. Γεννάδιον, Γ. Ψύλλαν, Κωνσταντῖνον Σχινᾶν, Παναγιώτην Σουτσοῦν.

2) Εἰς τοὺς Κυρίους τούτους θέλουν ἀνατεθῆ τὰ εἰς τὸ ρηθὲν ἄρθρον διαγραφόμενα ἐπιστημονικὰ χρέη καὶ ὅσα μετ' αὐτῶν συνεχόμενα καὶ ἀνάλογα ἐκ τῶν τοῦ Γενικοῦ Ἐφόρου τῶν Ἀρχαιολογικῶν Συλλογῶν, κατὰ τὸν ἀπὸ 10/22 Μαΐου 1834 νόμον, ἐγκρίνει ἡ Γραμματεία.

3) Εἰς τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης τὰς ἐργασίας λαμβάνουν μέρος ὡς ἔκτακτα μέλη:

α) Ὁ ὑπουργικὸς σύμβουλος τῆς Γραμματείας τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, εἰσηγητῆς τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Κλάδου Κ. Ἀ. Ραγκαβῆς.

β) Ὁ ἔφορος τοῦ Μουσείου Κ. Πιττάκης καὶ

γ) Οἱ εἰς τὰς ἐργασίας τῆς Ἀκροπόλεως ἀσχολούμενοι ἀρχιτέκτονες Σάουμπερτ καὶ Ἄνσεν.

4) Ἡ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Γραμματεία τῆς Ἐπικρατείας θέλει δώσει εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν ὁδηγίας περὶ τοῦ τρόπου καὶ τῆς τάξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς¹⁰⁰».

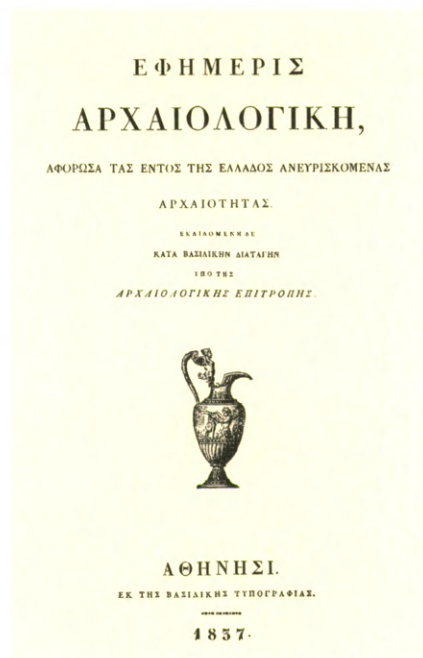
Ἡ ἑνδεκαμελής Ἀρχαιολογικὴ Ἐπιτροπὴ συνεδρίασε συνολικῶς 13 φορές, τὴν πρώτη σὺς 13 Μαΐου 1837 καὶ τὴν τελευταία σὺς 15 Ὀκτωβρίου 1838. Οἱ συνεδρίες γίνονταν, κατὰ ἡμέρα Τρίτη, σὺς 3 μ.μ. στὰ γραφεῖα τῆς Γραμματείας τῶν Ἐκκλησιαστικῶν. Στὴν πρώτη συνεδρία διαβάστηκε ἀπὸ τὸν Πιπτάκη ἔκθεση τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ στὴν Ἀκρόπολη καὶ ἀποφασίστηκε ἡ ἔκδοση ἀρχαιολογικοῦ περιοδικοῦ. Στὴ δευτέρῃ συνεδρία τῆς 15 Ἰουνίου 1837 καθορίστηκε τὸ πρόγραμμα τῆς ἔκδοσης τοῦ περιοδικοῦ. Κατὰ τὸν προϋπολογισμό ποὺ παρουσίασε ὁ Ἄ. Ραγκαβῆς τὰ ἔξοδα γιὰ 1.000 ἀντίτυπα τοῦ περιοδικοῦ θὰ ἦσαν 841 δραχμὲς καὶ τὰ ἔσοδα 6.000! Τοῦτο δὲν πραγματοποιήθηκε. Ὑπάρχουν ἀκόμη ἀπύλητα ἀντίτυπα τοῦ πρώτου τεύχους. Κατὰ τὶς συνεδριάσεις τῆς Ἐπιτροπῆς δὲν ὀρίστηκε ὁ τίτλος τοῦ περιοδικοῦ. Τὸ ἐγκριτικὸ τῆς ἔκδοσής του διάταγμα ὑπογεγραμμένο ἀπὸ τὸν Ὅθωνα¹⁰¹ λέγει ὅτι «Θεωρήσαντες τὸν διὰ τοῦ ἀπὸ 10/22 Ἰουνίου ὑπ' ἀριθ. 13433 ἀναφορᾶς τῆς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κλπ. Γραμματείας καθυποβληθέντα Ἡμῖν προϋπολογισμόν τοῦ περιοδικοῦ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐπιτροπῆς συγγράμματος, ἐγκρίνομεν αὐτὸν μὲ 841 / ὀκτακοσίας τεσσαράκοντα μιᾶς / Δραχ. κατὰ μῆνα καὶ διατάττομεν νὰ γίνῃ ἀνυπερθέτως ἔναρξις τῆς ἐκδόσεως τοῦ συγγράμματος τούτου».

Ἔτοι ἄρχισε ἡ πορεία τοῦ παλαιότερου ἑλληνικοῦ ἀρχαιολογικοῦ περιοδικοῦ καὶ ἑνὸς ἀπὸ τὰ παλαιότερα τοῦ κόσμου, χωρὶς νὰ ὀρισθεῖ οὔτε ἡ ὀνομασία του.

Μνημονεύεται ὡς ἑνδεικτικὸ στοιχεῖο τοῦ πνεύματος ὀρισμένων τῶν τότε ἀνθρώπων, ὅτι τὸ πρῶτο κείμενο ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ πρῶτο τεῦχος τῆς *Ἐφημερίδος Ἀρχαιολογικῆς* (Ὀκτωβρίου 1837, 5-13) εἶναι τοῦ Ἀλεξάνδρου Ρ. Ραγκαβῆ, *Συνοπτικὴ ἔκθεσις τῆς τύχης τῶν ἀρχαίων μνημείων εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη*. Ὁ Ραγκαβῆς θεωροῦσε τὴν *Ἐφημερίδα Ἀρχαιολογικῆ* ὡς σημαντικὸ ἐπίτευγμα γιὰ τὴ μελέτη τῶν ἀρχαίων καὶ μὲ τὴ συνοπτικὴ του ἱστορία ἤθελε νὰ ἐξάρει τὰ ὑπὲρ τῶν μνημείων ἔργα τῶν ἐλευθέρων Ἑλλήνων.

Μὲ ὅσα προηγοῦνται ἐκτέθηκε, μὲ πολλὴ συντομία ἀλλὰ καὶ μὲ ἑνδεικτικὲς λεπτομέρειες, ἡ πορεία τῆς Ἀρχαιολογικῆς

Ἑπηρεσίας ἀπὸ τὴν Ἀπελευθέρωση ἕως τὸ τέλος τοῦ 1836. Κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι ἡ ἔλλειψη ἀρκετῶν καταλλήλων ἀνθρώπων ποὺ θὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὰ ἀρχαῖα. Δύο, οἱ περισσότερο μορφωμένοι, ἕνας Ἕλληνας, ὁ Ἀνδρέας Μουστοξύδης κι ἕνας Γερμανός, ὁ Ludwig Ross, μετὰ ἀπὸ σύντομη ὑπηρεσία τους παραμερίστηκαν. Ἐκεῖνο ποὺ χρειαζόταν ἡ ἐποχὴ ἦταν τὸ σύστημα, ἡ μέθοδος καὶ ἡ ἀναγνώριση τῶν προβλημάτων. Ἐνας ἄνθρωπος, μόνος, ὁ Πιττάκης, μὲ βοηθὸ του τὸν Ἱατρίδη, προσπαθοῦσε νὰ ἀντιμετωπίσει ζητήματα ποὺ ξεπερνοῦσαν κι αὐτὸν καὶ τὴν ἐποχὴ του. Εἶναι φανερὴ ὅμως ἡ ἀνάγκη γιὰ ἐνέργειες ποὺ θὰ δημιουργήσουν πρόοδο, θὰ προστατεύσουν τὰ ἀρχαῖα καὶ θὰ βάλουν τὰ θεμέλια γιὰ τὴν ἔρευνα καὶ τὴ μελέτη τους. Τοῦτο θὰ γίνῃ μὲ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, τῆς ὁποίας ἡ ἵδρυση μόνον ἀποτελεῖ τὸ θέμα τῶν ἐπόμενων σελίδων.

Τὸ ἐξώφυλλο τοῦ πρώτου τεύχους τῆς *Ἐφημερίδος Ἀρχαιολογικῆς*. Τὰ ἐπόμενα τεύχη τυπώνονταν χωρὶς ἐξώφυλλο.

Ὁ Κωνσταντῖνος Μπέλλιος (1772-1838).

1836
καθημερινὸν τοῦ ταξιδίου μου μέσον Τριεστίνης διὰ
Ἑλλάδα, Σμύρνην, Κωνσταντινούπολιν, Βλαχίαν, Μηχαδίαν καὶ ἐκεῖθεν
πάλιν διὰ Βιέννην.

Ὁ τίτλος τοῦ ἡμερολογίου τοῦ τελευταίου μεγάλου ταξιδίου τοῦ Κωνστ. Μπέλλιου: «1836, Καθημερινὸν τοῦ ταξιδίου μου μέσον Τριεστίνης διὰ Ἑλλάδα, Σμύρνην, Κωνσταντινούπολιν, Βλαχίαν, Μηχαδίαν καὶ ἐκεῖθεν πάλιν διὰ Βιέννην».

ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΠΕΛΛΙΟΥ ΚΑΙ Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Ἡ ἴδρυση τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας δὲν ἦταν ἀποτέλεσμα ξαφνικῆς ἔμπνευσης. Ἡ ἰδέα τῆς ὀργάνωσης τῆς προστασίας, περιουλλογῆς καὶ μελέτης τῶν ἀρχαίων μνημείων ὑπῆρχε ἀπὸ τὴ στιγμὴ τῆς ἔκρηξης τῆς Ἐπανάστασης. Γιὰ πολλοὺς λόγους ἕως τὸ 1837, παρὰ τὴ σύσταση, τὸ 1829, τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου στὴν Αἴγινα καὶ τὸ 1834 Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας, ἡ κρατικὴ φροντίδα δὲν ἦταν ἐπαρκῆς.

Τὰ ἀρχαιολογικὰ πράγματα στὴν Ἑλλάδα, παρὰ τὴν παρουσία, γιὰ λίγο, τοῦ Ross καὶ τὶς προσπάθειες τοῦ Πιπτάκη, δὲν προχωροῦσαν. Μία αἰτία ἦταν ἡ κρατικὴ φτώχεια, σημαντικότερη ὅμως ἦταν ἡ ἔλλειψη τῶν καταλλήλων ἀνθρώπων, δραστηρίων καὶ μορφωμένων, ποὺ θὰ ἐπάνδρωναν τὴν Ὑπηρεσία. Ἄλλες αἰτίες ἦταν ἡ ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων ἔλλειψη σεβασμοῦ πρὸς τὰ μνημεῖα καὶ ἡ ἀνθησις τῆς ἀρχαιοκαπηλίας. Ἡ ἀνάπτυξή τῆς εἶχε ὡς αἰτία τοὺς περιηγητῆς, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους, ἐντελῶς ἐλεύθερα, διενεργοῦσαν μικρὲς ἀνασκαφές. Ὅρια ἀνάμεσα στοὺς ἀρχαιοκαπήλους καὶ τοὺς φιλαρχαίους δὲν ὑπῆρχαν. Ὁ Gropius ὑπῆρξε ἀρχαιοκάπηλος, φιλέλλην καὶ σύμβουλος τῆς Ἐταιρείας (1837-1848). Μεγάλῃς ἐκτίμησῃς ἔχαιραν στὴν Ἑλλάδα καὶ οἱ ἄλλοι Εὐρωπαῖοι ὁμότεχοί του.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἀποτελεῖ τὴν πρώτη καὶ κύρια, γιὰ πολλὰς δεκαετίες, συστηματικὴ προσπάθεια προστασίας τῶν ἀρχαίων καὶ καλλιέργειας τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιστήμης. Ἐπὶ πολλὰ χρόνια ἡ δραστηριότητά τῆς ἐκάλυπτε τὴ δράση τῆς μονομελοῦς κρατικῆς ὑπηρεσίας, τῆς ὁποίας ὁ προϊστάμενος, ὁ Γενικὸς Ἐφορος, ἀποτελοῦσε σχεδὸν ἀποκλειστικὸ ὄργανο ἐκτελέσεως τῶν ἀνασκαφῶν τῆς. Μόλις μὲ τὴν εἴσοδο στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία τοῦ Παναγιώτη Καββαδία καὶ ἐν συνεχείᾳ πλειάδος λαμπρῶν Ἐφόρων ἀντιστρέφονται οἱ ρόλοι, ἀρχίζει νὰ ἀναπτύσσεται ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία καὶ περιορίζεται ἡ δράση τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας σὺς ἀνασκαφές καὶ τὶς δημοσιεύσεις.

“Οτι ὁ πρωτεργάτης τῆς ἴδρυσης τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ἦταν ὁ ὁμογενὴς Κωνσταντῖνος Μπέλλιος, πλούσιος ἔμπορος τῆς Βιέννης καὶ τιτλοῦχος, εἶχε γίνει γνωστὸ ἀπὸ τὸν Ἀντώνιο Χατζῆ, ἥδη ἀπὸ ἀρκετὲς δεκαετίες¹⁰². Πλήρως ἀποδείχτηκε τοῦτο μὲ τὴ δημοσίευση, ἀπὸ τὸν Β. Π. Παναγιωτόπουλο, τμήματος τοῦ ταξιδιωτικοῦ ἡμερολογίου τοῦ Μπέλλιου ποὺ ἀφορᾷ τὴ διαμονή του στὴν Ἀθήνα κατὰ τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1836 καὶ τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 1837¹⁰³.

Στὸ μέρος τοῦ χειρογράφου ποὺ ἐξέδωσε ὁ Β. Π. Παναγιωτόπουλος, ὁ Μπέλλιος διηγεῖται (ἐγγραφή τῆς 17 καὶ 18 Ἰανουαρίου 1837) τὴ σύντομη ἱστορία τῶν συνεννοήσεων του μὲ τὸν Πιττάκη γιὰ τὴν ἴδρυση τῆς Ἐταιρείας. Τὸ ὀγκῶδες δεμένο χειρόγραφο βιβλίον τοῦ ἡμερολογίου, μοῦ εἶχε δεῖξει πρὶν ἀπὸ χρόνια ὁ καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀριστοτέλης Σταυρόπουλος († 1994), φίλος τῶν ἀρχαίων, ἐταῖρος καὶ ἱστορικὸς τῆς ἐπιστήμης του. Εἶχε μεταγράψει τμήματα τοῦ ἀθηναϊκοῦ ἡμερολογίου τοῦ Μπέλλιου, τὰ ὁποῖα μοῦ ἔδωσε νὰ δημοσιεύσω. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς μεταγραφῆς του συμπίπτει μὲ τὸ κείμενο ποὺ ἐξέδωσε ὁ Β. Π. Παναγιωτόπουλος. Τὰ ἄγνωστα μέρη τοῦ ἡμερολογίου, μεταγραφῆς Σταυροπούλου, περικλείονται ἐδῶ σὲ ὀρθογώνιες ἀγκύλες []. Τὸ λοιπὸ κείμενο ἀνήκει στὴν ἔκδοση Παναγιωτοπούλου. Τὰ ἐντὸς παρενθέσεων ἀποσιωπητικά (...) σημαίνουν παράλειψη τμήματος τοῦ κειμένου ἀπὸ τὸν πρῶτο ἐκδότη, ὅπως ὁ ἴδιος μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ δηλώνει στὴ δημοσίευσή του.

Ὁ Παναγιωτόπουλος χῶρισε τὸ ἡμερολόγιον σὲ τέσσερις ἐνότητες. Ἀπόσπασε δηλαδὴ ἀπὸ τὸ σύνολο τμήματα μὲ τὰ ὁποῖα σχημάτισε τὸ τμήμα *Ἀρχαιολογικά* (ἐγγραφὲς τῆς 3, 12, 17, 25 Ἰανουαρίου, 2 Φεβρουαρίου, 2 Μαρτίου 1837), *Ὁ κόμης Ἀρμανοπεργκ* (ἐγγραφὲς τῆς 9, 10 Ἰανουαρίου 1837), *Στὸ Παλάτι* (ἐγγραφὲς τῆς 25 Φεβρουαρίου, 4 Μαρτίου 1837). Στὴν ἐδῶ ἀναδημοσίευση ἀκολουθεῖται ἡ τάξη τοῦ ἡμερολογίου μὲ τίς προσθήκες τῶν ἀναγνώσεων Σταυροπούλου.

Δὲν γνωρίζω ἂν τὸ κείμενο τοῦ Μπέλλιου ποὺ ἀκολουθεῖ ἀποτελεῖ ὀλόκληρο τὸ ἀθηναϊκὸ ἡμερολόγιό του. Ἐλπίζω ὅτι κάποτε αὐτὸ θὰ διαφωτισεῖ καὶ ὅτι θὰ γνωσθεῖ ἂν ὑπάρχουν καὶ ἄλλα στοιχεῖα ἀρχαιολογικοῦ ἐνδιαφέροντος. Ὁ Σταυρό-

πουλος με είχε βεβαιώσει ότι δεν υπήρχαν.

Ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ ἡμερολογίου ποὺ δημοσίευσε ὁ Β. Π. Παναγιωτόπουλος, παραλείπω ἐγγραφές τῆς 2 καὶ 3 Δεκεμβρίου 1836, σὲς ὁποῖες περιγράφεται ἡ διαμονὴ τοῦ Μπέλλιου στὴν Πάτρα.

Ὁ Κωνσταντῖνος Δημ. Μπέλλιος γεννήθηκε σὲς 7 Μαρτίου 1772 στὴ Φιλιπούπολη καὶ πέθανε στὴ Βιέννη σὲς 11 Δεκεμβρίου 1838· οἱ γονεῖς του κατάγονταν ἀπὸ τὸ χωριὸ Λινοτόπι τοῦ νομοῦ Κοζάνης. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Μπέλλιου ἐγκαταστάθηκε τὸ 1776 στὸ Βουκουρέστι, ἀπὸ ὅπου ὁ Κωνσταντῖνος πῆγε τὸ 1792 στὴ Βιέννη. Ἐκεῖ ἔμεινε ὡς τὸν θάνατό του ἀσχολούμενος μετὰ τὸ ἐμπόριο καὶ τὰ χρηματιστηριακὰ μὴ παραμελώντας ὅμως τὴν πνευματικὴ του καλλιέργεια. Σὲ ἡλικία εἴκοσι ἐτῶν μετέφρασε ἀπὸ τὰ γερμανικὰ τὸ βιβλίον τοῦ Campe «Τοῦ νέου Ρομπινσὸν συμβάντα» (α' ἔκδ. 1792, ἀνατύπωση 1819). Ἀπέκτησε μεγάλη περιουσία καὶ τὸ 1817 ὁ αὐτοκράτορας τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκος Α' τὸν ὀνόμασε βαρῶνο (Konstantin Freiherr von Bellio). Στὴν Ἀθήνα εἶχε ἀγοράσει ἀπὸ τὸ 1832 οἷτι καὶ κτήματα, τῶν ὁποίων τὴν ἐπιμέλεια εἶχε ὁ Λουκάς Πύρρος, ἐταῖρος ἀργότερα τῆς Ἑταιρείας. Ἐκανε ἀρκετὰ ταξίδια εἴτε γιὰ ἐμπόριο εἴτε γιὰ νὰ αὐξήσει τὶς γνώσεις του. Τὸ τελευταῖο του ἦταν στὴν Ἑλλάδα τὸ 1836-1837. Τὸ 1837 δώρισε τὴν ἀθηναϊκὴν περιουσίαν του, ἀξίας 77.000 δραχμῶν, στὸ δημοτικὸ νοσοκομεῖο τῆς Ἀθήνας, ὅπως καὶ τὰ βιβλία του (771 τόμοι, 1.886 τίτλοι), ποὺ βρίσκονται στὴν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη. Ἄφησε ἐπίσης κληροδοτήματα γιὰ νὰ σπουδάζουν νέοι Ἕλληνες στὸ Μόναχο.

ΤΟ ΑΘΗΝΑΪΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΠΕΛΛΙΟΥ

12 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ, ΔΕΥΤΕΡΑ. Τὸ πρωτὶ εἰς τὰς 4^{1/2} ὥρας καλὸν ἄνεμον ἔχοντας, ἐμισεύσαμεν ἀπὸ τὸ Καλαμάκι καὶ πλείοντες ἐφαίνοντο καθ' ὁδὸν ἀριστερὰ τὰ Μέγαρα, κείμενα εἰς λίαν ὠραίαν θέσιν εἰς ὄχθον, παρακάτω, ὄλον δεξιά, ἢ Σαλαμίνα καὶ ἄντικρυ αὐτῆς δεξιά ἢ Αἴγινα. Ὠραῖες θέσεις καὶ ὠραιότητι θεά! Τέλος πάντων περὶ τὴν 1^{1/2} ὥραν μετὰ τὸ μεσημέρι, φορτώσαντες τὰ πράγματά μας εἰς μικρὰ ὀχήματα μὲ ἔν ἄλογον, ὡς ἐκεῖνα τῆς Βιέννης, ἅπερ σκουπίδια ἐκ τῆς πόλεως ἐβγάζουν, καὶ ἡμεῖς ἐμβάντες εἰς τὸ ὄχημα τῆς πόστας, ὅπερ καλὸν ἐστὶ, καὶ τὸ ὁποῖον συνεχῶς πηγαίνει καὶ φέρνει ἀνθρώπους διὰ τὸν Πειραιᾶ καὶ Ἀθήνας, ἐφθάσαμεν εἰς μισὴν ὥραν εἰς Ἀθήνας δι' ἑνὸς δρόμου λίαν καλοῦ.

Εἰς Ἀθήνας φθάσαντες καὶ ρωτώντας περὶ τοῦ ἐπιστατοῦντος τὰ κτήματά μου Λουκᾶ Πύρρου¹⁰⁴, ἠῦρον αὐτὸν καὶ ρωτώντας τον περὶ τοῦ οἴκου μου, ἂν εἶναι ἐλεύθερος, μοι εἶπεν, ὅτι ἐβγαίνοντας ἀπὸ τὸ σπίτι ὁ Μινίστρος τοῦ πολέμου Σμάλιτς (Παυαρός)¹⁰⁵, ἐκατοίκησεν εἰς αὐτὸ κάποιος Γεώργιος Ἀθανασίου, μέλος τοῦ κριτηρίου τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἕως ὅτου καταουδοθῶ, καὶ τότε ἀμέσως ἐβγαίνει. Πηγαίνων λοιπὸν εἰς τὸν οἶκον μου, διὰ νὰ τὸν εἶπωμεν νὰ ἔβγη, ἀπεκρίθη ὅτι ἀμέσως δὲν δύναται· καὶ ὅτι ὁ κύρ Λουκᾶς δὲν τὸν εἶπεν ὅτι τόσον ὀγλήγορα θὰ φθάσω εἰς Ἀθήνας καὶ πλῆθος τοιαύταις φλυαρίαις παρ' ἑνὸς καὶ ἄλλου μέρους. Ὁ κύριος Λουκᾶς ἐφέρθη καὶ κατὰ τοῦτο καθὼς καὶ μέχρι τοῦδε ἀχρειέστατα, ὡς εἶναι καὶ ὁ χαρακτήρας του· ἐπειδὴ ἀπὸ τοὺς 1833, καθ' ὃν καιρὸν ἄρχισε νὰ ἐπιστατῆ τὰ κτήματά μου, ὄχι ὅτι οὔτε ὀβολὸν ἔστειλέ μοι, ἀλλ' οὔτε μοι ἔγραψε κἄν περὶ καταστάσεως αὐτῶν· ἐξ ἐναντίας μοι ἔλεγε διὰ γραμμάτων του, ὅτι ὁ οἶκος μου, ἀπὸ ἔλλειψιν ἐνοικιατόρων πολλάκις κενὸς ἴσταται. Ἦδη πληροφοροῦμαι ὅμως ἐναργέστατα ὅτι, ὄχι μόνον ποτὲ κενὸς δὲν ὑπῆρξεν, ἀλλὰ καὶ ἐνοίκια μεγάλα ἐπῆρεν ὁ ἀσυνεΐδητος καὶ ἔβαλεν αὐτὰ εἰς τὸν μιαρὸν κορβανάν του, ὁ ἀργυροκλέπτης. Ἄς εἶναι, εἶπον καθ' ἑμαυτόν, θέλω σοὶ πληρώσῃ σὺν τῷ τόκῳ αὐτῶν ἀξιοπρεπῶς. Τούτων οὕτως ἐχόντων ἐβιάσθην νὰ ἔλθω

εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τὸ φέρον τὸ ὄνομα τῆς πρωτευούσης τῆς Παυαρίας «Μόναχον» καλούμενον. Δεσπότης αὐτοῦ ὑπάρχει κάποιος Ἀναστάσιος Παναγιώτου, χρηματίσας πρὸ χρόνων μάγειρος εἰς ἓν ποταπότατον ξενοδοχεῖον τῆς Βιέννης εἰς τὸ ὁποῖον ἔτρεχον τὰ σκύβαλα τῶν ἐν Βιέννῃ Γραικῶν καὶ μὴ δυνηθεὶς πλέον νὰ ξεγυμνώσῃ αὐτούς, ἔτρεξεν εἰς Ἑλλάδα νὰ συστήσῃ τὸ φλάμπουρον τῆς ἀρπαγῆς του· ὥσπερ αὐτός, τοιοῦτον καὶ τὸ ξενοδοχεῖον του καὶ τὸ κακοηθέστατον γυναῖόν του. Τοιαύτην ἀκαθαρσίαν καὶ ἀκαταστασίαν μῆτε εἶδον μῆτε νὰ εἰδῶ ἐλπίζω. Εἰς τοιοῦτον ξενοδοχεῖον ἔπρεπε νὰ οἰκήσω! Εἰς τοιαύτην ἀκαθαρσίαν νὰ εἰσέλθω, μοὶ ἐφάνη ὅτι ὑπάρχω κατάδικος διὰ τὴν Σιβηρίαν, καὶ τοῦτο ἐξ αἰτίας τοῦ βαρβάρου καὶ ἀδιανθρώπου Λουκά. Τὸ ταλαίπωρον αὐτὸ σπῆτι τοῦ Ξενοδοχείου, κτῆμα τοῦ τελευταίου ὄν, εἶναι κτισμένον μὲ χῶμα καὶ ξύλα καὶ ἀσπρισμένον ἔξωθεν μὲ ἄσβεστον διὰ νὰ ἔχη ὀνομασίαν οἴκου· οἱ θύραις καὶ τὰ παράθυρα, καθὼς καὶ τὸ ἐπίπεδον, δέχονται τοὺς δακτύλους τῶν χειρῶν· τόσον καλά προσαρμοσμένα εἶναι. Μ' ὅλον τοῦτο παίρνει ὁ Λουκάς δι' αὐτὸ ἐνοίκιον περίπου τῶν 800 ταλλαρίων τὸν χρόνον, καὶ ὁ ἐδικός μου οἶκος, ὁ κατὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἀρχιτεκτονικὴν κτισθεὶς, μὲ τοῖχον χονδρότατον, ἐστέκετο κενός, κατὰ τὸν Λουκάν.

13 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ, ΤΡΙΤΗ. Σήμερον ὅλην τὴν ἡμέραν σχεδὸν ἠνασχολούμην ποιῶν βίζιτας τῷ Ἀουστριακῷ Μινίστρῳ κυρίῳ Πρόκες¹⁰⁶, τῷ Σεκρεταρίῳ του μπαρόνῳ Βαρθολομαίῳ Τέστα, τῷ Ἀουστριακῷ κονσόλῳ κυρίῳ Γροπίῳ¹⁰⁷, τῷ Αὐθέντη Καρατζιᾷ καὶ Δόμνῳ Ραλοῦ, τῷ ποστ(ελνίκῳ)^{107α} Κωνστ. Βλαχούτζῃ καὶ ποστ(ελνίκῳ) Ρίζῳ Νερουλῷ¹⁰⁸ καὶ Μινίστρῳ Ἑλλάδος τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων, τῷ ἱατρῷ Ἀναστασίῳ Λευκίᾳ¹⁰⁹ καὶ ἄλλοις πολλοῖς, τῷ ὁποίῳ εἶπον ὅτι θέλω νὰ κάμω βίζιταν καὶ τῷ Κόμητι Ἀρμανοπεργ¹¹⁰ καὶ νὰ μοὶ εἰπῇ τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν διὰ νὰ ὑπάγω (...).

17 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ, ΣΑΒΒΑΤΩ. Σήμερον περὶ τὴν δεκάτην ὥραν πρὸ τοῦ μεσημερίου, ἐλθόντος τοῦ φίλου κυρίου Ἀνδρέα Κομπατῆ¹¹¹, ἐπήγαμεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἥτις κεῖται εἰς κορυφὴν ἐνὸς μικροῦ βουνοῦ, διὰ νὰ ἰδῶμεν τὰς ἐκεῖ σωζομένας ἀρχαι-

ότητα. Ἡύραμεν ἐκεῖ καὶ τὸν ἐφοροῦντα ἐπὶ τούτων κύριον Πιττάκην, ἄνδρα πεπαιδευμένον καὶ ἐραστὴν καθ' ὑπερβολὴν τῶν μεινάντων λειψάνων. Τὸ ὑπερβολικὸν ψύχος καὶ ὁ σφοδρὸς ἄνεμος μὲ ἐμπόδισε νὰ ἰδῶ τὰ πάντα μὲ περιέργειαν. Εἰς τὸ ἐκεῖ μουσεῖον εἰσελθόντες, εἶδον μίαν ἀρχαίαν σιδηρὰν περικεφαλαίαν, κρανία ἱκανὰ καὶ ἀγγεῖα διαφόρων σχημάτων, λόγχαις, τρίχες κεφαλῆς, ἅπερ ἠύρέθησαν εἰς ἓνα σαρκοφάγον, μάρμαρα μὲ ἐπιγραφὰς διαφόρους, καὶ τὰ τούτων ὅμοια, τὰ πάντα ἀρχαιότατα καὶ Ἑλληνικά. Εἰς πολλὰ κρανία ἐφαινοντο καὶ τὰ δόντια, ἀσπρότατα καὶ λίαν γερά. Ἐπιστρέφων ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολιν περὶ τὴν 1½ ὥραν μετὰ τὸ μεσημέρι ἐπῆγα εἰς τὸν οἶκον τοῦ μπεῖζαδῆ Γιώργου Καρατζιά καὶ τοῦ ἔκαμα βίζιταν· ἠύρα ἐκεῖ καὶ τὴν ἀρχόντισσάν του καὶ ὄλην τὴν φαμελίαν του, ὑγιαίνουσαν καὶ καλῶς ἔχουσαν.

Εἰς ἀπουσίαν μου ἦλθεν ὁ Μινίστρος κύριος Ρίζος Νερούλδς καὶ ὁ κύριος Γεώργιος Σταύρου¹¹² διὰ νὰ ἐπισκευθοῦν, καὶ εἰς τὸν οἶκον μου μὴ εὐρόντες με, μοὶ ἄφησαν μπιλέτα. Πρὸς τὸ ἑσπέρας ἐπῆγα καὶ εἰς τὸν Ἅγιον Ἀττικῆς διὰ νὰ τὸν ἐπισκευθῶ μεθ' οὗ καὶ εἰς ἐκκλησιαστικὰς συνδιαλέξεις ἐμβαίνων δὲν τὸν ἠῦρον τόσον δυνατὸν εἰς αὐτάς, ὡς ἐφαναζόμην καὶ ὡς ὄντα πρόεδρον τῆς ἤδη ἑλληνικῆς Ἀγίας Συνόδου καὶ τέλος πάντως ὡς ἔδει· ὁ ἄνθρωπος ὅμως φαίνεται νὰ εἶναι ἀγαθός. Μικρὸς εἰς τὸ ἀνάστημα τοῦ σώματός του, ἐλυπεῖτο, μ' ὄλην τὴν ἀπλότητά του, διότι ἡ ἐδῶ ἐκκλησία δὲν γνωρίζει διὰ κεφαλὴν τῆς τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν μας. Ἀναχωρῶν ἀπὸ τὴν πανιερότητά του εἰσῆλθον εἰς τὸ κατάλυμά μου διὰ νὰ ἀναπαυθῶ.

ΚΛΙΜΑ ΚΑΙ ΟΣΠΗΤΙΑ ΑΘΗΝΩΝ. Τὸ κλίμα τῶν Ἀθηνῶν εἶναι μὲν καλόν, διότι σπανίως ὁ ἥλιος ἐκλείπει τοῦ ὀρίζοντος, πλὴν ὁ βόρειος ἀήρ, καὶ μάλιστα ἐν καιρῷ χειμῶνος, εἶναι διαπεραστικώτατος καὶ ἐπομένως λίαν αἰσθαντικός, ὥστε ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ εἶναι προσηκτικὸς καὶ ἐξαιρέτως τὸ πρωῒ καὶ τὸ ἑσπέρας μετὰ τὸ βασίλευμα τοῦ ἡλίου. Αἱ βροχαὶ ἐν καιρῷ χειμῶνος καὶ βορείῳ ἀέρι εἶναι ψυχραὶ καὶ λάσπαι ἱκαναὶ γίνονται.

Τὰ ὀσπήτια τῶν Ἀθηνῶν, ἅπερ εἰς διάστημα ὀλίγου και-

ροῦ ἔγιναν, ἐκατασκευάσθησαν οὐχὶ μόνον μὲ βίαν καὶ ἄκραν οἰκονομίαν, μὲ λάσπαις καὶ ξύλα, καὶ μὲ ἀσβέστιν ἀσπρισμένα, ἀλλὰ καὶ διὰ αἰσχροκέρδειαν, διὰ νὰ δίδουν τοῖς δεσπόταις αὐτῶν εἰσόδημα 20 καὶ 25 εἰς τὰ ἑκατόν, χωρὶς νὰ σκεφθοῦν οἱ ἀνόητοι ὅτι μῆτε πέντε χρόνους δὲν θέλουν διατηρηθῆ, πρέπει νὰ γκρεμισθοῦν, ὅτι τὰ τεῖχη τῶν μ' ὅλις 5 δακτύλων χόντρος ἔχουν. Σπήτια κτισμένα ἄνευ ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ἄνευ ἀρμοδίας διαιρέσεως ἀπὸ τεχνίτας ἀμαθεῖς καὶ τῶν κανόνων τῆς τέχνης ὑστερημένοι. Τὰ σανίδια τοῦ ἐπιπέδου τῶν κατατρυπημένα καὶ ἀνώμαλα, δάκτυλα ἠμποροῦν νὰ διέλθουν· καὶ τὸ χεῖριστον, μῆτε εἰς τὸ ἐπίπεδον, μῆτε εἰς τὸ ταβάνι χῶμα δὲν ἔβαλον, καὶ διὰ τοῦτο ὅλοι οἱ ἄνεμοι διαπερνοῦν ἀκολύτως, καὶ τὸ καλοκαίρι πιθανὸν καὶ αἱ ἀκτίνες τοῦ ἡλίου κατακαίουν τοὺς κατοικοῦντας αὐτά· μῆτε φούρνους ἔχουν, ἀλλὰ μῆτε γωνίας, τὰ περισσότερα ἐξ αὐτῶν μεταχειρίζονται κάρβουνα εἰς μαγκάλια διὰ νὰ θερμαίνουν διὰ μερικὰς στιγμὰς τὸν διὰ τῶν θυρῶν καὶ παραθύρων εἰσερχόμενον ἄνεμον καὶ ψύχραν. Τὰ σίδηρα τῶν παραθυρίων τῶν, καὶ αἱ κλειδαρίαι τῶν θυρῶν τῶν δουλευμένα καὶ αὐταὶ ἀπὸ τὸν τυχόντα καὶ ἀνίδεον σιδηροδουλευτόν, καταντοῦν ἀσφάλισται καὶ ἀείποτε πρέπει νὰ προσέχη ὁ ἀνοίγων καὶ σφαλῶν αὐτὰς διὰ νὰ μὴ πληγῶσῃ τὰς χεῖρας του. Τὸ ἐπίπεδον τῶν οἰκημάτων ἀενάως εἶναι εἰς κλόνον, ὅταν τινὰς περιπατῆ. Μοὶ ἦτον ἀδύνατον νὰ γράψω, ὅταν ἄνθρωπος ἐπεριπατοῦσεν εἰς τὸ κατάλυμά μου ἀπὸ τὸν κλόνον τῶν σανιδίων τοῦ ἐπιπέδου ἢ ἀπὸ τὸ ἀνοιγμα τῆς θύρας καὶ τῶν παραθυρίων. Πολλὰ ὀλίγα σπήτια, ἴσως δέκα-δεκαπέντε, νὰ εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ κατοικήσῃ ἄνθρωπος, ὁποῦ εἰς τὸν πολιτισμένον κόσμον ἔζησε.

ΔΡΟΜΟΙ. Ὅλοι οἱ δρόμοι φέρουν ἐπωνομασίας λαμπράς, ἤγουν ὁδὸς Αἰόλου, ὁδὸς Ἑρμοῦ, ὁδὸς Ἀθηνᾶς καὶ καθεξῆς. Οἱ περισσότεροι ὅμως αὐτῶν ἀλιθόστρωτοι, καὶ ὅταν βρέχη πρέπει τινὰς μὲ ἐγειρμέναις ποδιαῖς τῶν φορεμάτων του νὰ περιπατῆ, ἢ ὡς ὁ κύριος Λευκίας μὲ βρεμένα βρακία. Οἱ λεγόμενοι λιθόστρωτοι εἶναι λίαν ἀνώμαλοι οἱ λίθοι, ριγμένοι ἔνθεν κάκεῖθεν, ὡς ἦσαν ἐπὶ τουρκοκρατίας, φέρουν πόνους καὶ κεντήματα εἰς τοὺς πόδας τῶν περιπατούντων, καὶ πρέπει τινὰς

μὲ ἄκραν προσοχὴν νὰ ὀδεύῃ. Ἡ διοίκησις παντελῶς δὲν ἐφρόντισε διὰ διόρθωσιν αὐτῶν, ἀλλὰ μῆτε διὰ δρόμους διὰ τὰ πέριξ τῶν Ἀθηνῶν καὶ διὰ τὴν κοινωνίαν μὲ τὰ πλεόν πληθυσία μέρη. Ὁ μόνος δρόμος, ὃν ἡ διοίκησις ἐποίησεν, εἶναι ὁ τοῦ Πειραιᾶ, μιᾶς ὥρας διάστημα· ἐκεῖνο δέ, περὶ οὗ αὐτὴ ἡ διοίκησις ἐφρόντισε νὰ ποιήσῃ εἶναι τὸ ἤδη κτιζόμενον βασιλικὸν παλάτι, ὅπερ ὡς πολλοὶ λέγουσι οὔτε εἰς δέκα χρόνους δὲν θέλει τελειώσει καὶ περίπου τῶν εἴκοσι μιλλιουνίων δραχμῶν θέλει κοστῆσῃ, εἰς τὸ ὅποιον θέλει ὑπερέβῃ τὸ παλάτι τοῦ Βασιλέως τῆς Βρετανίας· ἂν ἐν τῇ Ἑλλάδι, ἢ μόνον ὀκτακόσiais χιλιάδας λαὸν ἔχει, ἔπρεπε τοιοῦτον λαμπρὸν παλάτι νὰ κτίσῃ, καὶ μεταξὺ τοιούτων ὀσπητίων, ἃς κρίνῃ ὁ ἀποθανὼν λογοθέτης Μπέλλιος, ὁ παλάτια κτίσας εἰς τὰ ἐν Βλαχίᾳ μούλκια^{112α} του, καὶ εἰς ὀλίγων χρόνων διάστημα ἔγιναν ὡς τὰ τῶν Ἀθηνῶν ἐρείπια ἀπὸ τοὺς παρελθόντας χρόνους τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἀγῶνος τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἄπερ πρὸ ὀφθαλμῶν μου ἔχω καθ' ἐκάστην. Περὶ τούτου γενικὸν ἀγανακτισμὸν καὶ μурμουρισμὸν ἀκούω, καθὼς καὶ περὶ τῶν εἰς ξένα Βασίλεια ἀποσταλθέντων πρέσβων μὲ ἀδρὰ ἔξοδα καὶ ἀδρούς μισθοῦς, πρὸς δὲ καὶ περὶ πολλῶν ἄλλων.

ΠΕΡΙ ΑΚΡΙΒΕΙΑΣ ΕΝ ΓΕΝΕΙ. Ἡ τῶν κατοίκων καὶ κακορρίζικων ὀσπητίων ἀκρίβεια ἡμπορῶ νὰ εἰπῶ ὅτι εἶναι διπλῆ καὶ ἀπὸ τὴν τῆς Βιέννης. Διὰ δύο ἀθλίας κάμαρας εἰς τὴν λοκάντα τοῦ «Μονάχου» ἔπρεπε νὰ πληρῶνῃ ἕξ δραχμὰς τὴν ἡμέραν, τὸ μᾶκρος τῶν ὀποιῶν δὲν ἦτον περισσότερον ἀπὸ 7 ἕως 7½ πηχῶν καὶ τὸ φάρδος ἴσως 5. Οἰκήματα μὲ ἔπιπλα εἶναι ἐκ τῶν ἀδυνάτων νὰ εὐρεθῶσι, οἱ οἰκοδεσπότηαι ἐνοικιάζουν 4 τοίχους μόνον, καὶ τοῦτοι ἄνευ σομπῶν καὶ καμίνων, καὶ περὶ οὐδενὸς ἐτέρου δὲν φροντίζουν· ἀνοίγει ἢ θύρα τοῦ καταλύματος ἢ ὄχι, σφαλνᾶ τὸ παράθυρον ἢ δὲν σφαλνᾶ, ἀδιαφορεῖ ὁ οἰκοδεσπότης, φθάνει νὰ λάβῃ τάλλαρα κολωνάτα.

3 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ, ΤΡΙΤΗ. Σήμερον ἐξελθὼν τοῦ οἴκου σὺν τῷ κυρίῳ Κομπατῇ ἐπήγαμεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Συνταγματάρχου κυρίου Μακρυγιάννη¹¹³ διὰ νὰ τῷ κάμῃ τὴν ὀφειλομένην βίζιταν διότι αὐτὸς δύο φοραῖς μὲ ἐπεσκέφθη. Ἐκεῖ ἠῦρομεν τὸν Συνταγματάρχην Νικήταν¹¹⁴, τὸν Τουρκοφάγον καλού-

μενον, μεθ' οὗ ἀσπασθεὶς ἐποίησαμεν καὶ γνωριμίαν καὶ φι-
λίαν καὶ ὑπεσχέθημεν νὰ ἐπισκεπιώμεθα (...). Ἐντεῦθεν ἐπήγα-
μεν εἰς τὴν φυλακὴν τοῦ μακαρίου καὶ ἀειμνήστου Σωκρά-
τους, ἣτις κεῖται μεσημβρινῶς κατ' ἄντικρυ τῆς Ἀκροπόλεως,
φθιασμένη μέσα εἰς ἓν μικρὸν βουνὸν ὡς σπήλαιον, ὅπερ δὲν
εἶναι τόσο εὐρύχωρον, ἱκανὸν ὑψηλὸν ὅμως διὰ νὰ σταθῇ
τινὰς ὄρθιους. Συνέχονται μὲ αὐτὸ τὸ σπήλαιον καὶ ἕτερα δύο,
τὸ ἓν διὰ τοὺς τότε φύλακάς του, καὶ τὸ ἕτερον δι' ἐκείνους,
οἵτινες ἤθελον νὰ ἰδοῦν αὐτὸν εἰς τὴν φυλακὴν ἢ διὰ ἐκείνους
οἱ ὅποιοι μὲ αὐτὸν ἤθελον νὰ συντύχουν. Τοῦτο, ὅπερ καὶ εἰς
τὴν μέσην κεῖται ἔχει καὶ μίαν τρύπαν εἰς εἶδος παραθύρου δι'
οὗ ἐγίνετο ἡ συνδιάλεξις· πέρνων καὶ μερικὰς πέτρας ἐκ τοῦ
θόλου τῆς φυλακῆς καὶ τινα λουλούδια καὶ χόρτα ἐκ τῶν πέ-
ριξ τῆς φυλακῆς δι' ἀνάμνησιν, ἀνεχώρησα μελαγχολικός, κι-
νούμενος πρὸν τὸν τάφον τοῦ Κίμωνος, ὅστις κεῖται δυτικῶς
εἰς τὸ ὅποθεν μέρος τοῦ ἰδίου βουνοῦ, ἴσως 500 ἢ 600 βή-
ματα. Τοῦτος ὁ τάφος εἶναι σκαμμένος μέσα εἰς τὴν πέτραν καὶ
ικανὰ βαθύς· εἰς τὸ κάτω μέρος, ὅπου τὸ σῶμα ἔκειτο, φαίνε-
ται διακεκριμένως τὸ σωματοδοχεῖον ἐπάνω τοῦ ὁποίου ἦτον
θαμένη μία πλάκα καὶ ἐπάνω τῆς πλάκας αὐτῆς ἐξέχουν τείχη
πρὸς τὸ ἐπάνω μέρος ὡς μισῆς ὀργιᾶς ὕψος καὶ ἐπάνω αὐτῶν
τῶν τειχῶν ἕτερα πλάκα, πάλιν ἀπὸ πέτρα, τόσο προσηρμο-
σμένη ὥστε πᾶν ἐφαίνετο ἓνας λίθος, καθὼς καὶ τῷ ὄντι οὕτως
ὑπῆρχε, διότι καὶ τὸ σωματοδοχεῖον, καὶ τὸ ἐκ τούτου ἐξέχον,
σχῆμα ἑτέρου σωματοδοχείου ἔχον, εἰσὶν ἀπὸ μίαν καὶ εἰς μίαν
πέτραν. Παίρνων καὶ ἐκ τοῦ τάφου τοῦ ἀνδρὸς τούτου μερι-
κὰς πέτρας διὰ ἀνάμνησιν, ἤλθομεν εἰς τὸ στρατιωτικὸν Νο-
σοκομεῖον¹¹⁵, τὸ κείμενον ἀνατολικομεσημβρινῶς, σχεδὸν εἰς
τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως. Αὐτὸ τὸ Νοσοκομεῖον ἐκτί-
σθη μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ βασιλέως εἰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὸ μέ-
ρος, ὅπου ποτὲ ἦν ὁ ναὸς τῆς Ἀφροδίτης. Εἰς τὸ ἐπίπεδον
αὐτοῦ σώζεται εἰσοεῖτι τὸ παλαιὸν κατάστροφμα ἀπὸ μωσαϊκὰς
πέτρας, ἀπαραλλάκτους οὕσας μὲ ἐκείνας τοῦ ναοῦ τῶν Δελ-
φῶν· τὸ Νοσοκομεῖον τοῦτο εἶναι καὶ καλὰ θεμένον καὶ στε-
ρεὸν καὶ ἱκανὰ εὐρύχωρον. Ἐντεῦθεν ἀκολουθοῦντες τὸν δρό-
μον μας πρὸς τὴν πολιτείαν, ἤλθομεν καὶ εἰς τὸν τάφον τοῦ
Λυσικράτους, ὁ κείμενος ἀνατολικοβορειακῶς καὶ πάλιν οὐχὶ

μακρὰν τῶν προπόδων τῆς Ἀκροπόλεως (οἱ κοινοὶ ὀνομάζουσι αὐτό, τὸ φανάρι τοῦ Διογένους). Ὁ τάφος τοῦτος εἶναι γκουμπὲς περιτριγυρισμένος ἀπὸ στύλους μαρμαρένιους, εἰς τὸ ἐπάνω μέρος μὲ διάφορα γλυπτὰ πρόσωπα καὶ σχήματα, καὶ ἐπειδὴ περιτριγυρίζεται ἀπὸ χαντάκι, δὲν ἐδυνήθηεν νὰ τὸ πλησιάσω.

7 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ, ΣΑΒΒΑΤΟΝ (...). Μετὰ τὸ μεσημέρι πρὸς τὸ ἑσπέρας ἐπῆγα μὲ τὸν Χριστάκην καὶ Παπαδόπουλον, ἀμφότεροι μακεδόνες, εἰς τὸν οἶκον τοῦ Συνταγματάρχου Βάσιου¹¹⁶, ὄντινα καὶ εἰς τὸ σπίτι ἡῦρον καθὼς καὶ τὴν σύζυγόν του. Οὗτος ὁ στρατηγὸς εἶναι τὸ γένος Μαυροβουνιώτης (ἤδη εἰς αὐστριακὴν ἐξουσίαν εἶναι τὸ Μαυροβούνη, καὶ γειτονεύεται μὲ τὴν Ραγούζαν) καὶ πρὸ χρόνων πολλῶν ἀπὸ Σμύρνης εἰς Ἑλλάδα ἐλθὼν, ἐσυναγωνίσθη μετὰ τῶν ἄλλων ἀνδρείως καὶ ἡρωϊκῶς ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς, ἣν καὶ ὡς πατρίδα του ἀγαπᾷ καὶ θεωρεῖ· ὁ ἀνδρείος τοῦτος εἶναι λίαν ὠραῖος, τὰ ἀνάστημα τοῦ σώματός του μέγα καὶ εὐπρεπές· ἡ ἡλικία του μόλις 45 χρόνων· καίτοι ξένος ὁμιλεῖ κάλιστα τὴν γραικικὴν διάλεκτον· ἡ σύζυγός του, ἣτις εἶναι ἀπὸ τὰ νησιὰ ἔχει πνεῦμα ἰκανὸν καὶ ἀνατροφὴν καλλίστην· παρ' ἀμφοτέρων λίαν εὐχαριστήθη· ἔχουν καὶ ἓνα υἱόν, ὅστις κατὰ πάντα ὁμοιάζει τὸν πατέρα. Ἐπιστρέψας ἀπὸ τὸν οἶκον τοῦ Βάσιου, ἦλθον εἰς τὸν οἶκόν μου καὶ ἀνεπαύθη.

8 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ, ΚΥΡΙΑΚΗ. Σήμερον ἦλθεν πρὸς ἐπίσκεψίν μου ὁ συνταγματάρχης κύριος Νικήτας Τουρκοφάγος, στολισμένος μὲ τὸν σταυρὸν τοῦ Σωτῆρος εἰς τὸν λαιμὸν διὰ νὰ μὲ χαιρετήσῃ, συντροφευμένος ὦν μὲ τὸν λοχαγὸν Νικόλαον Περάκον ἀπὸ Σπάρτης, φέρων μαζί του καὶ ἓνα νέον, τὸν ὁποῖον μοὶ ἐσύστησε διὰ ψυχοῦιόν του. Ὁ Περάκος¹¹⁷ εἶναι, εἶπον, ἀπὸ τὴν Σπάρτην καὶ ἐπαρχίαν Οἰτύλου. Τοῦτος ὁ νέος καὶ ὠραῖος ἄνδρας, τὸν ὁποῖον διὰ νὰ τὸν αἰσθανθῶ ἔπρεπε νὰ σηκωθῶ εἰς τὰ νύχια καὶ αὐτὸς νὰ σκύψῃ, ὅχι μόνον ὠραῖος καὶ νέος ἕως 25 ἢ 30 χρόνων εἶναι ἀλλὰ καὶ ἐν ἐξωτερικὸν πλήρης ἡρωϊσμοῦ καὶ ἀνδρείας εἰς τὸ πρόσωπόν του φαίνεται. (...)

9 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ, ΔΕΥΤΕΡΑ. Ἐφοῦ ἔφυγον οἱ καθ' ἑκάστην εἰς ἐμὲ ἐρχόμενοι φίλοι πρὸς ἐπίσκεψιν, εὐγῆκα ὀλίγον ἕξω διὰ νὰ κάμω ὀλίγον περίπατον καὶ πρὸς τὰς 2¹/₂ ὥρας ἐπῆγα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον διὰ νὰ γευθῶ. Ἐν ᾧ ἔτρογον ἔρχεται ἓνας δοῦλος τοῦ κόμητος Ἄρμανσπεργ καὶ μὲ προσκαλεῖ νὰ υπάγω αὔριον εἰς αὐτὸν περὶ τὴν 6¹/₄ διὰ νὰ γευθῶ εἰς αὐτόν. Ἀποκρίθην τῷ δούλῳ ὅτι θέλω ἔλθῃ μ' ὅλον ὅτι δὲν αἰσθάνομαι τόσο καλὰ. Ὁ Κόμης Ἄρμανσπεργ βλέπων ὅτι ἐμένα δὲν ἐδυνήθη νὰ μὲ μεταχειρισθῇ, ὡς μεταχειρίζεται τοὺς κολακεύοντας αὐτὸν καὶ τοὺς χρεῖαν αὐτὸν ἔχοντας, καὶ διὰ νὰ διορθώσῃ τὸ λάθος του, ὅπερ ἐποίησε εἰς τὴν πρώτην βίζιτάν μου, μὴ εὐρεθεῖς εἰς τὸ σπίτι τὴν ὥραν, ἣν διὰ ὑποδοχὴν μου ἐδιώρισε διὰ τοῦ Μινίστρου τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ βλέπων ὅτι ἐγὼ δὲν ξαναπῆγα καὶ οὔτε νὰ υπάγω σκοπὸν δὲν εἶχα, μ' ὅλον πлагίως διὰ τοῦ γαμπροῦ του Καντακουζηνοῦ πρὸς φίλον μου εἶπε ὅτι ἔρχεται νὰ μὲ ἰδῇ καὶ πῶς δὲν πηγαίνω νὰ τῷ κάμω βίζιταν, προσποιούμενος ὅτι τάχα εἶδῃσιν δὲν ἔχει διὰ τὴν πρώτην μου βίζιταν, ἐμεταχειρίσθη τοῦτον τὸν τρόπον, τὸ νὰ μὲ προσκαλέσῃ δηλ. εἰς γεῦμα· ἐγὼ πάλιν, μ' ὅλον ὅτι εἶχον δικαίωμα νὰ ἀποφύγω τὴν πρόσκλησίν του, εἶχον ὅμως ἔφεσιν νὰ ἰδῶ αὐτόν, τὸν τόσο παρὰ πάντων ἀποστρεφόμενον καὶ παρὰ τόσοσων ἐφημερίδων καταδιωκόμενον ἄνθρωπον, ἐδέχθην τὴν πρόσκλησίν του (...).

10 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ, ΤΡΙΤΗ (...) Εἰς τὰς 6 ὥρας κινήσας μὲ τὸν δούλον μου ἐπῆγα εἰς τὸ σπίτι τοῦ Ἄρμανσπεργ, ὅπου κατὰ πρώτην φορὰν ἐπῆγα. Ὁ ὑπηρέτης τῆς πόρτας του ὅμως μοὶ εἶπεν ὅτι αὐτοῦ εἶναι τὸ γραμματεῖον του, τὸ δὲ καθολικὸν ὀσπήτιον του, εἶναι τὸ δεύτερον ὅπου καὶ τρώγει καὶ κοιμᾶται. Ἐπῆγα λοιπὸν εἰς αὐτὸ τὸ σπίτι, ἀνέβηκα ἐπάνω, ἐμβαίνων εἰς τὸ κατάλυμα, ὅπου ἡ γυνὴ του καὶ αἱ δύο κόραις του ἐκάθοντο, πεμπλώνοντας χρωματιστὰ μανδύλια τῆς μύτης. Ἐκεῖ ἡῦρον καὶ τὸν Μισαήλ¹¹⁸, διδάσκαλον τοῦ βασιλέως καὶ τὸν Γεννάδιον¹¹⁹, διδάσκαλον τῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν. Μετὰ πολλὰς ὁμιλίας μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ ἐξαιρέτως ἐρωτήσεις ἀπὸ Βιέννης καὶ περὶ Βιέννης ἰδοῦ εἰσέρχεται καὶ ὁ ἴδιος, μοὶ δίδει τὸ χέρι του καὶ μοὶ λέγει ὅτι χαίρεται ποιῶν τὴν γνωριμίαν μου.

Εἶπον καὶ ἐγὼ μερικαῖς τζερεμόνιας καὶ μετὰ τινων λεπτῶν δίδουσά μοι ἡ ἀρχόντισσά του τὸν βραχίονα ἐκινήθημεν πρὸς τὴν σάλαν τῆς τραπέζης, καθήμενος ἐγὼ πλησίον τῆς κοντέσσης καὶ ὑπανδρευμένης κόρης τῆς, ἣτις λίαν ὠραία καὶ ἡδύα ἐστί. Εἰς τὸ τραπέζι εἴχομεν ὁμιλίαν περὶ σχολείων, φιλολογίας, βιβλίων, θεάτρων, Βιέννης καὶ τούτων ὅμοια. Μετὰ τὸ τραπέζι, ὅπερ μέτριον ἦν, ἀπεράσαμεν πάλιν εἰς τὸ πρῶτον κατάλυμα, ὄδηγος τῆς Κοντέσσης πάλιν ἐγὼ ὢν, καὶ αὐτοῦ ἡ ὁμιλία μας ἦν περὶ ἀκριβείας τῶν Ἀθηνῶν, ἐλλείψεως τῶν πλέον οὐσιοδεσιτέρων διὰ τὰ πρὸς τὸ ζῆν, περὶ ἀνοικονομίας καὶ κακῆς κτίσεως τῶν ὀσπητίων καὶ τὰ τούτων ὅμοια. Μεταξὺ ταύτῃ τῇ συνδιαλέξει ἔρχεται ὁ Καντακουζηνός¹²⁰, ὁ γαμπρὸς του, δρομαῖος μέσα καὶ λέγει ὅτι ὅλη ἡ Ἀθήνα εἶναι εἰς κίνησιν πρὸς τὸν Πειραιᾶ, ὅπου καὶ κανόνια ρίπτονται, διότι ὁ Βασιλεὺς ἐπρόφθασεν. Ὅλοι τρέχουν πρὸς τὰ παράθυρα, γίνεται ἄκρα σιωπὴ καὶ μάλιστα παρὰ τοῦ Ἄρμανσπεργ, διὰ νὰ ἀκούσωμεν βροντὴν κανονίων· ἀλλ' εἰς μάτην, διότι μήτε λαὸς δὲν ἠκούετο μήτε κανόνια ἐβροντοῦσαν, ἀλλ' οὔτε βασιλεὺς καὶ βασίλισσα εἰς τὸν Πειραιᾶ φαίνονται. Ἀπορον καὶ παράδοξον μὲ αὐτὸν τὸν ἀπαραδειγμάτιστον τρόπον καὶ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν περὶ τὸν βασιλέα καὶ αὐτῶν τῶν Μινίστρων του, τῶν ὄντων εἰς ἐξωτερικὰ μέρη, καὶ μὴ γράφουν ποῦ εὐρίσκεται, ποῦ στέκεται καὶ τί κάνει ὁ βασιλεὺς. Ἀσυγχώρητον ἐλάττωμα καὶ παράδοξος πολιτικὴ ἡ ἀμέλεια εἶναι αὕτη. Ἐν ᾧ ὁ λαὸς πρὸ μηνῶν ἀνησυχεῖ καὶ μὲ ὀρθὸν λόγον ταραττεται καὶ μάλιστα διότι τρεῖς ἄνθρωποι τοῦ βασιλέως ἀπὸ χολόρροϊαν ἤθνηκαν. Δὲν ἠξεύρω τί μποροῦσε νὰ συμβῆ ἂν εἰς ἓν Εὐρωπαϊκὸν λαὸν ἐφέρετο ἡ διοίκησις ὡς φέρεται ἐνταῦθα. Καὶ πάλιν κατηγορεῖται τὸ ἔθνος αὐτὸ ὡς φιλοτάραχον. Τὸ ἀδικοῦν μεγάλως οἱ οὕτω φρονοῦντες καὶ λαλοῦντες.

Ὁ Κόμης Ἄρμανσπεργ εἶναι ὑψηλὸς εἰς τὸ ἀνάστημα τοῦ σώματός του καὶ λιγνός, ἡ ἡλικία του φαίνεται 55 ἕως 60 χρόνων¹²¹. ὅλον τὸ ἐξωτερικόν του καὶ ὁ τρόπος του δὲν τὸν δεικνύουν διὰ τόσον κακὸν ἄνθρωπον, ὡς πολλοὶ φωνάζουν. Ἐμοὶ τουλάχιστον δὲν ἐφάνη τοιοῦτος, πειθανδὸν καὶ νὰ λανθάνομαι διότι ὁ ἄνθρωπος δυσκόλως γνωρίζεται ἀπὸ πρώτην προσβολὴν καὶ αἰσθησιν. Ἡ σύζυγός του, ἣτις φαίνεται γερον-

τοτέρα αὐτοῦ, φαίνεται ἀπλή καὶ οὐχὶ τόσο ἐβγαλμένη εἰς τὸν κόσμον καὶ εἰς μεγάλην συναναστροφὴν. Μία, τῶν παλαιῶν ἡμερῶν, Παναρέζα ἣτις ἴσως μὲ τὴν οἰκονομίαν τοῦ ὀσπητίου τῆς ἐνασχολεῖτο ποτὲ καὶ οὐχὶ μὲ τὸν μέγαν κόσμον. (...) Καὶ οἱ κόραις τῆς¹²² τοιαῦται φαίνονται, πλὴν ἡ ὑπανδρευμένη φαίνεται καλῆς ψυχῆς ἄνθρωπος, ἡ ἀνύπανδρος δέ, ἣτις καὶ ἄσχημος ἐστί, εἰς ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα μὲ τὸ νὰ μὴν ἤνοιξε καθόλου τὸ στόμα τῆς, περὶ αὐτῆς δὲν ἔχω τί νὰ εἰπῶ.

12 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ, ΠΕΜΠΤΗ. Καὶ σήμερον συνοδευόμενος παρὰ τοῦ κυρίου Κομπατῆ καὶ κυρίου Πιττάκη, ἀνέβην καὶ αὐθις εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Καθ' ὁδὸν ἀριστερὰ εἰς τοὺς πόδας τῆς Ἀκροπόλεως φαίνεται καὶ εἰσέτι ὑπάρχει τὸ σπήλαιον τοῦ Πανός, οὔτινος ἡ εἴσοδος ὡς μία μεγάλη πόρτα εἶναι. Ἐνδον αὐτοῦ ἦσαν καὶ λίθινοι βαθμοί. Ἐντικρυ τῆς Ἀκροπόλεως δεξιὰ εἶναι ἓνας βράχος οὐχὶ πολὺ ὑψηλός, ὅπου ἦν ὁ ποτὲ Ἄρειος Πάγος καὶ ὅπου ἐγένετο ἡ συνέλευσις τῶν τότε καιροῦ κριτῶν, σκέπην ἔχοντες τὸν οὐρανόν. Κατ' ἄντικρυ τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ δεξιὰ ἀπὸ Ἀκροπόλεως, κεῖται τὸ βῆμα τοῦ ἀθανάτου καὶ ἡγεμόνος τῶν ρητόρων Δημοσθένους, πνύξ λεγόμενον, καὶ βλέπει πρὸς βορρᾶν. Εἰσερχόμενος εἰς τὴν Ἀκρόπολιν εἶναι δεξιῶθεν τὸ θέατρον τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, ἔπειτα προχωρῶν, εἶναι, ὡσαύτως δεξιὰ καὶ εἰς ὑψηλὸν μέρος ὁ ναὸς τῆς ἀπτέρου Νίκης¹²³ καὶ ἄντικρυ αὐτοῦ κατὰ πρόσωπον τὰ ἀθάνατα προπύλαια καὶ ἀριστερὰ τούτων ἡ πινακοθήκη καὶ πλησίον αὐτῆς τὸ βᾶθρον τοῦ Ἀγρίππα. Διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν προπυλαίων, ἅπερ εἶναι ἀπὸ λευκότατον καὶ καθαρότατον μάρμαρον, ἐδούλευσαν, ὡς λέγει ὁ κύριος Πιττάκης, χίλιοι ἐργάται πέντε χρόνους. Τὰ προπύλαια ἔχουν πέντε πύλας· ἡ μεσαία διὰ τὰς ἀμάξας, λίαν εὐρύχωρος καὶ ὑψηλή, ὥστε δύο ἄμαξαι δύνανται νὰ εἰσέλθουν καὶ ἐξέλθουν αἱ ἄλλαι τέσσαραις διὰ τοὺς πεζοὺς, αἱ μὲν δύο, αἱ πλησίον τῆς μεγάλης καὶ μεσαίας, ἱκανὰ μεγάλα κατ' ἀναλογίαν ἔχουσαι μὲ τὴν μεσαίαν, αἱ δὲ ἕτεροι δύο, αἱ πλησίον αὐτῶν, μικρότεροι τῶν δευτέρων, ἅπασαι ἀρμονίας πλήρεις. Ἐπειτα εἶναι τὸ δωμάτιον τῶν ἐπιγραφῶν. Ἡ σκάλα ἀπὸ καθαρότατον καὶ

λευκότετον μάρμαρον εἶναι τόσον τεχνικῆ φθιασμένη ὥστε ἀδύνατον ἦν νὰ κουράζηται ὁ ἀνεβαίνων, καθότι τὰ βήματα εἶναι πλατύτατα. [Περνῶν τὰ προπύλαια εἶναι ὁ παρθενῶν (τῆς Ἀθηνᾶς ὁ ναός, παρθενῶν λεγόμενος, διότι καὶ αὐτὴ παρθένος ἦν), ὅστις εἶναι μήκους 228 ἀγγλικῶν ποδῶν, καὶ πλάτους 102, καὶ τέχνης δωρικῆς. Εἶχε στήλας 56, ἐξ ὧν σώζονται μόνον 32, καὶ αὐταὶ λίαν βλαμμένοι καὶ ἀπὸ τοὺς ληστὰς ἄγγλους, καὶ ἀπὸ πολέμους καὶ πολιορκίας. Ἐπὶ τῆς ζωφόρου σώζονται τὰ ἀνάγλυπτα τῆς θεωρίας τῆς παναθηναϊκῆς. Ὁ ναὸς οὗτος ἔγινεν ἐπὶ χριστιανῶν ἐκκλησίᾳ τῆς ἁγίας σοφίας. Ἐπειτα βορινὰ ἀπὸ τὸν παρθενῶνα ἦτον τὸ ἐρέχθειον, τὸ ὁποῖον ἐδίαρειτο εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς τῆς πολιάδος, ὄρα (α), εἰς τὸν τῆς πανδρόσου (β), εἰς τὴν στοὰν τῶν ἐρεχθειῶν καὶ Ποσειδῶνος (γ), καὶ τὴν στοὰν τῶν κορῶν (δ), καὶ εἰς τὸ κεκροπεῖον, ἔνθα ὁ τάφος τοῦ Κέκροπος (ε)]¹²⁴ (βλ. σχ. σ. 111).

Ταῦτα πάντα μὲ θαυμασμὸν καὶ λύπην θεωρήσας, μὲ θαυμασμὸν διὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν τέχνην, μὲ λύπην, διότι τοιαῦτα λαμπρὰ ἔργα νὰ φθαροῦν καὶ κολοβωθοῦν ἀπὸ χεῖρας βαρβάρων. Εἰσήλθομεν εἰς τὸ Μουσεῖον¹²⁵ καὶ εἶδομεν τὰ διάφορα πράγματα, ὅπερ ὁ κύριος Πιττάκης, ὁ φιλόπονος καὶ μέγιστος ἀνακαλυπτὴς τῶν ἀρχαιοτήτων, καὶ ὁ παρὰ τῆς Διοικήσεως περὶ τούτου μὲ 70-80 δραχμῶν μηνιαίως μεμισθωμένος ὢν¹²⁶, ἤγουν ἀγγεῖα διάφορα, κρανία ἀρχαιότατα, λύχνους, μίαν σιδηρᾶν περικεφαλαίαν, ἣν καὶ εἰς τὴν κεφαλὴν μου διὰ ἀνάμνησιν ἔθεσα καὶ μ' ὅλις ἐχώρησε, ὀλίγας τρίχας κεφαλῆς κατάμαυρας, βέλη σαΐτων, μολυβοκόνδυλα καὶ ἄλλα πολλότατα τοιαῦτα. Ἐντεῦθεν εἰς τὸ οἶκημα, ὅπου διάφοροι λίθοι μὲ ἀναγλυπτικά, ἐξ ὧν εὐρέθη ἕνας, ἐπάνω τοῦ ὁποίου εἶναι ὀνόματα πόλεων¹²⁷, αἱ ὁποῖαι, κατὰ τὸν κύριον Πιττάκην εἰς οὐδένα ἱστορικὸν ἀνάγνωσμα, ὅθεν καὶ ἄγνωσται μέχρι τοῦδε εἰς ἡμᾶς. Δὲν ἤμπορῶ νὰ ὁμιλήσω περὶ τῶν σωρῶν τῶν ἀγαλμάτων, λίθων μὲ ἐπιγραφάς, ποδῶν καὶ χειρῶν συντετριμμένων, διότι εἶναι πλῆθος ἀναρίθμητον. Κύριος εἶδε [οἶδε], ὁποῖα ἔτι θέλει ἀνακαλυφθοῦν, ὅταν ἡ κυβέρνησις ἔλθῃ εἰς κατάστασιν νὰ μεταχειρισθῇ πολλὰς χεῖρας διὰ ἀνασκαφῆν, καθότι τότε νῦν ἔχουν [γρ. ἔχον] μ' ὅλις 20-30 ἐργάζοντες δουλεύουν. [Ἐγκαταλείψαντες τὴν ἀκρόπολιν ἕκαστος ἡμῶν

διευθύνθη πρὸς τὴν οἰκίαν του].

[Τῆ 16ῃ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ, ΔΕΥΤΕΡΑ. Σήμερον ἐγερθεὶς καὶ ὁ κύριος Λευκίας περὶ τὴν 9ην ὥραν ἐλθὼν, ἐμισεύσαμεν διὰ τὸν Πειραιᾶν μὲ ἐν ἐνοικιασμένον ὄχημα, συρόμενον ἀπὸ ἐν ἄλογον. Πρὶν φθάσωμεν εἰς τὸν Πειραιᾶ ἀριστερὰ τοῦ δρόμου κεῖται τὸ μνημα τοῦ διαλειφθέντος Καραϊσκάκη¹²⁸(....). Γευματίσαντες λοιπὸν εἰς ἐν ξενοδοχεῖον πλησίον τῆς θαλάσσης, ἐπάσαμεν μίαν βάρκαν διὰ 1½ δραχμὴν καὶ ἐπήγαμεν εἰς τὸ ἄντικρυ μέρος τοῦ Πειραιᾶ, διὰ νὰ μὴν ὑπάγωμεν πεζοὶ καὶ κουρασθῶμεν, ὅπου εὐρίσκεται τὸ μνημα τοῦ περιφήμου καὶ ἀξιομνημονεύτου Θεμιστοκλέους¹²⁹. Κεῖται δὲ ἀνατολικῶς εἰς τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης κατ' ἄντικρυ τῆς Σαλαμῖνος καὶ τοῦ λιμένος αὐτῆς, ὅπου ἐνίκησε τὸν περιβόητον στόλον τῶν Περσῶν. Ὁ σαρκοφάγος βρέχεται ἐνίοτε ἀπὸ τὰ νερὰ τῆς θαλάσσης, ὅταν αὐτὰ παρ' ἀνέμων ταραττῶνται. Αὐτόπις ἤμουν αὐτοῦ τοῦ βρεξίματος, τῆς θαλάσσης εἰς κίνησιν οὔσα. Πλησίον τούτου τοῦ μνήματος εἶναι καὶ τὸ φανάρι τὸ ξύλινον, τὸ ὁποῖον τὴν νύκτα ἀνάπτουν πρὸς ὁδηγίαν τῶν πλοίων. Ἐβαλα ἕναν νάπην μέσα εἰς τὸ μνημα, διὰ νὰ τζακίση ἀπὸ τὸ χεῖλος τοῦ σαρκοφάγου μερικὰς πέτρας, ἅς καὶ μαζύ μου διὰ ἀνάμνησιν ἐπήρα, καὶ οὕτως ἐπιστρέψαντες ἦλθομεν εἰς ἀθήνας (....)].

[Τῆ 17ῃ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ, ΤΡΙΤΗ. Σήμερον περὶ τὴν ἐνδεκάτην ὥραν ἔστειλα τὸν δοῦλον μου εἰς τὸν Πειραιᾶ διὰ νὰ φέρει τὴν σιδηρὰν σόμπαν ἃν ὁ πλοίαρχης Γεώργιος Πετράζης ἀπὸ τὸ Σαντορίνο εὔγαλεν αὐτὴν ἐκ τοῦ πλοίου. Ἐγὼ δὲ ἐξελθὼν ἐπήγον μὲ τὸν σπαθάρην Γεώργιον Βλαχούτζην εἰς τὸ κριτήριον διὰ νὰ ἰδῶ τὸν τρόπον τοῦ κρίνειν εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ θύρας ἀνοικτὰς καὶ ἐλευθέραν εἴσοδον διὰ τὸν ἕκαστον. Λίαν μοὶ ἤρεσεν ὁ τρόπος οὗτος. Πρόεδρος τούτου τοῦ κριτηρίου ἦν κάποιος Σοῦτζος, ὁ υἱὸς τοῦ γνωστοῦ ἀγρου(;), ὅστις λίαν μοὶ ἤρεσεν καὶ διὰ τὸν τρόπον του καὶ διὰ τὴν παιδείαν του. Ἐντεῦθεν ἐπήγα εἰς τὸν μινίστρον τῶν Ἐξωτερικῶν κύριον Ῥίζον, τὸν ὁποῖον ἤϋρον προγεύοντα μὲ κρέας καὶ ἐλαῖς, καίτοι νησισίμος ἡμέρα οὔσα, ἢ παραμονὴ τῶν Θεοφανείων, καὶ περὶ αὐτὸν τὸν κύριον Φωτίλαν¹³⁰, τὸν Παναγιωτάκην Σοῦ-

Τὸ μνημεῖο τοῦ Καραϊσκάκη στὸ Νέο Φάληρο.

τζον, τὸν γραμματέα εἰς τὸ συμβούλιον τοῦ κράτους¹³¹ καὶ τὸν Ἄ. Ῥίζον Ραγκαβῆν, ἀνεπιόν του ἀπὸ μέρους μητρικόν. Ἡ παρουσία μου ἔδωκεν αἰτίαν διὰ νὰ ἀνοιχθῆ λόγος περὶ πολιτογραφίας, καὶ περὶ τῆς ἀνοησίας τοῦ συμβουλίου τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ κύριος Ῥίζος ἐκατηγόρη μὲ καταφρόνησιν τὸ πολίτευμα αὐτῶν τῶν ζώων, λέγων ὅτι ἐν Μακεδονίᾳ γεννηθεὶς δὲν ὑπάρχει οὐδεμία δυσκολία περὶ τούτου, καὶ μόνον διὰ ξένους πρέπει νὰ γίνῃ ἡ παραδοχὴ καὶ ἀπόφασις παρὰ τοῦ βασιλέως].

Μετὰ ταῦτα περνώντας εἰς ἕτερον ὁδὸν τῷ ἐπρόσφερα δῶρον μίαν ταμπακέραν καὶ τὴν σιδηρὰν σόμπαν, ἥτις ἀπὸ Τριέστι μοὶ ἐστάλη, λέγων αὐτῷ νὰ δεχθῆ αὐτὰ ἀντιδωρεὰν διὰ τὸ βιβλίον ὅπου μοὶ ἐχάρισεν, πόνημα ἐδικόν του «Περὶ ἀποστασίας Ἑλλάδος»¹³². Τῷ ἐπρόβαλα καὶ περὶ τῆς Ἐταιρείας ἣν μετὰ τοῦ Πιττάκη πρὸ ἡμερῶν συνδιαλεγόμενοι ἀποφασίσασμεν νὰ ἀποκαταστήσωμεν, «Ἐταιρεία περὶ ἀνασκαφῆς καὶ ἀνακαλύψεως ἀρχαιοτήτων», εἰς ἣν καὶ ἐγὼ καὶ ἄλλοι πολλοὶ φίλοι μου θέλουσιν εἰσελθῆ ὡς μέλη. Οὐχὶ μόνον παρ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ παρ' ὄλων τῶν παρόντων καὶ ἐνεκρίθη καὶ ἡ πρότασις ἐπαινέθη. [Μετὰ ταῦτα δόσας αὐτῷ καὶ τὴν περὶ ἀφιερώσεως¹³³ κτημάτων μου εἰς τὸ νοσοκομεῖον διὰ νὰ τὴν ἀπεράσῃ ὀλόκληρον καὶ ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ εἰς τὸν «Ταχυδρόμον»¹³⁴, ὃ ὦν μινιστεριακὴ ἑφημερίς, καὶ νὰ προφθάσῃ τὰς ἀνηκούσας εὐχαριστήσεις ἀπὸ μέρους τῆς διοικήσεως, ἀνεχώρησα πηγαίνων εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ὅπου καὶ ἐγευμάτισα (.....)].

18 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ, ΤΕΤΑΡΤΗ. Σήμερον περὶ τὴν 12ην ὥραν τῆς ἡμέρας ἦλθον εἰς ἐμὲ ὁ κύριος Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς μετὰ τοῦ κυρίου Πιττάκη φέροντες τὰ γεγονότα ἐγγραφα¹³⁵ περὶ ἀνασκαφῆς καὶ ἀνακαλύψεως ἀρχαιοτήτων, τούτέστιν περὶ μιᾶς νέας ἐταιρείας. Ὅθεν ὑπογράψας τὸ ὄνομά μου, τὸ ὄνομα τοῦ ἀνεπιοῦ μου Ἀλεξάνδρου Μπέλιου καὶ τὸ ὄνομα τοῦ φίλου μου Ζηνοβίου Πώππ¹³⁶, ἐξήλθομεν διὰ νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὸν ἄνω ρηθέντα Παναγιωτάκην Σοῦτζον διὰ νὰ ὑπογράψῃ καὶ αὐτὸς καὶ συγχρόνως νὰ τῷ κάμω καὶ βίζιταν· καθ' ὁδὸν ἀπαντήσας τὸν κύριον Γρόππον, κόνσουλα ἄουστρίας, ὅστις ἤρχετο διὰ νὰ μοὶ κάμῃ βίζιταν ὡσαύτως καὶ τὸν Νικό-

λαον Γεωργίου Θεοχάρη¹³⁷ καὶ παρακινώντας, τοὺς ὑπέγραψα αὐτοὺς ὡς μέλη τῆς [᾿Αουστρίας] (γρ. ᾿Εταιρείας) (...).

[Ὁ Σοῦτζος εἰς τὸ σπίτι του μὴν εὐρεθεὶς τῷ ἄφησα μπλέτον βίζιτας, καὶ ἐντεῦθεν ἐξελθὼν μετὰ τοῦ κυρίου Γροπίου ἐσεργιανίσασμεν ἐπάνω κάτω (...). Μετὰ τὸ γεῦμα ἐξῆλθον διὰ νὰ ἰδῶ τὸ βῆμα τοῦ ἀειμνήστου Δημοσθένους, τὸ κείμενον κατ' ἄντικρυ ἀκροπόλεως καὶ τοῦ ἀρχαίου ἀρείου πάγου. Ἐτζάκια μετὰ πολὺν κόπον ἐξ αὐτοῦ μερικὰς πέτρας, αἱ ὁποῖαι εἶναι τόσοσιν σκληραὶ ὡς αἱ τζιακμακόπειτρας, καὶ τὰς ἐτύλιξα εἰς ἓν χαρτὶ διὰ ἐνθύμησιν (...)].

Ἐλησμόνησα νὰ εἰπῶ καὶ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ὁ Μακρυγιάννης μετὰ ἐπροσκάλεσε νὰ φάγω αὔριον εἰς αὐτὸν Ἑλληνικά, τουτέστιν μετὰ πολλοὺς συστρατιώτας του καὶ ἔπρεπε νὰ τῷ μὴνύσω ὅτι δὲν ἤμπορῶ ἐπειδὴ αὔριον θὰ φάγω εἰς τὸν Αὐθέντην Καρατζιάν.

[Τῆ 19ῃ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ, ΠΕΜΠΤΗ. (...)¹³⁸ Μετ' οὗ πολὺ ἤλθεν ὁ ἰατρὸς Ἀναστάσιος Λευκίας διὰ νὰ μετρήσῃ καὶ μοὶ εἶπε νὰ βάλλω βεζικατόριον, ὅπερ ἤμπορεῖ νὰ ἐλαττώσῃ τοὺς πόλους. Ἐπήγαμεν μαζὶ εἰς τὸν Μακρυγιάννην διὰ νὰ τὸν χαιρετήσωμεν, ὅπου ἤυρον καὶ τὸν Ἡπίτην ἰατρὸν¹³⁹ καὶ ἄλλους πολλοὺς. Ἐντεῦθεν ξεχωρισθεὶς ἀπὸ τὸν ἰατρὸν, ἐπήγα συνδροφευμένος ἀπὸ δύο στρατιώτας μακεδόνας, νὰ ἰδῶ τὸν κατ' ἄντικρυ τοῦ ὀσπητίου τοῦ Μακρυγιάννη καὶ τοῦ ἤδη κτιζομένου παλατίου τοῦ βασιλέως κείμενον ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ἐξ οὗ τότε νῦν ἔχον σώζονται 16 κολῶνας, ἱκανὰ βλαμέναι, ἱκανὰ χοντραὶ καὶ λίαν ὑψηλαί. Μετρῶντας τὸ μῆκος τοῦ ναοῦ ἀπὸ ἀνατολὰς πρὸς δυσμὰς ἤυρον 128 πόδας. Τὸ φάρδος δὲν ἐμετρήθη, διότι δὲν ὑπάρχει μῆτε σημεῖον, ἀλλὰ μῆτε κολῶνα διὰ νὰ δυνηθῶ νὰ μετρήσω καὶ πληροφορηθῶ τὸ φάρδος. Κατ' ἄντικρυ αὐτοῦ τοῦ ποτὲ μεγαλοπρεπεστάτου καὶ τοῦ μεγαλητέρου ναοῦ ἐν τῇ Ἑλλάδι, σώζεται καὶ ἡ πύλη, ἡ ἀνεγερθεῖσα παρὰ τοῦ Ἀγρίππα¹⁴⁰ ἦτις, ὡς πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Διός, οὐδὲν ἄξιον θέας καὶ περιεργείας ἔχει. Κόπτοντας μερικὰς πέτρας διὰ ἀνάμνησιν, ἐξ αὐτῶν τῶν μεγαλοπρεπεστάτων κολῶνων, ἐπήγα καὶ εἶδα καὶ τὸ νέον κτιζόμενον παλάτιον (...)¹⁴¹].

23 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ, ΔΕΥΤΕΡΑ. Ἦλθεν ὕστερον καὶ ὁ ὠραῖος στρατιώτης Σπαρτιάτης, ὁ Λοχαγὸς Ν. Πιερράκος πρὸς ἐπίσκεψίν μου (...). Μοὶ εἶπεν περὶ τοῦ Τουρκοφάγου Νικήτα ὅτι ἔχει χρεῖαν ἀργυρίων πρὸς καλλιέργειαν τῶν κτημάτων του, καὶ ὅτι μὴ ἔχοντας καμίαν ἐλπίδα ἀπὸ τὴν μπάνκαν, ἦν οἱ Ἕλληες ἐσκόπευον νὰ ποιήσουν ἐν Ἑλλάδι διὰ νὰ δανείζη τοὺς κτηματίας, δὲν ἤξεύρει τί νὰ κάμῃ καὶ εἰ δυνατὸν νὰ τὸν δώσω καμίαν εὐκαταίαν συμβουλήν. Τῷ εἶπον ὅτι ξένος καὶ διαβάτης ὢν, δὲν ἤξεύρω τί νὰ τὸν εἶπω καὶ ὁποῖαν συμβουλήν νὰ τὸν δώσω ὅταν δὲ εὐδοθῶ ἐν Βιέννῃ θέλω ἐπιμεληθῆ νὰ παρακινήσω τινὰς τῶν ἐκεῖ μπακιέρων διὰ νὰ ἀποκαταστήσουν αὐτοὶ ἐδῶ καμίαν δανείου μπάνκαν. Μοὶ εἶπε πρὸς τούτοις ὅτι αὐτὸς κατάγεται ἀπὸ τὴν φαμέλιαν τοῦ Πετρόμπεη καὶ ὅτι ἐξ αἰτίας τοῦ θανάτου τοῦ Κυβερνήτου (Καποδίστρια) ἠγανάκτησε καὶ ἐγκαταλείψας αὐτὴν τὴν ἐπωνυμίαν, ἐπῆρεν τὴν ἤδη ἔχουσαν «Νικόλαος Πιερράκος».

25 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ, ΤΕΤΑΡΤΗ (...) Ὅταν ἦλθεν ὁ Λουδοβίκος¹⁴² εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀφ' οὗ ὁ πτωχὸς Πιττάκης ἔτρεχε μὲ τὴν Παναρικὴν του μεγαλειότητα νὰ τῷ δεῖξη ὅλας τὰς ἀρχαιολογίας, σχεδὸν ἀδιακόπως, ἠθέλησε νὰ τῷ προσφέρῃ μῖα τῶν ἡμερῶν ἐν ἐκ τῶν βιβλίων του «Περὶ τῆς ἀρχαιολογίας καὶ τῶν ἰσταμένων καὶ ἀνασκαφέντων ἀρχαίων πραγμάτων»¹⁴³. Δένει, λοιπὸν ὁ καλὸς Πιττάκης βασιλικῶς τὸ βιβλίον του καὶ πηγαίνει διὰ νὰ τῷ τὸ προσφέρῃ· εἰς τὴν ἀντικάμαραν τῆς μεγαλειότητός του εἰσελθὼν λέγει τῷ ὑπασπιστῇ του τὸν σκοπὸν τῆς ἐλεύσεως του· τοῦτος παίρνων τὸ βιβλίον παρὰ τοῦ Πιττάκη καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸν βασιλέα ζητῶν ἄδειαν διὰ νὰ παρρησιασθῆ, καὶ ὁ Πιττάκης. Μετὰ τινος στιγμῆς ἐξέρχεται ὁ ζάβαλης ὑπασπιστής, καὶ λέγει αὐτῷ βασιτῶν τὸ βιβλίον εἰς τὰς χεῖρας του, ὅτι ἡ μεγαλειότης του δὲν μπορεῖ νὰ δεχθῆ τὸ βιβλίον, ἂν πρότερον δὲν ἀναγνώσῃ αὐτό. Ὅθεν νὰ τὸ ἀφήσῃ διὰ νὰ τὸ ἀναγνώσῃ πρῶτον καὶ ἂν τῷ ἀρέσῃ, τότε θέλει τὸ πληρώσῃ, ἄλλως πως δὲν τὸ δέχεται. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Πιττάκης, παίρνει τὸ βιβλίον καὶ ἔφυγε λυπούμενος τοῦ δεοῦτος τὰ ἔξοδα. Ἄν τοῦτο εἶναι πολίτευμα ἐνὸς βασιλέως, φιλέλληος καὶ πεπαιδευμένου ἀνθρώπου, ἐνὸς βασιλέως, οὐ-

τινος ὁ υἱὸς βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος εἶναι, ἃς κρίνη τινὰς καὶ ὅποιος θέλει (...).

[28ῆ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ, ΣΑΒΒΑΤΟΝ (...)] Μετὰ τὸ γεῦμα περὶ τὴν πέμπτην ὥραν πρὸς τὸ ἐσπέρας ἐξελθὼν ἐπήγα εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοσέως¹⁴⁴. Τοῦτος ὁ ποτὲ περίφημος καὶ μεγαλοπρεπὴς ναὸς κεῖται ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ διὰ Ἀθήνας ἐρχόμενος δεξιὰ πρὸς δυσμάς, ἐπάνω εἰς ἓν ὄχι τόσον ὑψηλὸν λόφον, περιτριγυρισμένος ἀπὸ 34 ἐκ μαρμάρου κολῶνας, οὐχὶ ἀπὸ ἓν σῶμα, ἀλλὰ ἀπὸ διάφορα κομμάτια. Ἀναβάς λοιπὸν ἐπάνω ἐμέτρησα ἀπὸ μίαν κεφαλὴν ἕως τῆς ἄλλης, καὶ εὗρον μῆκος βήματα 46 καὶ φάρδος 20 βήματα εἰς τὸ μᾶκρος. Ἀφ' ἑνὸς καὶ ἑτέρου μέρους ἴστανται 22 κολῶνας, τουτέστιν ἀνὰ ἕνδεκα εἰς ἕκαστον μέρος. Εἰς τὸ φάρδος δὲ δώδεκα, ὃ ἐστὶ ἐξ ἑκατέρου τὸ μέρος ἀνὰ ἕξ. Τὸ χόντρος αὐτῶν ἰκανόν. Μεταξὺ τῶν κολῶνων καὶ τοῦ καθολικοῦ ναοῦ, τοῦ ἀπὸ πέτρας μαρμαροκτισθέντος, τοῦ νάρθηκος δηλ: εἶναι ἰκανὸν διάστημα διὰ νὰ περιπατήσουν δύο ἄνθρωποι λίαν εὐρύχωρα. Ἀπ' ἐξωθεν δὲ μετρηθεὶς ὁ ναὸς ὁ καθολικὸς εὐγῆκε μᾶκρος τριάντα καὶ δύο βήματα, καὶ φάρδος εἴκοσι. Οὗτος ὁ ναὸς ὀπίσσω φέρων εἰς τὸν θεατὴν διὰ τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ τεχνικὸν κτίσιμον, καὶ ἤδη εἶναι θεᾶς ἄξιος, μ' ὅλον ὁποῦ ὄλαις σχεδὸν αἱ κολῶνας εἶναι βλαμῆναι, καθὼς καὶ αἱ ποτὲ εἰκόνας, αἱ εἰς τὰς ζώνας τοῦ ἐπάνω μέρους αὐτοῦ σκαλισμέναι οὔσαι. Ὅποια λαμπρὰ θεᾶ, καὶ ὁποία ὠραιότης εἶχεν αὐτὸ τὸ ἀνθρώπινον πλαστούργημα ποτέ, καὶ καθ' ὃν καιρὸν ἦτον ἀβλαβές!

Ἐξω εἰς τὸ προαύλιον τοῦ ναοῦ κεῖνται ἰκανοὶ σαρκοφάγοι, ἀγάλματα συντετριμένα, καθέδρα ἀπὸ μάρμαρον κτ:, κτ: Φαίνεται ἀπὸ ἄλλα μέρη μετεκομίσθησαν ἐνταῦθα διὰ νὰ τὰ προφυλάξουν ἀπὸ μεγαλητέραν φθορὰν καὶ συντριβὴν, ἐπειδὴ εἶναι διορισμένος φύλαξ ἐπὶ τοῦτο. Τὸ διάστημα τοῦ ναοῦ ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπέχει μ' ὅλις 10 λεπτά. Ἐπιστρέψας ἀπὸ τὸν ναὸν τοῦ θεοσείου ἦλθον εἰς τὸ κατοίκημά μου (...)].

[Τῆ 29ῆ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ, ΚΥΡΙΑΚῆ (...)]. Μετὰ ταῦτα ἐπήγαμεν καὶ εἰς τὸ σπῆτι τοῦ Ῥανγκαβῆ, καὶ ἠῦρομεν μόνον τὴν ἀρχόντισσάν του κοκκῶνα Ζωήν, τὴν ἀδελφὴν τῆς, καὶ κάποιον Περσιάνην σεκρετᾶριον τῆς ρωσικῆς μισιόνος, ὅστις ἐδεί-

κυνεν ἔν ὕφος ἀλαζονικὸν καὶ κακοροϊζικόν. Ἐφαντάζετο τὸ ζῶον ὅτι κάτι σημαίνει, διότι εἰς τὴν θέσιν ἣν εὐρίσκεται ἐχρεώσονται οἱ ἄνθρωποι νὰ σέβωνται τὸ ἄτομόν του. Τόσον ἐγὼ ὅσον καὶ ὁ κύριος Κομπατῆς ἐφύγαμεν, ἀφοῦ ἐπαρτηρήσαμεν τὸ ὕφος αὐτοῦ τοῦ βαρβάρου καὶ φαντασιώδη φαναριώτου.

Ἐντεῦθεν ἀναχωρήσαντες, ὁ μὲν κύριος Ἀνδρέας [Κομπατῆς] διευθύνθη εἰς τὸν οἶκόν του, ἐγὼ δὲ εἰς τὸν δρόμον τοῦ Ἑρμοῦ, ὅπου ἀνταμωθεὶς μὲ τὸν Πιττάκην μοὶ εἶπεν, ὅτι ἡ περὶ ἀνασκαφῆς ἑταιρεία μας προβαίνει καὶ ὅτι ὅσον οὐπω θέλει γίνῃ μία συνέλευσις τῶν μελῶν της εἰς τὴν ἀκρόπολιν¹⁴⁵, ἥτις καὶ γράμμα εὐχαριστήριον¹⁴⁶ πρὸς ἐμέ, τὸν πρωταίτιον καὶ συνεργητὴν αὐτῆς θέλει ἐξαποστείλῃ (...)].

30 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ, ΔΕΥΤΕΡΑ (...) Ἐκ τοῦ Νοσοκομείου ἐξεληθόντες ἐπήγαμεν νὰ κάμωμεν βίζιταν τῷ Μακρυγιάννῃ, ὅστις εἶναι εἰς ὄργην ἀπὸ μέρους τῆς Κυβερνήσεως, διότι ὑπέγραψε ἀναφοράν, ἣν τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον ἐποίησε, ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ βασιλέως, διὰ τὰς καταχρήσεις, ἅπερ ἐποίησεν ὁ Ἄρμανοπεργ, καὶ οἱ ἐν ὑπουργήμασι ὄντες Παυαροί, διὰ τοὺς μεγάλους φόρους, ὅπου εἰς τὸ ἔθνος ἔβαλε καὶ κυρίως διὰ τὸν χαρτόσημον φόρον ὅστις εἰς κανένα μέρος τῆς Εὐρώπης δὲν εἶναι τόσον βαρὺς, ὥσπερ ἐν Ἑλλάδι, καὶ διὰ τὴν ἀπομάκρυσιν τῶν Παυαρῶν ἀπὸ Ἑλλάδος ἣν ἀδιακόπως κατατρῶγουν. Τὰ ἐξ ἀμάξης ἔλεγεν αὐτὸς ὁ καλὸς ἄνθρωπος καὶ πατριώτης κατὰ τῶν καταχρήσεων καὶ κατ' ἐκείνων τῶν λεγομένων πατριωτῶν, τῶν μετὰ τοῦ Ἄρμανοπεργ καὶ ἄλλων Παυαρῶν τὴν Ἑλλάδα ἀρμεγόντων. Αὐτὸν τὸν ἄνδρα τὸν ἔχοντα πέντε πληγὰς εἰς διάφορα μέρη τοῦ σώματός του, κερδισμένας εἰς διαφόρους μάχας ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος, ἔχουν εἰς ὄργην καὶ θέλουν νὰ ἀπομακρύνουν ἀπὸ Ἀθήνας ὡς ἓνα κατάδικον. Ἐφρύαττεν ὁ ἀνὴρ κατὰ τῶν ἐπιβούλων τῆς πατρίδος του καὶ κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς. Ἄρχισε ἔπειτα νὰ διευθυνθῇ πρὸς ἐμέ λέγων ὅτι μὲ ἐντρέπεται διὰ τὰ ὅσα ἀπὸ τινος κακῆς προαιρέσεως ἀνθρώπους ἐδοκίμασα, καὶ νὰ εἶμαι λίαν βέβαιος ὅτι οὐχὶ μόνον εἰς τὴν ἐδικὴν του εὐγνώμονα καρδίαν εὐρίσκομαι ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλας ἐκείνας τῶν κα-

λῶν καὶ ἀνδρείων στρατιωτῶν.

2 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ, ΠΕΜΠΤΗ (...) Μετὰ ταῦτα ἦλθεν ὁ κύριος Κυριακὸς Πιπτάκης, ὁ ἐπὶ τῆς ἀνασκαφῆς τῶν ἀρχαιοτήτων φροντιστῆς καὶ ἔφορος αὐτῶν καὶ μοὶ ἔφερεν πλὴν τῶν τριχῶν, μίαν λόγχην, ἣτις ἦ κανενὸς νὰ εἶναι ἢ ἀφιέρωμα εἰς καμμίαν θεότητα, ἔν δακρυφόρον ἀγγεῖον ὅπερ εὐρέθη εἰς ἑλληνικὸν τάφον, ἔν μολυβδοκόνδυλον μὲ τὰ ὁποῖα οἱ τότε ἀρχιτέκτονες εἰργάζοντο ἐγχαράττοντες τὰ σχέδια εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν ναῶν [ἄπερ ὡς πολῦτιμα θέλω τὰ φυλάξῃ. Μετὰ ταῦτα ἐξελθὼν τῆς οἰκίας μου ἐπήγα εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα Κλεάνθη¹⁴⁷ διὰ νὰ κάμω αὐτῷ καὶ τῇ συζύγῳ του μίαν ἐπίσκεψιν (...)].

7 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ, ΤΡΙΤΗ (...) Ἐν ᾧ ἔγραφα τὰ εἰρημμένα ἔρχεται εἰς τὸν οἶκον μου ἓνας ἀγνώριστος ἄνθρωπος λέγων ὅτι εἶναι ἀπὸ τὸ νησίον Μύκονον καὶ συγγενῆς ἀπὸ μέρους μητρὸς τῶν Μαυρογένηδων, ὅτι ἐδούλευσεν ὡς ἱερολοχίτης τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐλθὼν ἐδούλευσεν ὡς στρατιώτης ὑπὸ Νικόλαον [γρ. Δημήτριον] Ὑψηλάντην καὶ ὀνομάζεται Νικόλαος Φοντούλης καὶ μὲ τὸ νὰ δυστυχήῃ ἐξ αἰτίας τῆς ἀποστασίας τῆς Ἑλλάδος, διὰ τὴν ὁποίαν ἔχασεν ὅλην τὴν κατάστασιν, καὶ ἀκούων τὰς ἀγαθοεργίας μου μὲ παρακαλεῖ νὰ τὸν συντρέξω ὅπως δύναμαι. Τῷ εἶπον, διατί αἱ ἐκδουλεύσεις του δὲν ἀνταμείφθησαν παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἂν τῷ ὄντι εἶναι ἄξια ἀνταμοιβῆς· προσδοκᾷ μοὶ εἶπεν μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ βασιλέως νὰ παρρησιασθῇ καὶ ἀνταμοιβῆν νὰ λάβῃ· τῷ ἔδωσα λοιπὸν ἔν τάλλαρον καὶ ἔπειτα ἀπῆλθεν.

14 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ, ΤΡΙΤΗ. Σήμερον ἐγερθεὶς τῆς κλίνης ἠσθάνθη τὸν ἑαυτὸν μου ὅπως οὖν καλύτερα, καὶ ἀφοῦ ἀνεχώρησαν τινὲς φίλοι, οἵτινες ἀκούοντες ὅτι εἶμαι ἀνήμπορος, ἦλθον διὰ νὰ μὲ ἐπισκεφθοῦν, βλέπω καὶ ἔρχεται μία γυναῖκα εἰς τὸν ὁδὸν μου, τὸ ἐξωτερικὸν τῆς ὁποίας δὲν τὴν ἐδείκνυεν ποταπήν. Μοὶ λέγει λοιπὸν ἐμβαίνουσα νὰ τὴν συγχωρήσω διότι εἰσέρχεται ἄνευ ἀδείας εἰς ἄνθρωπον ὄντινα δὲν γνωρίζει, πλὴν ἢ ἀνάγκη τὴν βιάζει νὰ μὲ ἐνοχλήσῃ καὶ τὰ παρὰ-

πονά της νὰ μοὶ εἰπῆ. Τῆ κἀνω τὰ δέοντα εἰς μίαν δάμαν κοπλιμέντα, τὴν δίδω σκαμνὶ νὰ καθῆση, καὶ τῆ λέγω ὅτι κατὰ δύναμιν θέλω τὴν συντρέξῃ. Ἀρχίζει λοιπὸν νὰ λέγῃ ὅτι εἶναι σύζυγος τοῦ γνωστοῦ Ἐμμανουὴλ Ξάνθου Πατρίου ὅστις ὡς ἠξεύρω ἦτον μὲ τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντη εἰς Μπουδανίαν καὶ Βλαχίαν τὸν καιρὸν τῆς ἐκεῖ ἀποστασίας, ὅτι ἔνδοξα καὶ μεγάλα κατορθώματα ἐποίησε, πλείονα καὶ ἀπὸ τὰ τοῦ Ὑψηλάντη. Μὲ συγχωρεῖτε τῆ λέγω κυρία μου, τοῦτο τὸ ὄνομα δὲν μοὶ εἶναι γνωστόν, πρώτην φορὰν τὸ ἀκούω· αὐτὴ ἔξακολουθεῖ· τοιοῦτου ἀνδρὸς σύζυγος οὔσα, ὅστις ἂν ἦτο ἐδῶ οὐχὶ μόνον τὸν σταυρὸν τοῦ Σωτῆρος ἤθελε λάβει, ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτο ὑπουργημα εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος ἤθελε ἔξῃ· εὐρίσκομαι ἤδη μὲ ἔνδεκα ψυχὰς εἰς ἔνδειαν καὶ μεγάλην στενοχώριαν καὶ αὐριον ὁ διδάσκαλος Βάμβας τῷ ὁποίῳ χρεωστῶ ὑπὲρ τὰς δύο χιλιάδας δραχμὰς θὰ μοῦ πωλήσῃ τὸ σπίτι, ἐνέχυρον εἰς αὐτὸν ὄν, εἰς δημοπρασίαν, καὶ ποῦ νὰ ὑπάγω ἢ κακομοίρα νὰ καθῆσω μὲ τόσας ψυχὰς· ὅθεν σὰς παρακαλῶ νὰ συντρέξῃτε ὅπως οἴδατε. Τῆ εἶπον λοιπὸν καὶ ἐγὼ εἰς ἀπάντησιν τῆς παρακλήσεώς της ὅτι ἐγὼ δὲν εἶμαι κάτοικος Ἀθηνῶν διὰ νὰ δυνηθῶ νὰ δανείσω, εἶμαι ὁδοιπόρος, εἶμαι ξένος καὶ ἐπὶ ποδός, μετὰ τινος ἡμέρας μισεύω καὶ μόλις δύναμαι νὰ ἐξοικονομήσω τὰ ἔξοδα τοῦ δρόμου μου, καὶ λυποῦμαι διότι δὲν ἠμπορῶ νὰ σοὶ συντρέξω. Πληροφορηθεῖσα τὴν ἀλήθειαν καὶ τοὺς ὀρθοὺς λόγους μου ἄρχισε νὰ με παρακαλέσῃ διὰ τὸν ἄνδρα της ὅστις ἀπὸ ἄκραν μελαγχολίαν του ἔπεσεν εἰς μίαν τοιαύτην μελαγχολίαν καὶ ὑποχοντρίαν, ὥστε κατήντησε νὰ ζῆσῃ εἰς τὸ μοναστήρι τοῦ Μαρτζινένη εἰς Βλαχίαν ὡς ἓνας ἀσκητής, καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ πεισθῆ νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν γυναῖκα του καὶ τὴν φαμίλιαν του. Περὶ τούτου ἔγραψεν καὶ ὁ Ρίζος, κατὰ προσταγὴν τοῦ Ἄρμανσπεργ, τῷ ἑλληνικῷ προξένῳ Σακελλαρίῳ εἰς Βουκουρέσι διὰ νὰ κάμῃ ὅ,τι δύναται, καὶ μὲ ἔξοδα νὰ τὸν ἐφοδιάσῃ καὶ χωρὶς ἄλλο νὰ τὸν ξεκινήσῃ διὰ ἐδῶ, καὶ μὲ τὸ νὰ μὴ βλέπῃ κανένα καρπὸν τῶν τόσων ὑποσχέσεων ἀπὸ μέρους τοῦ Ρίζου καὶ τῶν τόσων καλῶν λέξεων του, ἄρχισε νὰ ὑποπτέυῃται τὸν κύριον Ρίζον, ὅτι δὲν γράφει, ἀλλ' οὔτε ἐνεργεῖ καὶ μάλιστα οἱ περὶ τὸν Ρίζον ἄνθρωποι τὴν πληροφοροῦν τὸ ἐναντίον, διότι φοβεῖται αὐτόν,

καὶ οὐχὶ μόνον ὁ Ρίζος, ἀλλ' ὅλοι οἱ ἐν ὑπουργήμασιν ὄντες συγγενεῖς του, οἷον ὁ Παναγ. Σουτζος καὶ οἱ λοιποί, καθ' ὅτι αὐτοῦ ἐνταῦθα ἐρχομένου, θὰ πάρῃ αὐτὸς τὸ πρῶτον καὶ καλύτερον ὑπουργημα, ἴσως καὶ τὸ τοῦ Ρίζου, διότι οὐχὶ μόνον ὅτι εἶναι πεπαιδευμένος ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ δικαίωμα μέγα ἔχει εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τῇ ὑπεσχέθην λοιπὸν ὅτι κατὰ τοῦτο ἤμπορῶ, περνῶν ἀπὸ Βουκουρέσι νὰ τῇ δουλεύσω, πλὴν νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν Ρίζον νὰ τὸν παρακαλέσῃ διὰ νὰ μοὶ εἰπῇ καὶ ἐγγράφως νὰ παρακαλέσῃ καὶ τούτου γινομένου ἅς μείνῃ πληροφορημένη ὅτι ὁ ἄνδρας της ἔρχεται εἰς Ἀθήνας, πλὴν νὰ γραφῇ τῷ Σακελλαρίῳ διὰ νὰ τῷ δώσῃ καὶ τὰ ἀναγκαῖα ἔξοδα τοῦ δρόμου. Αὐτὴν τὴν συμβουλήν ἐδυνήθην νὰ δώσω αὐτῇ τῇ γυναικί, καὶ οὕτως ἀπῆλθεν. Μετὰ τινος στιγμᾶς ἔρχεται πρὸς ἐπίσκεψίν μου ὁ κύριος Σιλήβεργος καὶ ὁ κύριος Θεοχάρης διὰ νὰ μὲ ἐπισκεφθοῦν, ἀκούσαντες ὅτι ἀνημπορῶ· χάριν περιεργείας ἐρώτησα τὸν Σιλήβεργον περὶ τούτου τοῦ Ξάνθου, ὅστις μοὶ εἶπεν ὅτι γνωρίζει αὐτόν, ὄντα μὲ τὸν Ὑψηλάντην ἐν καιρῷ ἀποστασίας εἰς Βλαχομπογδανίαν, πλὴν διὰ κακοήθην, καθ' ὅτι ἐσφετέρισε πολλὰ χρήματα ἐκ τῆς κάσας τῆς ἐταιρείας· γνωρίζει ὡσαύτως καὶ τὴν ἐδῶ γυναῖκα του διὰ φαυλόβιον, ὡσαύτως καὶ τὸν ἐν Αἰγίνῃ πολεμικῷ σχολεῖῳ υἱὸν της δι' ἀνήσυχον παιδί, καὶ ἔπρεπεν ἡ διοίκησις νὰ τὸν ἐξώσῃ τοῦ σχολείου ὁμοῦ μὲ ἄλλους ὁμοίους του, διὰ τὸ ἄτακτον φέροισόν του καὶ οὐχὶ ὡς αὐτὴ ἔλεγε ἀπὸ διαβολᾶς ἐχθρῶν¹⁴⁸.

20 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ, ΔΕΥΤΕΡΑ (...) Εἶπον λοιπὸν τοῖς ἐκεῖ ἐπιστάταις ὅτι εἰς ἀπουσίαν μου ἔχει δικαίωμα ὁ Καρατάσιος, ὡς Μακεδὼν νὰ συχνάζῃ εἰς τὸ Νοσοκομεῖον καὶ νὰ παρατηρῇ ἂν γίνεται ἡ δέουσα ἐξακολούθησις κατὰ τὸ νόημα τοῦ ἀφιερώματός μου. Ἀπὸ τὸ Νοσοκομεῖον ἐξελθόντες ἐπήγαμεν καὶ εἰς τὸν Συνταγματάρχην Μακρυγιάννην, τὸν πλησίον τοῦ Νοσοκομείου κατοικοῦντα, ὄνπερ καὶ κλινῆρην εὐρομεν. Μεταξὺ πολλῶν λόγων μὲ ἐρωτᾷ ἂν φεύγω ἀπὸ Ἀθήνας συγχισμένος καὶ πειραγμένος διὰ τὸ ἀχρεῖον πρὸς ἐμὲ φέροισμον τῶν Ἀθηναίων, τῶν ταλαιπώρων καὶ κακορρίζικων ἀνθρώπων. Ὅχι τῷ εἶπον, ὅτι αὐτοὺς τοὺς θεωρῶ ὡς ἀνδράποδα, φεύγω μ' ὄλον τοῦτο λυπημένος διὰ τὴν περιφρόνησιν, ἣν οἱ συμπατριῶται

μου Μακεδόνες δοκιμάζουν ἀπὸ τὴν διωρισμένην ἐπιτροπὴν τοῦ νὰ ἐξετάσουν τὰ δίκαια τῶν πολεμησάντων στρατιωτῶν, καὶ κατ' ἀξίαν νὰ ἐκτιμοῦν αὐτοὺς μὲ προβίβασμούς. Ἄλλους δι' ὄλον ἀναξίους, ἐπροβίβασαν, καὶ ἀπὸ τοὺς Μακεδόνας μή-τε ἕναν, καὶ λυποῦμαι νὰ ἀκούω καθ' ἐκάστην τὰ μέχρι οὐ-ρανοῦ δίκαιά τους νὰ περιφρονοῦνται μὲ αὐτὸν τὸν ἀπρεπῆ τρόπον. Θέλετε ἡξεύρει λοιπόν, Μακρυγιάννη, ὅτι ἡ περιφρό-νησις τῶν συμπατριωτῶν μου θεωρεῖται ὡς ἐδική μου περι-φρόνησις καὶ λυποῦμαι διότι τοῦτο δὲν ἐγνώριζα, ὅταν ἔπρεπε νὰ τὸ γνωρίζω. Μοὶ εἶπεν ὅτι καὶ δίκαιον ἔχω καὶ ὅτι κάκιστοι καὶ ἀσυνείδηστοι ἄνθρωποι ἐδιωρίσθησαν ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῆς τῆς ἐπιτροπῆς καὶ ὅτι αὐτὸς μέλος αὐτῆς ὢν, βλέπει τὰς γινο-μένας καταχρήσεις καὶ μόνος ὢν δὲν δύναται νὰ ἀπαντήσῃ αὐτάς. Ἀποχαρετισθέντες ἐξήλθομεν καὶ ὁ μὲν Καρατάσιος ἐπῆγεν εἰς τὸν οἶκον του, ἡμεῖς δὲ εἰς τὸν Μαυρομιχάλην, τὸν Πετρόμπεην, ὄντινα εἰς τὸ στρῶμα ἠῦρομεν, ἀσθενοῦντα ἀπὸ ποδαλγίαν. Ἰκανὴν ὥραν ἐμείναμεν εἰς αὐτόν, ὅστις τὰ ἐν τῷ καιρῷ ἀποστασίας καὶ Καποδίστρια πάθη του μᾶς ἐδιηγέτο, καθὼς καὶ τὰ τῆς Ρωσίας κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν παιγνίδια· ὅτι ἀπὸ τὸν καιρὸν, καθ' ὃν ἡ ἀποστασία ἤρχισεν ὑπὲρ τοὺς 26 πεζοδρόμους μὲ γράμματα πρὸς τὴν Ρωσίαν καὶ Καποδί-στρια ἔγραψε, καὶ μόλις εἰς τοὺς 1826 ἔλαβε μίαν ἀπόκρισιν, ὅταν δηλαδὴ ἐπρόβαλε νὰ γίνουν εἰς τὴν Ἑλλάδα αἱ αὐθεν-τεῖαι καὶ τότε βλέπων καὶ αὐτὸς τὰς παρομοίας πονηρίας ἐγύ-ρισε τὸ φύλλον καὶ τὸ ὑπὲρ τῆς Ρωσίας φρόνημά του.

25 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ, ΣΑΒΒΑΤΟ. (...) Θεᾶς ἄξιον ἦν νὰ βλέπει τινὰς πλῆθος ἀνθρώπων, Μινίστρος Ἑλλάδος μὲ οὐνιφόρ-μας, ὑπαλλήλους αὐτῶν, τοὺς συμβούλους τοῦ κράτους των, στρατιώτας μὲ τὰ ξίφη των, μέχρι τελευταίου βαθμοῦ, διδα-σκάλους καὶ ἰατροὺς κτ., κτ., γυναῖκας διαφόρων ἐνδυμάτων καὶ προσώπων καὶ κατὰ τὴν ὡραιότητα ἀηδεστάτας· ἐν ἐνὶ λόγῳ πᾶσα φυλὴ καὶ γλῶσσα. Αὐτὸς ὁ μπάλος δὲν εἶχε πρό-σωπον καὶ μορφήν μπάλου βασιλικοῦ Εὐρωπαϊκοῦ, ἀλλὰ μπά-λος ἐνὸς ρεσοντίου Βιέννης ἄνευ προσωπίδων, εἰς τὸν ὁποῖον ἕκαστος ἤμπορεῖ νὰ εἰσέλθῃ ἀφοῦ πληρώσῃ. Ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ βασίλισσα ἦλθον περὶ τὴν ἐνάτην ὥραν, προπορευομένων

πολλῶν τῶν αὐλικῶν, περνόντες διὰ μέσου δύο σειρῶν ἀνθρώπων, ἴσταμένων εἰς γραμμὴν, ἐν οἷς καὶ ἐγώ. Ποιοῦντες ἓναν γύρον εἰς τὴν μεγάλην σάλαν, ὅπου ἐκάθοντο αἱ γυναῖκες κατὰ σειράν, ἄλλαι μὲ φέσι καὶ δεσιμάλι δεμέναι, ἄλλαι μὲ φέσι μὲ φούνταις κρεμασμέναις, ὡς τῶν ἀνδρῶν, ἄλλαις μὲ καπέλλα καὶ εὐρωπαϊκὰ ἐνδύματα, ἄλλαις οὕτως, καὶ ἄλλαις ἄλλως πως μεταμορφωμέναις, ἄρχισεν ἔπειτα ὁ χορὸς ὁ λεχτικὸς^{148α} λεγόμενος πολονέζ, τὸν ὁποῖον ἤνοιξεν ἡ βασίλισσα μὲ τὸν Ἄρμανοπεργ καὶ ὁ βασιλεὺς ἀκολουθῶν μὲ τὴν μανδὰμ Ἄρμανοπεργ, συνακολουθούντων καὶ ἄλλων ζευγαρίων. Ἄφου ἔκαμαν δύο γύρους, ἔπαυσεν καὶ ἄρχισεν ὁ γερμανικὸς χορὸς *allemande* καλούμενος, τὸν ὁποῖον ἡ βασίλισσα μὲ τὸν Λαγγρινά, γαλλικὸν μίνιστρον, ἤνοιξε· μετὰ ταῦτα ἄρχισαν νὰ παρρησιάζονται δοῦλοι μὲ ἀσημένιους ταβάδες, φέροντες εἰς τοὺς παρισταμένους καφέν, τζιάϊ, ἀμυγδαλόγαλον, καὶ λεμονάδες καθὼς καὶ διάφορα ζαχαρικά καὶ ζημαρικά. Αὐτοῦ ἐγνώρισα διὰ συστάσεως τοῦ ἀουστριακοῦ Μίνιστρον καὶ τὸν κόντε καὶ ναύαρχον ἀουστριακὸν Δάνδολον. Ὁ κύριος Ἄρμανοπεργ, ὁ καταφορτωμένος μὲ διαφόρους δεκαρατζιόνες ὦν, βλέποντάς με μὲ ἐπλησίασε διὰ νὰ μὲ ἐρωτήσῃ τὰ περὶ ὑγείας, ὄντινα καὶ εὐχαρίστησα, δίδοντάς μοι τὴν δεξιάν του. Ἐεὐσήτησα κάγω εἰς τὴν μαδὰμ Βαίτζ τὸν μπάνον^{148β} Ἀργυρόπουλον^{148γ}, καὶ τὸν Κολοκοτρώνην εἰς τὸν Δάνδολον, ὅστις μὲ ὄμμα ὑπεροπικὸν τὸν ἔθεωροῦσε καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ὡς ἀνδράποδον ἔμπροσθέν του ἐφέρετο. Καὶ εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν ἐδοκίμαζεν ἡ ψυχὴ μου λύπην ἐνδόμυχον, βλέποντας τὸν αὐθέντην Καρατζιᾶν¹⁴⁹, ἐκεῖνον τῆς Βλαχίας ἡγεμόνα, ὄντινα ὄχι μόνον ἡ Βλαχία καὶ τὰ μέρη τοῦ Δουνάβεως ἔτρεμον, ἀλλὰ καὶ πλεῖστοι πασιάδες καὶ τουρκικὰ ρετζιάλια^{149α} ἐφοβοῦντο, νὰ ἴσταται εἰς τὴν σειράν τῶν Γκέγκηδων^{149β} καὶ ἀπλουστάτων Ὑπουργῶν ὡς ἀνδράποδον δι' ἧς ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα ἔμελλε νὰ περάσῃ· ἐπαρατηροῦσα ὅτι ἐντρέπετο, διότι ἔτυχα καὶ ἐγὼ παρὼν καὶ τὸν ἔβλεπα μεταξὺ τούτων, καὶ μὲ ἀψηφισίαν παρ' ἐκάστου μεταχειριζόμενον. Γαμπροὺς τοῦ Καρατζιᾶ, κυρίους Ἀργυροπούλους, Βλαχοῦτζηδες, δραγουμάνους^{149γ}, μπάνους καὶ ποστελνίκους· οὔτε ἐγύριζε τινὰς νὰ τοὺς ἰδῇ, μὰ μήτε ὁ Λουκάς Πύρρου, ὁ χρηματίσας δοῦλος

τῆς αὐλῆς τοῦ Γρηγόρβου Γκίκα, ὁ ἴσως καὶ τώρα ἔχων εἰς τὴν ψυχὴν του τὸν φόβον τοῦ φάλαγγα, ὅπου ἤθελε γευθῆ εἰς Βουκουρέστιον, ὅταν ἠθέλησε νὰ κάμη ἔρωτα μὲ τὴν μαμζὲλ Πετρονάρδ, φερθεῖσαν ἀπὸ τὰ Παρίσια διὰ καμαριέραν τῆς ἐκλαμπροτάτης κυρίας Δομνίτζας Ραλοῦς. Πῶς δὲ ἐμεταχειρίζοντο αὐτὰ αἱ δομνίτζαι, αἱ κυρίαί Ραλοῦ καὶ Σμαράγδα καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῶν, παρὰ τῶν γυναικῶν τῶν Λιάπηδων, ἐντρέπομαι καὶ νὰ ἐξηγηθῶ. Ἐ, αὐθέντα Καρατζιά, ἔ κυρίαί μου δομνίτζαι καὶ ἐκλαμπρόταται δάμαι. Τί μαντάτα τώρα, πόσον σὰς ἀρέσει ἡ Ἑλλάς, τὸ οὐράνιον κλίμα, τὰ χρηστὰ ἦθη καὶ κυρίως ἡ φιλοξενία, τοῦτο καὶ ἐκεῖνο τῆς Ἑλλάδος; Ποῦ εἶναι αἱ φαρδειαὶ καὶ πλατεῖαι λέξεις τοῦ κυρίου Βρετῶν καὶ ἄλλων τόσων λογιωτάτων, οἱ παρακινουῦντες σας νὰ τζαλαπατίσετε αὐθεντείας καὶ ὀφφίκια Βλαχίας κατὰ τὸ ἔτος 1817 καὶ πίσιν δὲν ἐθελήσατε νὰ δόσητε εἰς τοὺς ἱεροὺς λόγους μου περὶ τοῦ εἰς τὴν Εὐρώπην βίου. Μὴ λυπεῖσθε λοιπὸν τώρα κύριοι καὶ κυρίαί μου, διότι ὅπερ ἐζητήσατε μὲ τὸ φανάρι εἰς τὸ χέρι, τὸ ἤρτετε ὑπερεκπερισσοῦ, τουτέστι ἀπλοῦστερα: ζητηθέντα καὶ παθέντα, διὸ καὶ ὑποφερτέον. Οὐδένα ἕτερον ἐλυπήθην τόσον, ὅσον τὸν σεβάσιμον γέροντα καὶ ἀγαθὸν ἄνθρωπον αὐθέντην Καρατζιάν, τὸν τιμώμενον παρ' Ἑλλήνων μὲ τὸ κύριε Ἰωάννη καὶ κύριον Ἰωάννην Καρατζιάν. Ἐπειδὴ αὐριον τρώγω μὲ τὴν ἑταιρείαν τῆς φυσικῆς ἱστορίας, καὶ λόγου συμπίπτωντας μετὰ τοῦ Λευκία ἱατροῦ, παρόντος καὶ τοῦ κυρίου Βλαχούτζη Κωνσταντίνου, ἐκφώνησα ἐγὼ τὴν λέξιν ἑταιρείαν ἐν ἀπλότητι, ὁ Βλαχούτζης ἀκούων τὴν λέξιν ἑταιρείαν μοὶ λέγει νὰ μὴν ἐκφωνήσω εἰς τὸ ἐξῆς αὐτὴν τὴν λέξιν ἑταιρείαν· τῷ ἀπεκρίθη λοιπὸν διατί κύριε ὄχι, δὲν πρέπει νὰ σὰς πειράζει αὐτὴ ἡ ἀξιολάτρευτος λέξις κατὰ τὴν ἀκοήν σας, διότι αὐτὴ ἡ καλότυχος λέξις σὰς ἔφερεν καὶ ἐσύναξεν ὅλους ἐδῶ καὶ κατὰ τοῦτο ἠύχαριστήθη πηγαίνων εἰς τὸν βασιλικὸν μάλον, διότι ἐδυνήθη νὰ πληρώσω τὸν κύριον Βλαχούτζην τὸ χρέος μὲ παστρικὴν καὶ καθαρὴν μονέδα.

2 ΜΑΡΤΙΟΥ, ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ. [Περὶ τὴν ἕκτην ὥραν] τὸ ἐσπέρας ἔρχεται ὁ φίλος μου κύριος Λευκίας καὶ μοὶ φέρει τὰ ἐξῆς ἀρχαῖα φιλοδωρήματα, ἅπερ καὶ φιλικώτατα ἐδέχθη ὡς τεκ-

μήρια τῆς φιλίας μας:

1. μήδι πεπετρωμένον

1. ἔλαφον μικρὰν ἀπὸ χαλκοῦν καὶ

1. μαρμάρινον πουλὶ τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι οἱ παλαιοὶ ἔθετον εἰς τοὺς τάφους τῶν παιδιῶν ὡς παιγνίδια [μὲ τὰ ὁποῖα τὰ παιδιὰ ἔπαιζον ὅταν ἔζουν, καὶ διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην διὰ αὐτὰ τὰ ἔθαπτον μὲ τὰ παιγνίδια των. Πιθανὸν καὶ ἡ ἔλαφος νὰ ἦτον τοιοῦτο παιγνίδι, πλὴν παιδίου πλουσιῶν γονέων. Ὅλα αὐτά, εἶπεν ὁ κύρ Λευκίας ὅτι ηὑρέθησαν εἰς τὸν Πειραιᾶ (...). Μοὶ ἔδωσαν ὁ Λευκίας καὶ μίαν κεφαλὴν γυναικίαν ἀπὸ μάρμαρον].

4 ΜΑΡΤΙΟΥ, ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ. (...) Ἐν ᾧ περὶ τὴν τετάρτην ὥραν μετὰ τὸ μεσημέρι ἐνασχολούμην μὲ τὴν τοαλέταν μου, διὰ νὰ ὑπάγω εἰς τὰ ἀνακτόρια καὶ ἀγανακτοῦσα διότι βρέχει, ἔρχεται δρομαῖος ὁ ἀουστριακὸς Μινίστρος¹⁵⁰ διὰ νὰ μοὶ φέρῃ τὸ γράμμα τὸ ὁποῖον ἔλαβε παρὰ τοῦ Μινίστρον τοῦ βασιλέως Ρουχάρδου¹⁵¹ καὶ τῷ γράφει ὅτι ἡ μεγαλειότης του ἐσυγκατάνευσε νὰ μοὶ δώσῃ τὸν χρυσοῦν σταυρὸν τοῦ Σωτήρος, ἐμοὶ τὸν ἀξίως αὐτοῦ ὄντα. Ὁ Μινίστρος ὁ ἀουστριακὸς ἦτον πλήρης χαρᾶς καὶ μὲ ἐρωτοῦσεν ἂν τοῦτο μοὶ προξενεῖ χαράν. Ὁμολογῶ τὴν ἀλήθειαν ὅτι αὐτὴ ἡ εἶδησις δὲν μοὶ ἐπροξένησεν οὐδεμίαν χαράν· πρῶτον διότι ταῦτα τὰ θεωρῶ ὡς μάταια καὶ εὐχαριστοῦμαι μᾶλλον μὲ ἐν αὐτόγραφον γράμμα εὐχαριστήριον τοῦ βασιλέως, παρὰ μὲ τὸν σταυρὸν, καὶ δεύτερον διότι ἄλλοι ἀναξίως καὶ χωρὶς τῆς παραμικρᾶς προσφορᾶς ἔλαβον τὸν μεγαλύτερον. Ἄρα τὰς ἰδικὰς μου θυσίας δὲν ἐκτίμησεν ἀξίως καὶ πρεπόντως. Κανεὶς δὲν πταίει εἰς τοῦτο, εἰμὴ ὁ ἀμελέστατος, ἴσως καὶ φιλοχρήματος Ρίζος, ὁ παραμελήσας τὸ χρέος του εἰς τὸ νὰ παραστήσῃ τὰς τόσας μεγάλας θυσίας μου, ὡς ἔδει αὐτὰς παραστήναι. Ἐτοιμασθεὶς τέλος πάντων ἐμβῆκα εἰς ἓν ταλαίπωρον ὄχημα, διότι ἐλιανόβρεχε καὶ εἰς τὰς 5³/₄ ὥρας ηὑρέθην εἰς τὰ ἀνακτόρια, ὅπου ηὔρον πολλοὺς τῶν ἀρχηγῶν στρατιωτῶν, τὸν Γρίβαν, τὸν Μαμούρηγ, τὸν Βάσιον, τὸν Μινίστρον τῆς Θαλάσσης καὶ ἄλλους τινάς, οὓς δὲν ἐγνώρισα· ἀνέβημεν λοιπὸν ὅλοι ἐπάνω εἰς τὴν κάμαραν, ὅπου κεῖται τὸ κλαβισὲν τῆς Βασιλίσσης καὶ ἐπεριμέναμεν καὶ

τὰς δάμας τοῦ παλατίου, τὸν Μινίστρον Ρούτχαρντ, τὸν Κόντην Σαπόρταν, τὸν Βαρῶνον Βάιχς, εὐταξίαν τοῦ Παλατίου καὶ τινὰς ὄφφικιάλους τῆς αὐλῆς. Ὅλοι λοιπὸν συναχθέντες εἰς αὐτὴν τὴν κάμαραν ἐπροσμέναμεν τὸν βασιλέα καὶ τὴν βασίλισσαν. Μετὰ μισὴν ὥραν ἰδοὺ ἀνοίγονται αἱ θύρες τῆς σάλας εἰς τὴν ὁποίαν ἐτοιμασμένη ἦν τράπεζα καὶ ἐμβαίνει ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασίλισσα συντροφευμένοι ἀπὸ ὄφφικιάλους καὶ τὴν πρώτην δάμαν τοῦ παλατίου. Ἡμεῖς ἐστεκόμεθα ὀρθοὶ κατὰ γραμμὴν, ἡ δάμα δεξιὰ καὶ οἱ ἄνδρες ἀριστερά. Ἐπειδὴ ἐγὼ κατὰ περίστασιν ἐστεκόμην πλησίον τῆς θύρας, διηυθύνθη ἡ μεγαλειότης του πρῶτον πρὸς ἐμένα, λέγοντάς με ὅτι μὲ θεωροῦσε μισευμένον, καὶ ὅτι ἐλυπεῖτο διότι δὲν μὲ ξαναεῖδε καὶ ὅτι διὰ τὰς ἀξίας προσφοράς μου μοι ἔδωσε τὸν χρυσοῦν σταυρὸν τοῦ ἱππέως καὶ ὅτι ἔχει μεγάλην εὐχαρίστησιν περὶ τούτου καὶ πολλὰς παρομοίας γλυκεῖς λέξεις. Μὲ ἐρώτησε μετὰ ταῦτα περὶ τοῦ ταξιδίου μου καὶ διὰ ποίας εὐκαιρίας, τῷ εἶπον ὅτι τὸ ταξίδι μου γίνεται διὰ Σμύρνης, Κωνσταντινουπόλεως, Βλαχίας κτ., ὅτι μὲ αὐστριακὸν πολεμικὸν πλοῖον θέλω μισεύσῃ καὶ ὅτι μ' ὅλις κατὰ τὴν πρώτην Σεπτεμβρίου ἐλευσομένου θέλει φθάσω εἰς Βιένναν, ὅπου 45 χρόνους κατοικῶ. Ἐρωτώντας με ἂν εἶναι πολὺς καιρὸς ἀφ' ὅτου ἔφυγα ἀπὸ τὴν πατρίδα μου Μακεδονίαν, τῷ εἶπον ὅτι εἴμουν τεσσάρων χρόνων παιδί, ὅτι οἱ γονεῖς μου ἐξ αἰτίας τοῦ τυραννικοῦ ζυγοῦ τοῦ τουρκικοῦ ἔπρεπε βιαζόμενοι νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πατρίδα καὶ κτήματα καὶ περιουσίαν καὶ νὰ εὔρουν ἄσουλον εἰς ξένας γαίας καὶ εἰς ξένα μέρη.

[Τῆ 8ῃ ΜΑΡΤΙΟΥ, ΤΕΤΡΑΔΗ (...). Ἐπιστρέψας ἀπὸ τὸν Τέξαν ἠντάμωσα τὸν κύριον Ἀνδρέαν Κομπατὴν καὶ μὲ ὀδήγησεν εἰς τὸ λίαν πλησίον τῶν Ἀθηνῶν στάδιον τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων, ὅπερ ἄντικρυ τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς κεῖται ἀνατολικομεσημβρινῶς, καὶ ὅπου οἱ ἀγῶνες τῶν παλαιῶν ἐγίνοντο. Φαίνονται εἰσέτι τὰ ἐρείπια τῆς γεφύρης ἐπάνω τοῦ ποταμοῦ τοῦ Ἰλισσοῦ, ἔργα θαυμασμοῦ ἄξια. Ὁ ποταμὸς δὲ αὐτὸς εἶναι τόσον μικρὸς, ὥστε ὄντα ῥύακος ὀνομασίαν δὲν πρέπει νὰ ἔχη. Ἐπάνω ταύτης τῆς γεφύρης περνοῦσαν τὰ ὀχήματα τῶν ἀθλητῶν καὶ τῶν ἵπποδρομούντων. Τὰ πλάγια

τοῦ σταδίου εἶναι λίαν ὑψηλά, ἐπάνω τῶν ὁποίων καθίσματα ἀπὸ λευκότετον μάρμαρον διὰ τοὺς θεατάς, καὶ ἐχωροῦσαν ὑπὲρ τῶν ἐξήκοντα χιλιάδων θεατῶν. Εἰς ἓν ἐκ τούτων τῶν πλαγίων δεξιᾷ ἰστάμενος ὑπῆρχεν ὁ ναὸς τῆς νίκης. Εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ σταδίου ἀριστερὰ εἶναι ἓν σπήλαιον, δι' οὗ δύναται νὰ ἐξέλθῃ τινὰς εἰς τὸ ὄπισθεν μέρος τοῦ σταδίου, διὰ μέσου τοῦ οὐοίου ἐξήρχοντο οἱ νικόμενοι ἀθληταί, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν θέαν καὶ ὄρεξιν τῶν θεατῶν. Οἱ νικοῦντες δὲ ἀνέβαινον εἰς τὸν ναὸν τῆς νίκης διὰ νὰ λάβουν τὰ διὰ αὐτοὺς ἐτοιμαζόμενα στέφανα παρὰ τῶν ἐκεῖ ἰσταμένων διὰ τοῦτο αὐτό.

Διὰ ἀνάμνησιν ἐπήρα ἓν κομμάτι μάρμαρον ἐκ τῶν ἐκεῖ εὐρισκομένων συντριμάτων, καὶ ἀνεχωρήσαμεν ἐλθόντες εἰς τὴν Καληρόην, ἣτις παρακατὸν ἀπὸ τὸ στάδιον κεῖται πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος. Αὐτοῦ εὐρήσκονται διάφοροι βράχοι, ἐξ ὧν ἐξήρχοντο ἀπὸ διαφόρους μεγάλας στρογγυλὰς τρύπας ὕδατα καθαρότατα καὶ ἦτον τὸ παλαιὸν αἱ βρύσαις, ὅπου αἱ νύμφαι ἐλούοντο καὶ ἐκαθαρίζοντο. Κατὰ τὸ παρὸν ὕδωρ δὲν ἔτρεχε ἀπὸ κανένα μέρος (...)].

[Τῆ 11ῃ ΜΑΡΤΙΟΥ, ΣΑΒΑΤΩ. (...). Τοῦ ἄρχ(οντος) ποστελ(νίκου) Βλαχούτζη ἀναχωρήσαντος ἀνέβην εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ὅπου ἠῦρον τὸν Πιττάκην μέτινας Ἄγγλους, ἐλθόντας νὰ ἐπισκευθοῦν τὰς ἀρχαιότητας (...). Ἀναχωρῶν ἀπὸ ἀκροπόλεως, μοὶ ἔδωσεν ὁ κύριος Πιττάκης δύο κομμάτια λευκοῦ μαρμάρου ἀπὸ τὰ προύλαια διὰ νὰ ποιήσω τὴ ἐξ αὐτῶν πρὸς ἀνάμνησιν. Ἀπὸ Ἀκροπόλεως ἐπήγαμεν μαζὺ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεσέως, διὰ νὰ ἰδῶ τὰς ἔξωθεν φυλατομένας ἀρχαιότητας. Αἱ περισσότεραι εἶναι συντετριμέναι, οὔτε μίαν ἐξ αὐτῶν ὀλόκληρον δὲν βλέπει τινὰς, ὡς εἰς Ρώμην καὶ εἰς ἄλλα πολλὰ μέρη τῆς Ἰταλίας. Τὸ μόνον περιέργων καὶ ἀρχαίων ὅπερ τινὰς δύναται νὰ ἰδῆ, εἶναι αἱ πλάκαι, αἱ εὐρεθεῖσαι εἰς τὸν Πειραιᾶ¹⁵², εἰς τὰς ὁποίας εὐρήσκονται γραμμένα τὰ πλοῖα τῆς τότε κυβερνήσεως, πόσα σχοινία εἶχεν ἕκαστον, πόσα πανία, πόσα κατάρτια, πόσους ἀνθρώπους κτ.; κτ. Κατὰ διστυχίαν ὅμως αὐταὶ αἱ πλάκαι εἶναι τόσοσιν συντετριμμέναι, ὥστε μὲ μεγάλην δυσκολίαν τὰς προσήρμοσαν καὶ ἐκόλυσαν (...)].

Η 6Η ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1837

Ἡ ἴδρυση τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας συζητήθηκε καὶ σχεδιάστηκε ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο Μπέλλιο καὶ τὸν Κυριακὸ Πιττάκη τὶς τελευταῖες ἡμέρες τοῦ Δεκεμβρίου 1836 καὶ τὶς πρώτες τοῦ 1837. Στὶς 5/17 Ἰανουαρίου 1837, παραμονὴ τῶν Φώτων, ὁ Μπέλλιος ἐπισκέπτεται τὸν Ἰάκωβο Ρίζο Νερουλό, Γραμματέα (ὑπουργὸ) τῶν Ἐκκλησιαστικῶν στὸ σπίτι του. Ἐκεῖ βρίσκονταν ὁ Δ. Ν. Φωτίλας, ὁ Παναγιώτης Σουτσοῦς ὁ ποιητὴς καὶ Γραμματεὺς τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβῆς, τμηματάρχης τότε στὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐκκλησιαστικῶν. Μετὰ τὴν προσφορὰ δώρων ὁ Μπέλλιος ἀνακοίνωσε στὸν Ἰάκωβο Νερουλὸ τὴν ἰδέα του, καὶ τοῦ Πιττάκη, γὰρ τὴ σύσταση ἑταιρείας ἢ ὁποῖα θὰ εἶχε ὡς σκοπὸ τὴν ἀνασκαφὴ καὶ τὴν ἀποκάλυψη ἀρχαίων. Ἡ πρόταση ἔγινε δεκτὴ ἀπὸ τοὺς παρισταμένους καί, φαίνεται, ἀνατέθηκε στὸν νεώτερο ἀπ' ὅλους, τὸν Ἀ. Ρ. Ραγκαβῆ, νὰ συντάξει τὴ σχετικὴ αἴτηση πρὸς τὴν κυβέρνηση. Τὸ ἔγγραφο συντάχθηκε ἀπὸ τὸν Ἀ. Ρ. Ραγκαβῆ τὴν ἐπομένη, 6/18 Ἰανουαρίου, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὴν εἰσηγητικὴ ἔκθεση καὶ τὸν ὄργανισμό τῆς Ἐταιρείας σὲ τρία φύλλα ἐνοσήμου χάρτου 25 λεπτῶν. Στὶς 12 τὸ μεσημέρι ὁ Ἀ. Ρ. Ραγκαβῆς μαζί μὲ τὸν Κ. Πιττάκη ἐπισκέφθηκαν τὸν Μπέλλιο στὸ ξενοδοχεῖο του, μὲ τὴν αἴτηση ὑπογεγραμμένη ἀπὸ τὸν Ἰάκωβο Ρ. Ραγκαβῆ, τὸν γιό του Ἀλέξανδρο, τὸν Πιττάκη, τὸν Ἀνδρέα Μάμουκα καὶ τὸν Ἰωάννη Κοκκῶνη. Ὁ Μπέλλιος ὑπέγραψε ἔκτος στὴν στήλη τῶν ὑπογραφῶν καὶ ἀριστερὰ ὑπέγραψε γιὰ λογαριασμὸ τοῦ ἀνηψιοῦ του Ἀλεξάνδρου Μπέλλιου καὶ τοῦ φίλου του Ζηνοβίου Πώππ, οἱ ὁποῖοι βρίσκονταν στὴν Αὐστρία.

Ἀμέσως ξεκίνησαν κι οἱ τρεῖς γιὰ τὸ σπίτι τοῦ Παναγιώτη Σουτσοῦ. Στὸν δρόμο συνάντησαν τὸν Γκορίους καὶ τὸν Ν. Γ. Θεοχάρη, οἱ ὁποῖοι πείστηκαν νὰ ὑπογράψουν τὴν αἴτηση.

Οἱ ὑπόλοιποι πέντε συνιδρυτές, Α. Κομπατῆς, Πέτρος Στεφανίτζης, Θεόκλητος Φαρμακίδης, Δ. Ν. Φωτίλας καὶ Θεόδωρος Μανούσης θὰ ὑπέγραψαν αὐθημερὸν ἢ τὸ πολὺ τὸ πρῶτὸ τῆς ἐπομένης. Ἡ αἴτηση πρωτοκολλήθηκε στὸ Ὑπουργεῖο στὶς 7/19 Ἰανουαρίου μὲ ἀριθμὸ 10333 καὶ εἶναι ἢ ἀκόλουθη:

«Οἱ ὑποφαινόμενοι ζήλω κινούμενοι καὶ ἐπιθυμούντες νὰ συνεισφέρωσι τὸ ἐφ' ἑαυτοῖς εἰς τὴν ἀνεύρεσιν καὶ ἀνέγερσιν τῶν μνημείων τῆς προπατορικῆς τέχνης, ἀπεφάσισαν νὰ συστήσωσιν Ἑταιρείαν σκοπὸν ἔχουσαν τὴν ἐπιχείρησιν ἀνασκαφῶν καὶ ἄλλων ἀρχαιολογικῶν ἐργασιῶν ἰδιοῖς ἐξόδοις, μενόντων τῶν ἀνευρισκομένων ἀντικειμένων ἰδιοκτησίας τῆς Κυβερνήσεως. Ἐπὶ τούτῳ λαμβάνουν τὴν τιμὴν νὰ καθυποβάλουν εἰς τὴν Β. ταύτην Γραμματείαν ὀπισθόγραφον τὸ σχέδιον τοῦ διοργανισμοῦ τῆς Ἑταιρείας, ζητοῦντες τὴν ἔγκρισιν τῆς Βασιλ. ἀρχῆς, καὶ τὴν ἄδειαν τῆς συστάσεως τῆς Ἑταιρείας ταύτης.

Ἀλέξανδρος Μπέλιος	Ἰ. Ρ. Ραγκαβῆς	Θ. Φαρμακίδης
Ζηνόβιος Πῶπι	Ἀ. Ρ. Ραγκαβῆς	Ν. Φωτίλας
G. C. Grogus	Κ. Σ. Πιττάκης	Θ. Μανούσης»
Ν. Γ. Θεοχάρης	Α. Ζ. Μάμουκας	
Α. Κορπατῆς	Ι. Π. Κοκῶνης	
Πέτρος Α. Στεφανίτζης	Κωνσταντῖνος Μπέλιος	

Ἔως τώρα ἦταν γνωστὸ ὡς ἰδρυτικὸ τῆς Ἑταιρείας ἔγγραφο ἐκεῖνο ποὺ δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν Ἀντώνιο Χατζῆ (*ΠΑΕ* 1929, 36-40) καὶ βρίσκεται στὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἑταιρείας. Πρόκειται περὶ ἀντιγράφου στὸ ὁποῖο τὰ ὀνόματα τῶν 15 ἰδρυτῶν ἔχουν γραφεῖ ἀπὸ τὸν Ἀ. Ρ. Ραγκαβῆ καὶ ἀκολουθοῦν ἰδιόχειρες ὑπογραφεὲς 54 ἀκόμη προσώπων τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωvίας μὲ πρώτη τοῦ Παναγιώτη Σούτσου. Οἱ πραγματικοὶ ἰδρυτῆς εἶναι λοιπὸν οἱ πρῶτοι 15 καὶ αὐτὸ τὸ ὑποθέτει ὁ Χατζῆς (ὁ.π. 36 σημ. 2) καὶ τὸ λέγει ρητῶς ὁ Ἀ. Ρ. Ραγκαβῆς (*Σύνοψις τῶν Πρακτικῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῶν Ἀθηνῶν*² (1847) 190-191). Μόνον ὅτι ἀντὶ γιὰ 15 τοὺς ἀνεβάζει σὲ 20 (*εἴκοσι φίλοι τῆς ἐθνικῆς δόξης*).

Ὀκτῶ ἡμέρες μετὰ τὴν ὑποβολὴ τῆς αἴτησης σύστασης τῆς Ἑταιρείας, στὶς 15/27 Ἰανουαρίου 1837, ὁ ὑπουργὸς Ἰάκωβος Ρίζος Νερουλὸς τὴν διεβίβασε στὸν Ὅθωνα μὲ ἐκτενῆ εἰσήγηση γραμμένη γαλλικά, τὴν ὁποία ἀπὸ χρόνια ἔχω δημοσιεύσει (*ΑΕ* 1987, 26, 28-31).

Ἡ ἴδρυση τῆς Ἑταιρείας ἐγκρίθηκε αὐθημερόν μετὰ τὸ ἀπὸ 15/27 Ἰανουαρίου 1837 διάταγμα, τὸ ὁποῖο παραθέτω, διότι ἂν καὶ ἔχει δημοσιευθεῖ σὲ συλλογὲς νόμων τοῦ 19ου αἰ. δὲν εἶναι εὐκόλα προσιτό. Στὸ διάταγμα, στὴν πρώτη παράγραφο, ἐκφράζεται ἡ εὐαρέσκεια τῆς κυβερνήσεως πρὸς τοὺς ἰδρυτὲς τῆς Ἑταιρείας, μάλιστα πρὸς τὸν Κωνσταντῖνο Μπέλλιο, ὁ ὁποῖος εἶχε ἤδη κάνει γενναῖες δωρεές.

«Περὶ συστάσεως ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας

Μετὰ μεγίστης εὐχαριστήσεως εἶδομεν εἰς τὴν ἀπὸ 6/18 Ἰανουαρίου ὑπ' ἀριθ. 10333 ἀναφορὰν τῆς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κτλ. Γραμματείας τὸν φιλογενῆ σκοπὸν τῶν ἀποφασισάντων νὰ συστήσωσιν Ἑταιρίαν δι' ἀνασκαφὰς καὶ ἀνευρέσεις ἀρχαιολογικῶν ἀντικειμένων, καὶ προσκαλοῦμεν τὴν Γραμματείαν νὰ ἐκφράσῃ εἰς αὐτοὺς καὶ μάλιστα εἰς τὸν Βαρῶνον Βέλλιον, ὅστις ἔδειξεν καὶ εἰς ταύτην τὴν εὐκαιρίαν τὸν γενναῖόν του ζῆλον καὶ συμμετοχὴν εἰς τὸ ὑψηλότερον συμφέρον τῆς Ἑλλάδος ἐπισημῶς τὴν ἐπὶ τούτῳ ἰδιάζουσαν ἡμῶν εὐαρέσκειαν, προσθέτουσα ὅτι ἀσμένως χορηγοῦμεν τὴν ἄδειαν εἰς τὴν σύστασιν τῆς ἐταιρίας τῶν κατὰ τὸν ὑποβληθέντα διοργανισμόν, ἀποφασίζοντες προσέτι πρὸς ὑποστήριξιν καὶ ἐνίσχυσίν τῆς καὶ τὰ ἀκόλουθα.

Α'.) Ὁ Ἐφορος τοῦ Κεντρικοῦ Μουσείου θέλει προσκληθῆ νὰ συνεννοῖται πάντοτε μετὰ τῆς ἐφορείας τῆς Ἑταιρίας διὰ τὴν ἐπιχείρισιν τῶν ἀρχαιολογικῶν τῆς ἐργασιῶν, καὶ ὡσάκις προσκαλεῖται εἰς τοῦτο ἀπὸ τὴν Ἑταιρίαν, καὶ αἱ δημόσιοι ἀσχολία του τὸν ἀφίνουν καιρὸν ὑπόλοιπον, θέλει ἀναλαμβάνει τὴν διεύθυνσιν τινῶν τῶν ἐργασιῶν τῆς δίδων μετέπειτα λόγον εἰς αὐτὴν τῆς χρηματικῆς διαχειρίσεως, ἥτις τυχὸν ἤθελεν ἐπὶ τούτῳ τῷ ἐμπιστευθῆ.

Β'.) Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐπιτροπὴ θέλει ὁμοίως προσκληθῆ νὰ διευθύνῃ τὴν Ἐφορείαν διὰ τῶν συμβουλῶν τῆς, ὡσάκις ἡ Ἐφορεία τὸ ἀπαιτῆ, εἴτε ἀμέσως, εἴτε ἐμμέσως, διὰ τοῦ ἐφόρου τοῦ Κ. Μουσείου.

Γ'.) Ἐπιτρέπεται εἰς τὰ μέλη τῆς Ἐφορείας ἡ εἴσοδος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Βιβλιοθήκης.

Δ΄.) Ἄριθμός τις (100) ἀντιτύπων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος θέλει δίδεσθαι χάριν εἰς τὴν ἑταιρίαν διὰ νὰ διανέμεται εἰς τὰ μέλη της.

Ε΄.) Τὰ ὑπὸ τῆς ἑταιρίας ἀνευρισκόμενα Ἀρχαιολογικὰ ἀντικείμενα θέλουν καταγράφεσθαι εἰς τοὺς Καταλόγους τῶν Μουσείων, ὡς «προσφερθέντα ὑπὸ τῆς Ἐταιρίας».

Ϛ΄.) Ἡ ἐτήσια Σύνοψις τῶν πρακτικῶν τῆς Ἐταιρίας θέλει τυπώνεσθαι ἀνεξόδως εἰς τὴν Βασιλικὴν Τυπογραφίαν.

Ζ΄.) Τὸ ὄνομα ἐκάστου διαμείναντος μέλους τῆς ἑταιρίας εἰς διάστημα τριετίας θέλει ἐγγράφεσθαι εἰς στήλην λιθίνην εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ἔθνικοῦ Μουσείου.

Η΄.) Εἰς τὸν Ἡμέτερον ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κτλ., Γραμματέα ἀνατίθεται ἡ ἐκτέλεσις καὶ δημοσίευσις τοῦ παρόντος διατάγματος. Ἀθῆναι τῆ 15/27 Ἰανουαρίου 1837. Ἐν ὀνόματι καὶ κατ' ἰδιαιτέραν διαταγὴν τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως. Τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον Ἄρμανσπεργ, Ι. Ρίζος, Σμάλτς, Δ. Μανσόλας, Α. Γ. Κριεζῆς, Γ. Λασσάνης».

Εὐθὺς μετὰ τὴν ὑπογραφή τοῦ διατάγματος ὁ Ἰάκωβος Ρίζος Νερουλὸς ἀπηύθυνε συγχαρητήριον ἐπιστολὴν πρὸς τὰ ἰδρυτικὰ μέλη τῆς Ἐταιρείας γνωστοποιώντας τὴν ἔγκρισιν τῆς σύστασίνης της καὶ τοὺς ὄρους τῆς λειτουργίας της¹⁵³.

«Πρὸς τὰ Μέλη τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας.

Ἡ Κυβέρνησις μετὰ μεγίστης εὐχαριστήσεως ἐπληροφόρηθη τὸν φιλογενῆ σκοπὸν τῶν συστησάντων τὴν Ἀρχαιολογικὴν ταύτην Ἐταιρίαν, καὶ καταγραφέντων ὡς μελῶν αὐτῆς, ὅχι δὲ μόνον ἐνέκρινεν αὐτὴν κατὰ τὸν ὑποβληθέντα διοργανισμόν, ἀλλὰ καὶ ἐπιθυμοῦσα νὰ ἐμψυχώσῃ αὐτήν, διέταξε τὰ ἀκόλουθα.

Α΄.) Ὁ Ἐφορος τοῦ κεντρικοῦ Μουσείου θέλει συνεννοεῖσθαι μετὰ τῆς Ἐφορείας τῆς Ἐταιρίας, περὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν αὐτῆς ἐργασιῶν, καὶ ὡσάκις προσκαλεῖται ὑπ' αὐτῆς, καὶ αἱ δημόσιαι ἀσχολίαι του τῷ ἀφήνουν καιρὸν ὑπόλοιπον, θέλει ἀναλαμβάνει τὴν διεύθυνσιν τινῶν τῶν ἐργασιῶν της, δίδων μετέπειτα λόγον εἰς αὐτὴν τῆς χρηματικῆς διαχειρήσεως,

Ὁ Ἀλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβῆς (1809-1892), πρῶτος Γραμματεὺς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας.

ἣτις τυχὸν ἐπὶ τούτῳ ἤθελε τῷ ἐμπιστευθῆ.

Β΄.) Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐπιτροπὴ θέλει διευθύνει διὰ τῶν συμβουλῶν τῆς τῆν Ἐταιρίαν εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως διὰ τοῦ Ἐφόρου τοῦ Κεντρικοῦ Μουσείου, ὡσάκις τὸ ζητήσῃ ἢ Ἐφορεία.

Γ΄.) Ἐπιτρέπεται εἰς τὰ μέλη τῆς Ἐταιρίας ἡ εἴσοδος τῆς ἀρχαιολογικῆς βιβλιοθήκης.

Δ΄.) Ἀριθμὸς τις (100) ἀντιτύπων τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐφημερίδος θέλει δίδεσθαι δωρεὰν εἰς τῆν Ἐταιρίαν, διὰ νὰ διανέμῃται εἰς τὰ μέλη τῆς.

Ε΄.) Τὰ ὑπὸ τῆς Ἐταιρίας ἀνευρισκόμενα ἀρχαιολογικὰ ἀντικείμενα θέλουν καταγράφεσθαι εἰς τοὺς καταλόγους τοῦ Μουσείου ὡς προσενεχθέντα ὑπὸ τῆς Ἐταιρίας.

ΣΤ΄.) Ἡ ἐτήσια σύνοψις τῶν πρακτικῶν τῆς Ἐταιρίας θέλει τυπώνεσθαι ἀνεξόδως εἰς τῆν Β. Τυπογραφίαν.

Ὁ Ἰάκωβος Ρίζος Νερούλης (1778-1849), πρῶτος Πρόεδρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Ζ.) Τὸ ὄνομα ἐκάστου διαμείναντος μέλους τῆς Ἑταιρίας εἰς διάστημα τριετίας θέλει ἐγγράφεσθαι εἰς στήλην λιθίνην εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ἔθνικοῦ Μουσείου. Ἐν Ἀθήναις, τὴν 18 Ἰανουαρίου, 1837. Ὁ Γραμματεὺς Ι. Ρίζος».

Τῆς συγχαρητήριας αὐτῆς ἐπιστολῆς σώζεται τὸ ὑπογεγραμμένο σχέδιο (15, 10520 / 11 Μαρτίου 1837). Εἶναι ὅμοιο μὲ τὸ ἀπὸ μακροῦ δημοσιευμένο μόνον ὅτι στὴν πρώτη παράγραφο ἔχει παραπομπὴ μὲ σταυρό:

«Ἡ Κυβέρνησις μετὰ μεγίστης εὐχαριστήσεως ἐπληροφόρηθη τὸν φιλογενῆ σκοπὸν τῶν συστησάντων τὴν ἀρχαιολογικὴν ταύτην Ἑταιρείαν καὶ καταγραφέντων ὡς μελῶν αὐτῆς (+), ὅχι δὲ μόνον ἐνέκρινεν αὐτὴν κατὰ τὸν καθυποβληθέντα διοργανισμὸν ἀλλὰ καὶ ἐπιθυμοῦσα νὰ ἐμψυχώσῃ αὐτὴν, διέταξεν τὰ ἀκόλουθα».

Μὲ τὴν παραπομπή (+) δίδονται ὁδηγίες νὰ ἀπευθυνθεῖ ὅμοια ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Κ. Μπέλλιο:

«(+)
(Πρὸς τὸν Β. Μπέλιον ἰδιαίτερον ἀντίγρ. μὲ τὴν προ-
σθήκην)»

«καὶ ἐκφράζει πρὸς Ὑμᾶς ἰδίως, κ. βαρῶνε τὴν εὐαρέσκειάν της, διότι καὶ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἀξιεπαίνως ἐδώσατε δείγματα τοῦ ὑπὲρ τῶν σπουδαιοτάτων συμφερόντων τῆς Ἑλλάδος εὐγενοῦς ζήλου σας. Ἰθ. 11 Μαρτίου 1837».

Ἡ ἐπιστολὴ ὅμως γράφηκε δύο μῆνες ἀργότερα, διότι αὐτὴ ποὺ ἀπευθύνθηκε πρὸς τὸν ἤδη στὴ Ρουμανία εὐρισκόμενο Μπέλλιο (Χατζῆς, ΠΑΕ 1929, 43) φέρει ἡμερομηνία 11 Μαΐου 1837. Κατὰ τὰ λοιπὰ εἶναι ἐκείνη τῶν ἰδρυτῶν. Ἡ ἰδιαίτερη προσθήκη ἀκολουθεῖ τὴ φράση «καὶ καταγραφέντων ὡς μελῶν αὐτῆς».

Ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιο τοῦ Κωνσταντίνου Μπέλλιου φαίνεται καθαρὰ τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὰ ἀρχαῖα. Ἡ ἰδέα τῆς σύστασης τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἂν εἶναι ὀλοκληρωτικὰ δική του, ὅπως νομίζει ὁ Α. Χατζῆς, δημιουργήθηκε κατὰ τὶς συναντήσεις του μὲ τὸν Πιττάκη ὁ ὁποῖος καὶ τὴν ἀοπάστηκε. Δὲν φαίνεται πιθανὸ ὅτι ὁ Πιττάκης εἶχε διάθεση δημιουργίας δευτέρου ἀρχαιολογικοῦ κέντρου στὴν Ἀθήνα. Ἦδη τότε ἦταν ὁ μόνος κύριος τῶν ἀρχαιολογικῶν πραγμάτων καὶ ὁ μόνος ἀντίπαλος, ὁ L. Ross, παραμερισμένος. Εἶναι ὅμως φανερὸ ὅτι συνέργησε ἢ ἐπιδοκίμασε τὴν ἰδέα τοῦ Μπέλλιου, διότι δὲν τοῦ ἦταν δυνατὸν νὰ κάνει ἀλλιῶς· τὴν ἰδέα ὁ δραστήριος Ἄ. Ρ. Ραγκαβῆς ἐνστερνίστηκε καὶ ἔθεσε σὲ ἐφαρμογή. Τὸ προοίμιον τοῦ Ὄργανισμοῦ τοῦ 1837 τὸ ἀποδεικνύει. Γλῶσσα λογοτεχνικὴ, διανοήματα ποὺ δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ διατυπώσει ὁ Πιττάκης διατρέχουν τὸ μικρὸ κείμενον ποὺ ἀποτελεῖ τὸ λυρικό ἐμβρατήριον μιᾶς προσπάθειας ποὺ ἄρχισε πρὶν ἀπὸ 167 χρόνια καὶ ἐλπίζουμε ὅτι θὰ συνεχιστεῖ:

«Ἡ ἐλευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος ἦτον συμβὰν ὄχι μόνον χαρᾶς πρόξενον εἰς τὰς φιλανθρώπους καὶ γενναίας καρδίας, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα σπουδαῖον διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἀρχαιολογίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐχύθη νέον φῶς ἀνελπίστως. Ὑπόδουλος καὶ ἡμιθανὴς εἶχε λησμονηθῆ ἡ Ἑλλὰς καὶ σβεσθῆ ἀπὸ

τὰ χρονικὰ τῶν Ἐθνῶν καὶ μόλις κατὰ τὰ 1674 ἀνεκαλύφθη σχεδὸν ἐντελῶς ἐκ νέου ἀπὸ τὸν Νοϊντέλον¹⁵⁴, Σπῶνον¹⁵⁵, Οὐέλερν¹⁵⁶ καὶ τοὺς μετ' αὐτούς. Ἡ Εὐρώπη τότε μόλις ἐνθυμήθη, ὅτι ἔχει εἰς τοὺς κόλπους τῆς τόσους τῆς ἀρχαιότητος θησαυρούς, καὶ ἔκτοτε, ἢ κυρίως ἀπὸ τὰ μέσα μόνον τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, ἤρχισε νὰ ἀντλή ἀπὸ τὰ κατακερματισμένα ἐρείπιά μας φιλοκαλίας μαθήματα. Πειπαιδευμένοι φιλόλογοι ἐπεσκέφθησαν ἔκτοτε πολλοὶ τὸ ἔδαφος τῆς Πατρίδος μας, κατεμέτρησαν, ἀντέγραψαν καὶ ἐξήγησαν πολλὰ τῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας κειμένων καὶ καταφανῶν μνημείων τῆς Ἀρχαιότητος, τινὰ τῶν ὑπὸ γῆν ἀνέσκαψαν καὶ ἄλλα κατὰ δυστυχίαν ἀφήρεσαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ βαρβαρότης τῶν δεσποτῶν ἦτον πρόσκομμα μέγα εἰς τὰς τοιαύτας τῶν ξένων ἐπιστημονικὰς περιοδείας καὶ ἰδίως εἰς τὰς ἀνασκαφάς. Ἄμα ἡ Ἑλλὰς ἀπηλλάγη τοῦ ξένου ζυγοῦ, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δὲν ἠμέλησε τὸ σπουδαιότατον τοῦτο ἀντικείμενον καὶ ἰδίως ἐπὶ τῆς Βασιλείας τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος ἔγιναν πολλοῦ λόγου ἄξια ἀνασκαφαὶ καὶ ἀνακαλύψεις. Ἡ Ἑλληνικὴ ὁμως γῆ εἶναι πηγὴ ἀκένωτος ἀρχαιολογικοῦ πλούτου καὶ πολλὰ ἱστορικὰ ἀλήθειαι, πολλὰ φιλοκαλίας καὶ εὐφυΐας παραδείγματα κεῖνται ἀκόμη ὑπ' αὐτὴν τεθαμμένα. Ἐπὶ σκοπῷ ἐπομένως ἐν γένει μὲν νὰ πλουτισθῇ ἡ Ἐπιστῆμη ὅ,τι πλεῖστον καὶ ὅ,τι τάχιστον, ἐν μέρει δὲ νὰ ἐπιταχυνθοῦν αἱ ἀνασκαφαί, αἱ ἀνεγέρσεις καὶ συμπληρώσεις τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν μνημείων, περισσότερον παρ' ἂν ἡ φροντίς αὕτη ἐπεβάρυνεν εἰς μόνην τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, ἀποφασίζουσιν οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι λαβόντες καὶ τῆς ῥηθείσης Κυβερνήσεως τὴν συγκατάθεσιν τὰ ἀκόλουθα».

Ἡ κυβέρνησις μὲ ἐγκυκλίους καὶ ἀνακοινώσεις πρὸς τὰς δημόσιους ἀρχὰς προσπάθησε νὰ δημιουργήσῃ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν Ἐταιρεία καὶ νὰ προσελκύσῃ μέλη. Ἡ ἀνταπόκρισις δὲν ἦταν ἀνάλογη. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀναφορὰ τοῦ Διοικητοῦ Χωροφυλακῆς Λακωνίας ὁ ὁποῖος στὶς 18 Φεβρουαρίου 1838 γράφει στὸ Ὑπουργεῖο ἀπὸ τὴν Ἀρεόπολη:

«Αἱ μέχρι τῆς σήμερον προτροπαὶ καὶ προσπάθειαι τῆς Διοικήσεως ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῆς ὑπ' ἀρ. 13216 τῆς 8

Ἰουνίου 1837 διαταγῆς τῆς Β. Γραμματείας δὲν ἔφεραν ἀποτέλεσμα παρὰ νὰ ζητήσῃ νὰ καταγραφῆ ὡς μέλος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ὁ ἱατρὸς τῆς Διοικήσεως κύριος Σταμάτης Γαλάτης, περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ ὁποίου ἄς εὐαρεστηθῆ ἡ Β. Γραμματεία νὰ ἐνεργήσῃ τὰ περαιτέρω» (φ. 15 ἀρ. 18846).

Πραγματικὰ ὁ Στ. Γαλάτης ἐγίνε ἐταῖρος τὴν 1 Μαρτίου 1838 μὲ ἀριθμὸ μητρώου 152.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Τηλεμάχου Θ. Βελιανίτη, *Ἡ Φιλόμοσος Ἑταιρεία τῶν Ἀθηνῶν* (Ἀθήνα 1993).

2. *Αὐτοβιογραφία Ἰωάννου Καποδίστρια. Εἰσαγωγή, μετάφρασις καὶ σχόλια Μιχαὴλ Λάσκαρι* (Γαλαξίας 1962) 58.

3. Ὁ Λουδοβίκος Fauvel (1753-1838) ἦταν Γάλλος, ζωγράφος καὶ ἀρχαιολόγος. Ἐγκαταστάθηκε στὴν Ἑλλάδα τὸ 1780 καὶ ἕως τὸ 1792 ἐνεργοῦσε ἀρχαιολογικῶς γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Γάλλου πρεσβευτοῦ στὴν Κωνσταντινούπολη Choiseul-Gouffier. Τὸ 1802 ἐγίνε πρόξενος τῆς Γαλλίας στὴν Ἀθήνα. Πλήρη βιβλιογραφία γιὰ τὸν Fauvel βλ. στὴ μελέτη τοῦ L. Beschi, *La casa di L. S. Fauvel, primo museo ateniese, Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς* 2001, 72-120 καὶ Ἰωάννου Τραυλοῦ, *Σημείωμα διὰ τὴν θέσιν καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῆς οἰκίας τοῦ Fauvel εἰς τὰς Ἀθήνας*, αὐτόθι 121-128.

4. Ἑλλης Γιωτοπούλου-Σισιλιάνου, *Ἡ Φιλόμοσος Ἑταιρεία καὶ οἱ ἑλληνικὲς ἀρχαιοτήτες (Ἀμνησίς, τόμος στὴ μνήμη Φώτη Ἀποστολόπουλου*, Ἀθήνα 1984) 195 κέ.

5. Ὁ C. R. Cockerell (1788-1863) ἦταν Βρετανὸς ἀρχιτέκτων, κύριος παράγων στὶς ἀρχαιοκαπηλικὲς ἐπιχειρήσεις τοῦ ναοῦ τῶν Βασσῶν καὶ τῆς Ἀφάιας στὴν Αἴγινα.

6. Γιωτοπούλου-Σισιλιάνου ὀ.π. 191-253.

7. *Ἀδαμαντίου Κοραῆ, Ἀλληλογραφία*, τόμ. πέμπτος, 1823-1826 ἀρ. 1012 (Ἄμμος Μελέτης τοῦ Ἑλληνικοῦ Διαφωτισμοῦ, Ἀθήνα 1983).

8. Ἀγγελικῆς Κόκκου, *Ἡ μέριμνα γιὰ τὶς ἀρχαιοτήτες στὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ πρῶτα μουσεῖα* (Ἑρμῆς, Ἀθήνα 1977) 28-31.

9. Ὁ Ἄνδρέας Μουστοξύδης (1785-1860), νομικός, φιλόλογος καὶ ἱστορικός, γεννημένος στὴν Κέρκυρα, ἐπίσημος ἱστοριογράφος

της Ἴονίου Πολιτείας, μετὰ τὴ σύντομη περιπέτειά του στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα, ξαναγύρισε στὴν Κέρκυρα ὅπου ἀνέλαβε τὰ παλαιότερα καθήκοντά του. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς παραμονῆς του στὴν Αἴγινα δημοσίευσε ἀρχαιολογικὲς μελέτες στὴν *Αἴγιναία*. Πρῶτος ἐξέδωσε, τὸ 1812, πλήρη, τὸν *Περὶ τῆς ἀντιδόσεως* λόγο τοῦ Ἰσοκράτους. Ὑπῆρξε ὁ ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ *Ἑλληνομνήμων*.

10. *Ἰωάννον Καποδίστρια Ἐπιστολαὶ διπλωματικαί, διοικητικαὶ καὶ ἰδιωτικαί* (ἑλλην. μετ. Μ. Γ. Σχινᾶ, Ἀθήναι 1841) II 192.

11. Αὐτόθι 354.

12. Παλαιότερο δημοσίευσμά μου γιὰ τὸ μουσεῖο τῆς Αἴγινας, μὲ σχέδια τοῦ Ὁρφανοτροφείου ὅπως χτίστηκε καὶ ὅπως παραδόθηκε, μετὰ τὴν τελευταία χρῆση του, βλ. *Ὁ Μέντωρ* 16, 1991, 90-98. Βλ. ἀκόμη, Μάρω Καρδαμίτση Ἀδάμη, *Τὸ Ὁρφανοτροφεῖο τῆς Αἴγινας*, *Ὁ Μέντωρ* 26, 1993, 97-112.

13. *Ἀναμνήσεις καὶ ἀνακωνώσεις ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα (1832-1833)* (μετάφρ. Α. Σπήλιου, Ἀθήνα 1976) 160.

14. Ἐμμ. Πρωτοψάλτη, *Ἱστορικὰ ἔγγραφα περὶ Ἀρχαιοτήτων καὶ λοιπῶν μνημείων τῆς ἱστορίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἐπανάστασεως καὶ τοῦ Καποδιστριαίου* (Βιβλ. Ἀρχαιολ. Ἐταιρείας ἀρ. 59, Ἀθήναι 1967) 39 ἀρ. 29.

15. *Γενικὴ Ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος* Δ' ἀρ. 77 (17 Νοεμβ. 1829)· Πρωτοψάλτης ὁ.π. 110 ἀρ. 84.

16. *Γενικὴ Ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος* Ε' ἀρ. 50 (28 Ἰουν. 1830)· Πρωτοψάλτης ὁ.π. 142 ἀρ. 117· Β. Χ. Πετράκου, *Δοκίμο γιὰ τὴν ἀρχαιολογικὴ νομοθεσία* (1982) 113-117.

17. Δημοσιευμένο πολλὰς φορές. Βλ. *Δοκίμο* 117-120. Τὴ μορφή ποῦ ἔλαβε τὸ σχέδιο αὐτὸ ὡς νόμος τῶν Ἴονίων Νήσων, βλ. αὐτόθι 120-123.

18. Γ. Φαρμακίδη, *Ὁ ζωγράφος Ἀθανάσιος Ἰατρίδης* (Ἀθήνα 1960) 44-45.

19. *Ἀπομνημονεύματα* Α' 370.

20. Τὰ ὅσα λέγει ὁ Ross ἐναντίον τοῦ Μουστοξύδη (*Ἀναμνήσεις* 160-161) ἀπηχοῦν τὶς κακολογίες τῶν ἀντιπάλων τοῦ Κυβερνήτη καί, πιθανῶς, τοῦ Ἰατρίδη.

21. Ὁ Κυριακὸς Πιττάκης (1798-1863) ὑπῆρξε αὐτοδίδακτος ἀρχαιολόγος, μαθητὴς, κατὰ τοὺς λόγους του, τοῦ Fauvel. Τὶς πρῶτες σπουδές του ἔκανε στὴ «Σχολὴ τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἀθηνῶν». Τὸ 1824 πῆγε στὴν Κέρκυρα καὶ φοίτησε στὴν Ἴόνιο Ἀκαδημία μὲ καθηγητὴ τὸν Κωνσταντῖνο Ἀσώπιο. Πιθανῶς στὴν Κέρκυρα σπούδασε καὶ ἰατρικὴ. Τὸ 1832 διορίστηκε Ἐπιστάτης τῶν Ἀρχαιοτήτων τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὸ 1833 Ὑποέφορος Ἀρχαιοτήτων Στερεᾶς. Τὸ 1836 διαδέχτηκε τὸν Ross καὶ ἔγινε Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων τῆς Ἑλλάδος.

22. *Ἀναμνήσεις καὶ ἀνακινώσεις ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα (1832-1833)* (μετάφρ. Α. Σπήλιου, Ἀθήνα 1976) 32.

23. Αὐτόθι 49-50.

24. Αὐτόθι 167, σημ.

25. Ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος Thiersch (1784-1860), φιλόλογος, θεολόγος, φιλέλλην, διέμεινε κατὰ τὸ 1831 καὶ 1832 στὴν Ἑλλάδα.

26. *Ἀπομνημονεύματα τοῦ βίου μου* (1974) 200-202.

27. *Ἀναμνήσεις καὶ ἀνακινώσεις ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα* 70.

28. Κόκκου ὁ.π. 71-72.

29. Ὁ Ludwig Ross (1806-1859), Γερμανὸς φιλόλογος καὶ ἀρχαιολόγος, Ἐφορος Ἀρχαιοτήτων Πελοποννήσου (1833) καὶ Ἐφορος Ἀρχαιοτήτων τῆς Ἑλλάδος (1834-1836), ὑπῆρξε σημαντικὴ προσωπικότης τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας. Μετὰ τὴν παραίτησή του ἀπὸ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία διορίστηκε, τὸ 1837, καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καὶ τὸ 1844 στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Halle. Τὰ ἔργα του, ἀνταποκρίσεις, ταξιδιωτικὰ, ἐπιγραφικὰ, ἀρχαιολογικὰ, ἀποτελοῦν πηγὲς γιὰ τὴ γνώση τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας τῶν χρόνων του.

30. Ὁ Ἰωάννης Κοκκῶνης (1796-1864) καταγόταν ἀπὸ τὸ Καστρί τῆς Κυνουρίας καὶ ἦταν παιδαγωγός. Διορίστηκε ὡς Ἐφορος Ἀρχαιοτήτων τῶν Νήσων τὸ 1833, ἀπελύθη μαζὶ μὲ τὸν Weissenburg καὶ διορίστηκε διευθυντὴς τοῦ πρώτου Διδασκαλείου (1836). Ὑπῆρξε πρωτεργάτης στὴν ἴδρυση τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἐταιρείας.

31. 3-5255, 11 Σεπτ. 1834. Τὸ ἔγγραφο ἀπευθύνεται «πρὸς τὸν Γενικὸν Ἐφορον τῶν Ἀρχαιοτήτων καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν καταστημάτων».

32. *Ὁ Μέντωρ* 71, 2004, 57-59.

33. Βλ. Ἰδεογραφία τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, *ΑΕ* 1987, 138· *Ὁ Μέντωρ* 30, 1994, 66-68.

34. Γκέοργκ Λούντβιχ Μάουρερ, *Ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς* (μετάφρ. Ὀλγας Ρομπάκη, Ἀθήνα 1976) 544. Ὁ γερμανικὸς τίτλος *Das griechische Volk* (Heidelberg 1835).

35. Πρωτοψάλτης ὁ.π. 180-181, ἀρ. 153.

36. Φαρμακίδης ὁ.π. 129.

37. Γ. Ψύλλα, *Ἀπομνημονεύματα τοῦ βίου μου* (1974) 204.

38. *Ὁ Μέντωρ* 27, 1993, 135.

39. 1-780.

40. 1-780, 6/18 Ἰουλίου 1833.

41. 1-1, 30 Ἰουλίου 1833.

42. 1-4, 6 Αὐγούστου 1833.

43. 1-981.1033, Ἐν Ναυπλίῳ 12/24 Αὐγούστου 1833.

44. 3-6740, 3 Ἰανουαρίου 1834.

45. 2-27 Ἰουλίου 1833.

46. Βαρώνος Karl Haller von Hallerstein (1774-1817), αρχιτέκτων καὶ ἀρχαιολόγος (μὲ τὴν ἔννοια τῶν Dilettanti) ἀπὸ τὴ Νυρεμβέργη. Ἀγόρασε γιὰ λογαριασμὸ τοῦ πρίγκιπος Λουδοβίκου τῆς Βαυαρίας τὸ θέατρο τῆς Μήλου. Πέθανε στὰ Ἀμπελάκια τῆς Θεσσαλίας καὶ τάφηκε, ἀπὸ τὸν Gropius, στὸ Θησεῖο, νεκροταφεῖο τῶν Διαμαρτυρομένων. Βλ. Ἐμμ. Πρωτοψάλτη, *Ὁ Γεώργιος Χριστιανὸς Gropius* 65 σμ. 1.

47. IG II² 10864 (Conze 290 πίν. 68) (ἐνθάδε τὴν ἀγαθὴν καὶ σώφρονα γαῖ ἑκάλυψεν Ἄρχεστράτην ἀνδρὶ ποθεινοτάτην).

48. 7-3, 6 Αὐγούστου 1833.

49. Ἄ. Ρ. Ραγκαβῆς, *AE* 1837, 9· Μ. Παπαδοπούλου Βρετοῦ, *Athènes modernes ἢ Αἰ Νέαι Ἀθήναι* (Ἀθήναι 1860) 20-25· Ἀλεξ. Ἦρ. Γέροντα, Περὶ τῆς ἀθηναϊκῆς οἰκογενείας Πιττάκη, *Ἀθηναϊκά*, Ἰούλ. 1956, 5-6. Τὸ βιβλίον τοῦ Μ. Παπαδόπουλου Βρετοῦ φαίνεται ὅτι ἐννοεῖ ὁ Γ. Ν. Πάλλης σὲ σχετικὸ δημοσίευμά του (*Ἡόρος* 14-16, 411-412).

50. 1-ἄ.ἄ., 2 Σεπτ. 1833.

51. Ἀσημένιο ἰσπανικὸ τάλληρο (κολωνάτο) τοῦ Καρόλου Γ' (1716-1788). Στὴν πίσω ὄψη του ἔφερε δύο στήλες, τὶς Ἡράκλειες.

52. *AE* 1853, 952 σμ. 1.

53. Πρῶτος, φαίνεται, ὁ Πιττάκης μεταχειρίστηκε τὴ λέξη κοῦρος γιὰ τὶς ἀντρικὲς μορφές, τὴν ὁποία ἀργότερα ὁ Βασίλειος Λεονάρδος ἐννοιολογικῶς περιόρισε, πράγμα διεθνῶς πλέον δεκτὸ, στὰ γυμνὰ ἀνδρικὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα.

54. *AE* 1837, 8· τὴν πληροφορία ἐπαναλαμβάνει ὁ Π. Ἦσ. Περβάνογλου, *Φιλίστωρ* 3, 1862, 143.

55. 2-1790, 27 Νοεμβ. 1833.

56. 1-30, 14 Δεκεμβ. 1833.

57. *AE* 1837, 9.

58. 1-1958, 17 Δεκεμβ. 1833.

59. 2-9020, 23 Νοεμβ./2 Δεκεμβ. 1833.

60. 4-47, 16 Ἰαν. 1834.

61. 4-76, 7 Ἀπρ. 1834.

62. 4-79, 13 Ἀπρ. 1834.

63. 2-83, 12/24 Μαΐου 1834.

64. 2-3086, 4 Ἀπρ. 1834.

65. Π. Ζέπου, Ζητήματα ἀπὸ τὴν ἰσχύουσαν νομοθεσίαν περὶ Ἀρχαιοτήτων, *Χαριστήριον εἰς Ἀ. Κ. Ὁρλάνδον* Γ', 199· *Δοκίμιον* 19-21 καὶ 123-141 (τὸ κείμενον τοῦ νόμου).

66. Φαρμακίδης ὄ.π. 145-149· Κόκκου ὄ.π. 79.

67. 4-1041, 11 Αὐγ. 1834.

68. 4-5408, 10 Σεπτ. 1834.

69. 3-5323.

70. 3-5659, 5 Ὀκτ. 1834.
71. Eduard Schaubert (1804-1860), Γερμανὸς ἀρχιτέκτων, ἔκανε μὲ τὸν Σταμάτιο Κλεάνθη τὸ πρῶτο σχέδιο τῆς Ἀθήνας. Ὑπῆρξε συνεργάτης τῆς Ὑπηρεσίας καὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, κατὰ τὰ χρόνια τῆς διαμονῆς του στὴν Ἀθήνα (1831-1850). Βλ. Ἀλεξάνδρου Παπαγεωργίου Βενετᾶ, *Ἐδουάρδος Σάουμπερτ* (Ὁδυσσεΐας 1999).
72. 3-5890, 17 Ὀκτ. 1834.
73. 4-5202: 5203: 5207, 10 Σεπτ. 1834.
74. L. Ross, *Ἀναμνήσεις* 81· Κόκκου ὁ.π. 76.
75. 4-6219, 6 Νοεμβ. 1834.
76. 3-31, 7 Νοεμβ. 1834.
77. 4-39, 16 Νοεμβ. 1834.
78. Josef Hoffer.
79. 4-6507, 8 Δεκεμβ. 1834.
80. 4-44, 26 Νοεμβ. 1834.
81. Βλ. Ἰδεογραφία τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, *ΑΕ* 1987, 135-6, 140-1.
82. 10-942, 11 Ἰουλ. 1835.
83. 9-128, 10 Σεπτ. 1835.
84. 9-13658, 13722, 14/26 Σεπτ. 1835.
85. 6-314, 13 Ἰαν. 1836.
86. 9-10029, 18/30 Ἀπρ. 1836.
87. *Ὁ ζωγράφος Ἀθανάσιος Ἰατρίδης* 22-23.
88. 6-435, 3 Ὀκτ. 1836.
89. 6-937, 24 Νοεμβ. 1836.
90. 6-352.
91. 6-355, 16 Δεκεμβ. 1836.
92. 10-489, 17 Μαρτ. 1837.
93. 10-11857, 29 Μαρτ./10 Ἀπρ. 1837.
94. 4, 18/30 Ὀκτ. 1834.
95. 11-10786, 28 Ἀπρ./10 Μαΐου 1836.
96. Ὁ Ὅθων (1815-1867) ἦλθε στὴν Ἑλλάδα στὶς 18 Ἰανουαρίου 1833. Κατὰ τὸ διάστημα Φεβρουαρίου 1833-Μαΐου 1835 τὴ βασιλικὴ ἀρχὴ ἀσκοῦσε τριμελὴς ἀντιβασιλεία μὲ πρόεδρο τὸν Argmangerg. Ὁ Ὅθων ἀπουσίασε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ διάστημα 28 Ἀπριλίου 1836-2 Φεβρουαρίου 1837. Νυμφεύτηκε στὶς 10 Ὀκτωβρίου 1836. Στὶς 8 Δεκεμβρίου 1837 ἀνέλαβε καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ πρωθυπουργοῦ.
97. Φίλιππος Αὔγουστος Boeckh (1785-1867). Γερμανὸς φιλόλογος, καθηγητὴς τῶν πανεπιστημίων Χαϊδελβέργης καὶ Βερολίνου, ἰδρυτὴς φιλολογικῆς σχολῆς ἢ ὁποία δὲν εἶχε ὡς σκοπὸ τὴ στενὴ ἔρμηνεία τῶν ἀρχαίων κειμένων ἀλλὰ τὴν ἱστορικὴ ἰδέα καὶ γνώση τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ. Ἔθεσε τὶς βάσεις τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπι-

γραφικής με την έκδοση του *Corpus Inscriptionum Graecarum* I-IV (1828-1877). Ήξεδωσε τον Πίνδαρο (1811-1821) και βασικότατο έργο του είναι το *Περὶ τῆς Δημοσίας Οἰκονομίας τῶν Ἀθηναίων* (*Die Staatshaushaltung der Athener*). Ἄλλο σημαντικό έργο του, δημοσίευση καὶ έρμηνεία τῶν ναυτικῶν καταλόγων ποὺ βρέθηκαν κατὰ τὴν οἰκοδόμηση τοῦ τελωνείου Πειραιῶς, εἶναι τὸ *Urkunden über das Seewesen des attischen Staates*. Τὰ κείμενα τῶν καταλόγων στοὺς ὁποίους βασίζεται τὸ ὅλο έργο, τοῦ εἶχε στείλει ὁ Ludwig Ross καὶ ἡ ἀποστολὴ αὐτὴ δημιούργησε μέγα ζήτημα.

98. *The Journals and Letters of George Finlay*, edited by J. M. Hussey, τόμοι I-II (Porphyrogeinitus 1995).

99. Σύμφωνα με τὸ διάταγμα 15510, 2/14 Ὀκτ. 1836 δημοσιευμένο ἀπὸ τὸν Φαρμακίδη ὁ.π. 167-168.

100. Αὐτόθι 159-160.

101. 10, 16/28 Ἰουν. 1837.

102. Περὶ τοῦ ἀληθοῦς ἴδρυτοῦ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, *Πρακτικὰ Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας* 1924 (1931), 35-51.

103. Β. Π. Παναγιωτοπούλου, Βαρῶνος Κωνσταντῖνος Μπέλιος, ἓνας ὁμογενῆς στὴν Ἀθήνα τοῦ 1836, *Ἐποχές* 17, 1964, 78-92. Ἀνατ. στὸν συλλογικὸ τόμο, *Σταθμοὶ πρὸς τὴ νέα ἑλληνικὴ κοινωνία* (έκδοση τοῦ περιοδικοῦ *Ἐποχές*, Ἀθήνα 1965) 194-220.

104. Λουκάς Πύρρος, ἀντιπρόσωπος καὶ ἐπιστάτης τοῦ Μπέλλιου στὴν Ἀθήνα. Ἐγινε ἑταῖρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τὸ 1840 (1 Μαΐου, AM 286). Ὑποθέτω ὅτι ὁ ἱατρὸς Δ. Πύρρος, ὁ ὁποῖος ἔγινε ταυτόχρονα ἑταῖρος (AM 291), ἦταν ἀδελφός του. Ὁ Λουκάς ἦταν κτηματίας στὴν Ἀθήνα. Στὴν *Ἀθηνᾶ* (φύλλο 458 τοῦ 1837, σ. 1783) δημοσιεύεται ἀγγελία σύμφωνα με τὴν ὁποία ἐγκατέστησε στοὺς «ἰδιοκτῆτους νερομύλους» σύγχρονο ἐλαιοτριβεῖο, γαλλικῆς προέλευσης, γιὰ τὴν ἐξαγωγή λαδιοῦ ἄριστης ποιότητας. Κατὰ τὴν ἐφημερίδα, «πρὸς τὸν κοινωφελῆ τοῦτον σκοπὸν εὐαρεστουμένη ἡ Κυβέρνησις ἔδωκεν εἰς τοὺς συσταίνοντας τὴν μηχανὴν ταύτην τὸ προνόμιον τοῦ νὰ μὴ δύναται ἄλλος νὰ κάμη ἐτέραν μηχανὴν τοιαύτην χρόνους πένες». Γιὰ τὴν ἀπὸ παλιά, ὅπως φαίνεται, γνωριμία του με τὸν Μπέλλιο, βλ. ἐδῶ στὸ *Ἡμερολόγιο*, τὴν ἐγγραφὴ τῆς 25 Φεβρ. 1837.

105. Christian Schmaltz, Βαυαρὸς στρατηγὸς τοῦ πυροβολικοῦ. Ἦλθε στὴν Ἑλλάδα με τὸν Ὁθωνα, ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν τὸ 1833, τὸ 1834 καὶ τὸ 1835. Φρόντισε γιὰ τὴν ὀργάνωση τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ. Ἐφυγε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τὸ 1840.

106. Anton Prokesch von Osten (1795-1876), πρεσβευτῆς τῆς Αὐστρίας στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ στὴν Ἀθήνα, συλλογεύς.

107. Georg Christian Gropius (1776-1850), Γερμανὸς διπλωμάτης, ἔμπορος καὶ λόγιος, πρόξενος τῆς Αὐστρίας καὶ πράκτορας τοῦ Ἐλγιν στὴν Ἀθήνα, ἔλαβε μέρος στὴν ἀρχαιοκαπηλικὴ ἀνασκαφὴ

τοῦ ναοῦ τοῦ Ἐπικουρίου Ἀπόλλωνος στὶς Βάσσοις τῆς Φιγαλίας (1812) καὶ ὑπῆρξε ὁ κύριος παράγων στὴ διαδικασία πώλησης τῶν γλυπτῶν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφαίας στὴν Αἴγινα. Σημαντικὴ ἦταν ἡ συλλογὴ τοῦ ἀρχαίων. Ὑπῆρξε ἰδρυτικὸ μέλος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας καὶ σύμβουλος (1837-1848). Ἐνέργειές του κατὰ τὴ διάρκειά τῆς Τουρκοκρατίας ὑπῆρξαν ὠφέλιμες γιὰ τὰ μνημεῖα. Πέθανε στὴν Ἀθήνα. Γιὰ τὸν βίον του βλ. Ἐμμανουὴλ Πρωτοψάλτη, *Ὁ Γεώργιος Χριστιανὸς Grobrius καὶ ἡ δράσις αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι. Μελέτη ἱστορικὴ (ἐν Ἀθήναις 1947)*.

107α. Ποσιτέλικος, ἀξίωμα τῶν παραδουναβίων ἡγεμονιῶν ἀντίστοιχο πρὸς τοῦ Ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν.

108. Ἰάκωβος Ρίζος Νερουλός (1778-1849). Γεννήθηκε καὶ πέθανε στὴν Κωνσταντινούπολη. Διετέλεσε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, Δικαιοσύνης, Παιδείας. Ὑπῆρξε ὁ πρῶτος Πρόεδρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας. Βλ. *Ἱστορία Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας* 253.

109. Ἀναστάσιος Λευκίας (Γεωργιάδης) (1773-1853), ἱατρὸς ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολη. Ἀσκήσε τὴν ἱατρικὴν στὴ Βιέννη, τὸ Βουκουρέστι καὶ τὸ Παρίσι. Διορίστηκε καθηγητὴς τῆς ἱατρικῆς στὸ πανεπιστήμιο τὸ 1837 καὶ δίδαξε ἕως τὸ 1847. Ἐταῖρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ἀπὸ τῆς 1 Νοεμβρίου 1838 (AM 192).

110. Ἰωσήφ Λουδοβίκος von Armansterg (1787-1853), Βαυαρὸς, τὸ ἰσχυρὸ μέλος τῆς τριμελοῦς Ἀντιβασιλείας στὴν Ἑλλάδα. Ἀντικαταστάθηκε τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1837 ἀπὸ τὸν Ἰγνάτιον von Rudhart.

111. Ἀνδρέας Κομπατῆς, τραπεζίτης, ἰδρυτικὸ μέλος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας καὶ σύμβουλος (1837-1839).

112. Γεώργιος Σταύρου (1788-1869), ὁ τραπεζίτης ἰδρυτὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς καὶ πρῶτος διοικητὴς τῆς.

112α. Μούλκι, γεωργικὸ κτῆμα.

113. Ἰωάννης Τριανταφύλλου, ὁ Μακρυγιάννης, ὁ ἀγωνιστὴς (1797-1864).

114. Νικήτας Σταματελόπουλος ἢ Νικηταρᾶς, ὁ ἀγωνιστὴς (1782-1849).

115. Τὸ σήμερον ὀνομαζόμενον κτίριον Weiler, τὸ ὅποσον χρησιμοποιεῖται ὡς γραφεῖα τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Ἀκροπόλεως.

116. Βάσσοις Μαυροβουνιώτης, ἀγωνιστὴς ἀπὸ τὸ Βελόπαυλιζ τοῦ Μαυροβουνίου, σημαντικὴ στρατιωτικὴ μορφή τοῦ Ἀγῶνος. Γεννήθηκε γύρω στὸ 1795 καὶ πέθανε τὸ 1847.

117. Ὁ Νικόλαος Πιερράκος γεννήθηκε στὴν Τσίμοβα (Ἀρεόπολη) τὸ 1805 καὶ ἀπέθανε στὸ Φάληρον τὸ 1881. Ὁ πατέρας του Πιέρρος Μαυρομιχάλης ἦταν πρῶτος ἐξάδελφος τοῦ Πετρόμπεη. Δεκαεξί ἐτῶν μὲ δύναμιν Μανιατῶν ὑπὸ τὸν Πετρόμπεη εἰσέβαλε, 23 Μαρτίου 1821, στὴν Καλαμάτα. Μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Καποδίστρια

(1828) στο Ναύπλιο ή οικογένεια του Πιέρρου τάσσεται με τὸ μέρος τοῦ Κυβερνήτη σὲ ἀντίθεση μετὰ τὴν οἰκογένεια τοῦ Πετρόμπεη, μέλη τῆς ὁποίας, ὁ μπεζαντινός (ἡγεμονόπαις) Γεώργιος Π. Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Ἡλίας Ι. Κωτσάκος, ἀποπειράθηκαν νὰ τὸν σκοτώσουν τραυματίζοντάς τον βαριά. Λόγω τῆς διαμάχης μετὰ τοὺς Μαυρομιχάλους μετοίκησε μετὰ ὅλη τὴν οἰκογένειά του καὶ ἄλλους Μανιάτες στὸ Πεταλίδι τῆς Μεσσηνίας. Τὸ 1839 προήχθη σὲ ἀντισυνταγματάρχη, τὸ 1842 σὲ συνταγματάρχη, τὸ 1850, 1852, 1853 καὶ 1859 ἐκλέγεται βουλευτὴς ἐπαρχίας Οἰτύλου, τὸ 1861 διορίζεται γεροῦσιαστής, τὸ 1865 προάγεται σὲ ὑποστράτηγο καὶ τὸ 1880 σὲ ἀντιστράτηγο. Ὅπως ὁ ἴδιος εἶχε εἰπεῖ στὸν Κ. Μπέλλιο (ἐγγραφή τῆς 23 Ἰαν. 1837), ἀποποιήθηκε τὸ ὄνομα Μαυρομιχάλης ἐξ αἰτίας τῆς ἔχθρας του μετὰ τὸν Πετρόμπεη καὶ τὴ δολοφονία τοῦ Ἰ. Καποδίστρια. Γιὰ τὸν βίον καὶ τὴ δράση τοῦ Νικολάου Πιερράκου βλ. Κωνσταντίνου Λ. Κοτσώνη, Νικόλαος Πιερράκος Μαυρομιχάλης, *Λακωνικὰ Σπουδαὶ* 9, 1988, 463-503. Περαιτέρω πληροφορίες γιὰ τὸν Νικόλαο Πιερράκο, βλ. Δικαίου Β. Βαγιακάκου, Τὸ Πεταλίδι ἀποικία Μανιατῶν, *Πρακτικὰ τοῦ Ἀ' Συνεδρίου Μεσσηνιακῶν Σπουδῶν* (ἐν Ἀθήναις 1978) 379-397, ἰδίως 384-397.

118. Μισαὴλ Ἀποστολίδης (1789-21 Ἰουλίου 1862). Γεννήθηκε στὴν Κρήτη. Μετὰ τὶς σπουδὲς του διετέλεσε ἐφημέριος στὶς ἑλληνικὲς κοινότητες Βιέννης καὶ Τεργέστης. Τὸ 1832 ὁ Λουδοβίκος τῆς Βαυαρίας τοῦ ἀνέθεσε νὰ διδάξει τὰ ἑλληνικὰ στὸν Ὅθωνα μετὰ τὸν ὁποῖο ἦλθε στὴν Ἑλλάδα. Τὸ 1837, ὄντας ἀρχιμανδρίτης, διορίστηκε τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Θεολογίας στὸ Πανεπιστήμιο. Τὸ 1852 ἔγινε ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν καὶ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1862 μετατέθηκε στὴν πρωτεύουσα ὡς μητροπολίτης Ἀθηνῶν. Τὴν 1 Μαΐου 1840 ἔγινε ἐταῖρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (AM 307).

119. Ἀπὸ τὴ Σηλυβρία τῆς Θράκης (1786-1854), σημαντικὴ μορφή τῶν γραμμάτων καὶ τῆς φιλολογίας, ἐκπαιδευτικὸς, γυμνασιάρχης. Διετέλεσε σύμβουλος τῆς Ἑταιρείας (1846-1847) καὶ Ἀντιπρόεδρος (1839-1844, 1853-1854). Γιὸς του ὁ Ἰωάννης Γεννάδιος, διπλωμάτης καὶ δωρητὴς τῆς φερώνυμης βιβλιοθήκης.

120. Δύο ἀδελφοὶ Καντακουζηνοὶ εἶχαν λάβει ὡς συζύγους, ταυτόχρονα, δύο ἀπὸ τὶς τρεῖς κόρες τοῦ Armansperg.

121. Ὁ κόμης Ἰωσήφ Armansperg ἦταν τὸ 1837 ἀκριβῶς 50 ἐτῶν.

122. Οἱ κόρες τοῦ Ἀντιβασιλέως ἦσαν ἡ Λουίζα, ἡ Σοφία καὶ ἡ Καρολίνα. Τὶς δύο τελευταῖες εἶδε ὁ Μπέλλιος. Ἡ Λουίζα εἶχε πεθάνει, στὶς 11 Σεπτεμβρίου 1835, στὸ πλοῖο ποὺ τὴν ἔφερε ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη στὸν Πειραιᾶ καὶ τάφηκε στὴν Ψυττάλεια. Ἡ ὕπανδρος ἦταν ἡ σύζυγος τοῦ ἐτέρου Καντακουζηνοῦ. Γιὰ τοὺς ἀντικανονικοὺς γάμους τῶν δύο ἀδελφῶν μετὰ τὶς δύο ἀδελφές, οἱ

ὁποῖοι ἔγιναν ταυτόχρονα καὶ σὲ διάφορους χώρους, διηγεῖται ὁ Ἄ. Ρ. Ραγκαβῆς, *Ἀπομνημονεύματα* Α' 379.

123. Ὁ Μπέλλιος εἶδε τὸν μόλις ἐξ ὀλοκλήρου ἀναστηλωμένο (1835-1836) ναὸ τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης. Τὰ μέλη του εἶχαν βρεθεῖ χτισμένα σὲ τουρκικὸ κανονιοστάσιο.

124. Οἱ μέσα σὲ παρενθέσεις παραπομπὲς μὲ γράμματα δηλώνουν ἀντίστοιχα σημεῖα στὸ σκαρίφημα ποῦ ὑπάρχει στὸ χειρόγραφο, βλ. σχέδιο στὴ σ. 111 [219].

125. Δὲν διευκρινίζεται ποῦ βρισκόταν τὸ Μουσεῖο. ἴσως στὰ Προπύλαια ἢ στὸ σπιτάκι ΒΔ. τοῦ Παρθενῶνος, ὅπου ἔγινε ἡ πρώτη συνέλευση τῶν ἐταίρων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (28 Ἀπριλίου 1837) ἢ στὸ τζαμί τοῦ Παρθενῶνος. Τὸ μουσεῖο μνημονεύεται ἀπὸ τὸν Ross, *Ἀθηνᾶ* 30 Ἀπριλίου 1838 καὶ τὸν Πιττάκη, *Σπιτῆρ* 8 Μαΐου 1838. Τὸ θέμα ἐξετάζει ἡ Κόκκου ὁ.π. 162-170.

126. Σκοπῶς ὁ Πιττάκης ἔδωσε ἀνακριβῆ στοιχεῖα γιὰ τὸν μισθὸ του. Γνωρίζουμε ἀπὸ τὸ διάταγμα 15510/2-14 Ὀκτ. 1836, δημοσιευμένο ἀπὸ τὸν Γεώργιο Φαρμακίδη (*Ὁ Ζωγράφος Ἀθανάσιος Ἰαρίδης*, Ἀθήνα [1960], 157-158), ὅτι ὁ μισθὸς τοῦ Πιττάκη εἶχε ὀρισθεῖ σὲ 200 δραχμὲς τὸν μῆνα. Μὲ τὸ διάταγμα 19606/19 Ἰαν.-1 Φεβρ. 1837 ἀυξήθηκε σὲ 250 δραχμὲς (φ. 11), μετὰ τὴν ἀπὸ 11 Ἰανουαρίου 1837 αἴτησή του, τὴν ὁποία ὑπέβαλε τὴν προηγουμένη τῶν παραπόνων του πρὸς τὸν Μπέλλιο. Τὰ σχετικὰ ἔγγραφα ἀκολουθοῦν:

Ἐν Ἀθήναις τῇ 11 Ἰανουαρ. 1837 / Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίου Ἐκπαιδεύσεως Β. Γραμματεῖαν τῆς Ἐπικρατείας. / Ἡ πολυάνθρωπος οἰκογένειά μου, καὶ ἡ ἀκρίβεια τῶν τροφίμων φέρουν τὰς μεγαλυτέρας δυσκολίας νὰ ζήσω μὲ τὰς διακοσίας δραχμὰς τὸ μνησιαὸν μου. Ἡ Β. αὕτη Γραμματεία γνωρίζει τοὺς ὁποίους καταβάλλω κόπους εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τὴν Ἀρχαιολογικὴν καὶ εἰς ἄλλας τρεῖς ἐκτά(κ)τους, τὰς ὁποίας εἶμαι ἐπιφορτισμένος. Παρακαλῶ τὴν Β. Γραμματεῖαν νὰ συστήσῃ εἰς τὴν Σ. Κυβέρνησιν τὴν ἀνάγκην μου, διὰ νὰ μοὶ ἐπαυξηθῇ ὁ μισθός μου. Εὐπειθέστατος Κ: Σ: Πιττάκης (φ. 11).

Ἄρ. 19606. Ὁθων, ἐλέω Θεοῦ βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὴν ἀπὸ 14/26 Ἰανουαρίου πρότασιν τῆς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κλπ. Γραμματείας τῆς Ἐπικρατείας, θέλοντες ν' ἀνταμείψωμεν τὸν μέγαν ζῆλον καὶ τὴν δραστηριότητα τοῦ ἐφόρου τοῦ Κεντρικοῦ Μουσείου κυρίου Πιττάκη, αὐξάνομεν ἀπὸ 1ης Ἰανουαρίου τὸν μισθὸν αὐτοῦ ἀπὸ 200 εἰς 250 / διακοσίας πενήκοντα / δραχμὰς κατὰ μῆνα. Τὸ ἐπισυνημμένον ἐπιστρέφεται. Ἀθήναι τὴν 19 Ἰαν. 1837 / 1 Φεβρ. 1837. Ἐν ὀνόματι καὶ κατ' ἰδιαιτέραν διαταγὴν τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως. Τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον (φ. 11).

127. Πρόκειται γιὰ φορολογικὸ κατάλογο.

128. Ὁ Μπέλλιος ἐννοεῖ τὸ μνημεῖο ποῦ κατασκευάστηκε στὸν

τόπο όπου σκοτώθηκε, στις 22 'Απριλίου 1827, ο Καραϊσκάκης. 'Η ταφή του στρατάρχη έγινε στη Σαλαμίνα. Τò μνημείο βρίσκεται κοντά στο ποδοσφαιρικό γήπεδο που διαδέχτηκε τò παλαιò ποδηλατοδρόμιο. 'Η σημερινή θέση του μνημείου δέν είναι ή αρχική· μετακινήθηκε εκεί που βρίσκεται για νά διευκολύνει τις óδικές κατασκευές των τελευταίων δεκαετιών.

129. Τὰ λείψανα του λεγόμενου τάφου του Θεμιστοκλέους βρίσκονται στο ΒΔ. τμήμα της πειραϊκής άκτης. Πρόκειται για ταφικό μνημείο του 4ου π.Χ. αί., περίβολο που περιέκλειε τους τάφους μίας οικογένειας. 'Αρράβδωτος, άναστηλωμένος, κίονας έφερε επίτμυβιο γλυπτό. 'Ο Πausanías στην περιγραφή του Πειραιώς (I 1, 2) τόν μνημονεύει: καί προς τῷ μεγίστῳ λιμένι τάφος Θεμιστοκλέους· φασί γάρ μεταμελῆσαι τῶν ἐς Θεμιστοκλέα 'Αθηναίους, καί ὡς οί προσήκοντες τὰ ὀστᾶ κομίσαιεν ἐκ Μαγνησίας ἀνελόντες. 'Η ταύτιση των έρειπίων με τόν τάφο του Θεμιστοκλέους είναι ύποθετική. Βλ. Paul W. Wallace, The Tomb of Themistocles in the Peiraeus, *Hesperia* 41, 1972, 451-462.

130. 'Ο Δ. Ν. Φωτίλας ήταν άρεοπαγίτης. Καταγόταν από τη γνωστή οικογένεια των Καλαβρύτων, ύπηρεξε ιδρυτικό μέλος της 'Αρχαιολογικής 'Εταιρείας καί μέλος της 'Εφορείας (1837-1844).

131. Παναγιώτης Σουτζος (1806-1868), ό ποιητής, άνεπιός του 'Ιακώβου Ρίζου Νερουλού, γιός της άδελφής του 'Ελένης. Τήν εποχή της έπίσκεψης του Μπέλλιου στην 'Αθήνα ό Π. Σ. είχε τη θέση του Γραμματέως του Συμβουλίου της 'Επικρατείας. Τήν 1 'Ιανουαρίου 1841 έγινε Σύμβουλος της 'Επικρατείας.

132. Πρόκειται για τò βιβλίο *Histoire de l'Insurrection grecque*, που δημοσιεύτηκε τò 1826.

133. Τη σημαντική άθηνάικη κτηματική περιουσία του ό Μπέλλιος τη χάρισε στο Δημοτικό νοσοκομείο.

134. 'Ελληνικός Ταχυδρόμος (*Le Courrier Grec*), έφημερίδα που έκδιόταν στην 'Αθήνα, ελληνικά καί γαλλικά (1836-1842) από τόν Χ. Σακελλαρίου.

135. Είναι τò ιδρυτικό της 'Εταιρείας τò όποιο ύπεγράφη από τους πρώτους 15 ιδρυτές της.

136. Ζηνόβιος Πώπ, λόγιος, φίλος του Μπέλλιου, ό όποιος έζησε στη Βιέννη στις άρχές του 19ου αί., παιδαγωγός του Σίμωνος Σίνα (1810-1876). 'Από τὰ έργα του Πώπ έχει έκδοθει ή *Μετρική* (1803).

137. Νικόλαος Γ. Θεοχάρης (1793-1867), πολιτικός από την Καστοριά, ύπουργός Οικονομικών, 'Εσωτερικών, Παιδείας, νομάρχης 'Αττικής καί Βοιωτίας επί 'Οθωνος.

138. Παράλειψη του Α. Σταυροπούλου.

139. Πέτρος Κ. 'Ηπίτης (1795-1861), ιατρός του 'Αλεξάνδρου 'Υψηλάντου, σύμβουλος της 'Αρχαιολογικής 'Εταιρείας (1837).

140. Πρόκειται για την πύλη του Ἀδριανοῦ.

141. Παράλειψη τοῦ Α. Σταυροπούλου.

142. Ὁ Λουδοβίκος τῆς Βαυαρίας, πατέρας τοῦ Ὁθωνος, βρισκόταν στὴν Ἑλλάδα κατὰ τὰ ἔτη 1836-1837.

143. Πρόκειται γιὰ τὸ βιβλίον *L'Ancienne Athènes, ou la Description des Antiquités d'Athènes et de ses environs* (par Mr. K. S. Pittakys Athénien, dédié au Roi. Athènes 1835). Ἀνάλυση τοῦ ἔργου τούτου γίνεται στὸν τόμο *ΑΡΜΑ* 3. Ὁ Πιττάκης δὲν δημοσίευσε ἄλλο βιβλίον. Τὸ μέγιστον τοῦ συγγραφικοῦ καὶ δημοσιευμένου ἔργου του ἀποτελεῖ τοὺς τόμους τῆς *Ἐφημερίδος Ἀρχαιολογικῆς* τῆς πρώτης περιόδου (1837-1860). Βλ. τὸ ἀφιέρωμα στὸν Πιττάκη, *Ὁ Μέντωρ* 47, Ὀκτ. 1998. Ἐπιστολικὲς διατριβὲς ἔχει δημοσιεύσει σὲ ἐφημερίδες.

144. Τὸ Ἡφαιστεῖον, γνωστὸ ὡς Θηροεῖο. Ὁ σηκὸς τοῦ ναοῦ χρησίμευσε ἐπὶ πολλὰ χρόνια ὡς μουσεῖο. Γύρω ἀπὸ τὸν ναὸ ἡ Ὑψηροσία συγκέντρωνε ὀγκώδη ἀρχαῖα τὰ ὅποια δὲν κινδύνευαν, τότε, νὰ κλαποῦν.

145. Ἡ πρώτη συνέλευση τῶν μελῶν τῆς Ἐταιρείας ἔγινε στὴν Ἀκρόπολη, στὶς 28 Ἀπριλίου. Ὁ Μπέλλιος εἶχε φύγει ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα.

146. Τὴν ἐπιστολὴ ἀπηύθυνε τὸ Ὑπουργεῖο πρὸς τὸν Μπέλλιο στὶς 11 Μαΐου 1837.

147. Σταμάτιος Κλεάνθης (1802-1862), ἀπὸ τὴ Θεσσαλία, ἱερολοχίτης, πολέμησε στὸ Δραγατσάνι, σπούδασε ἀρχιτεκτονικὴ στὸ Βερολίνο, διετέλεσε κρατικὸς ἀρχιτέκτων καὶ ἐκπόνησε, μὲ τὸν Schaubert, τὸ σχέδιο τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Ἔργα του εἶναι φημισμένα κτίρια τῆς Ἀθήνας.

148. Σήμερα ἡ ἄποψη ποὺ ἐπικρατεῖ γιὰ τὸν Ξάνθο εἶναι ἐντελῶς διάφορη.

148α. Λεχικός, πολωνικός.

148β. Μπάνος, κυβερνήτης βανάτου, παλιᾶς διοικητικῆς διαίρεσης στὴν Οὐγγαρία.

148γ. Ἀργυρόπουλος Ἰάκωβος (1774-1850). Πρεσβευτὴς τῆς Πύλης στὸ Βερολίνο (1804), Μέγας Διερμηνεὺς (1806). Τὸ 1821 φυλακίστηκε καὶ ἐξορίστηκε στὴν Ἀνατολὴ ἀπὸ ὅπου δραπέτευσε καὶ κατέφυγε, τὸ 1829, στὴν Ἑλλάδα, ὅπου καὶ πέθανε.

149. Ἰωάννης Γεωργίου Καρατζᾶς, Μέγας Διερμηνεὺς καὶ κατόπιν Ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας. Τὸ 1820 ἐγκατέλειψε τὸν θρόνον του καὶ κατέφυγε στὴν Πίζα τῆς Ἰταλίας. Τὸ 1825 ἦλθε στὴν Ἑλλάδα. Ἀπέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1845.

149α. Ρετζιάλια, αὐλικοί, ἀξιωματοῦχοι.

149β. Γκάγκας, ἄνθρωπος ἀσουλοῦπωτος, ἀκάθαρτος, πείσμων, μνησικάκος.

149γ. Δραγουμάνος, διερμηνεὺς. Ἀξίωμα στὴν Πύλη καὶ στὶς πα-

ραδουνάβιες ηγεμονίες γλωσσομαθών Φαναριωτών. Ίδιαίτερα σημαντικό ἦταν τὸ ἀξίωμα τοῦ Μεγάλου Δραγουμάνου στὴν Κωνσταντινούπολη (Μέγας Διερμηνεύς).

150. Ὁ Μπέλλιος ἦταν Αὐστριακὸς ὑπῆκοος, τιτοῦχος καὶ πολὺ πλούσιος. Φυσικὴ ἦταν ἡ σπουδὴ τοῦ πρεσβευτοῦ.

151. Ἰγνάτιος von Rudhardt (1790-1838). Βαυαρὸς νομικὸς καὶ πολιτικὸς. Τὸ 1837 ἀντικατέστησε τὸν Ἄρμανοπεργκ. Ἐξ αἰτίας ἰσχυρῆς ἐναντίον του ἀντιπολιτεύσεως ἀπελύθη.

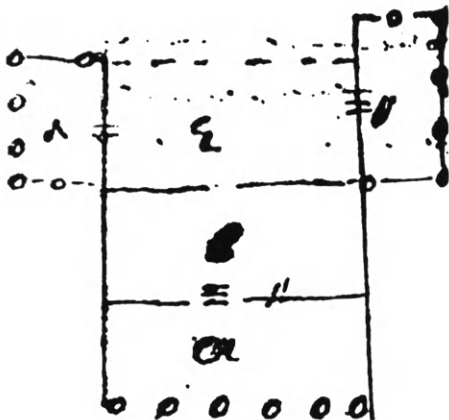
152. Οἱ φημισμένες ἐπιγραφές τῶν νεωρίων IG II² 1604 καὶ ἐξῆς, ποὺ βρέθηκαν τὸ 1834 καὶ 1835, κατὰ τὴ θεμελίωση τοῦ τελωνείου Πειραιῶς, καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἀποστολὴ, ἀπὸ τὸν Ross, ἀντιγράφων στὸν Boeckh δημιούργησε μέγα ζήτημα καὶ προκάλεσε τὴν παραίτηση τοῦ Ross ἀπὸ τὴν Ὑψηρεσία. Γιὰ τὴν ὑπόθεση αὐτή, ἡ ὁποία δὲν εἶναι γνωστὴ μὲ ἀκρίβεια ἀλλὰ μὲ μονομέρεια, θὰ δημοσιευθεῖ ἰδιαίτερο μελέτημα.

153. Στὸν τόμο *Συλλογὴ Ἀρχαιολογικῶν Νόμων καὶ Διαταγμάτων καὶ Ἐγκυκλίων* (ἐν Ἀθήναις 1892) 31-32, ἡ ἐπιστολὴ μὲ ἀρκετὲς μικρὲς διαφορές, τιτλοφορεῖται *Διάταγμα* καὶ περιέχει, σὲ τρίτο πρόσωπο, στὴν πρώτη παράγραφο καὶ τίς πρὸς τὸν Κωνσταντῖνο Μπέλλιο εὐχαριστίες.

154. Ὁ μαρκήσιος de Nointel (1635-1685), Γάλλος διπλωμάτης, διετέλεσε πρεσβευτὴς στὴν Κωνσταντινούπολη, συλλογεὺς ἀρχαιοτήτων.

155. Ὁ Ἰάκωβος Spon (1647-1685), ἀπὸ τὴ Lyon, ἦταν γιαιτρὸς καὶ ἀρχαιολόγος. Τὸ βιβλίον του *Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grèce et du Levant* (Lyon 1678) εἶναι πολύτιμο γιὰ τίς πληροφορίες ποὺ περιέχει.

156. Ὁ George Wheeler (1650-1723) ἦταν Βρετανὸς φυσιοδίφης, συνταξιδιώτης καὶ συνεργάτης τοῦ Spon.

Σκαρίφημα τοῦ Ἐρεχθείου, ἐκπονημένο ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο Μπέλλιο. Βλ. σ. 74 [182] ἐπιγραφὴ τῆς 12 Ἰανουαρίου 1837 (φυσικὸ μέγεθος).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Τηλεμάχου Θ. Βελιανίτη, *Ἡ Φιλόμουσος Ἐταιρεία τῶν Ἀθηνῶν* (Ἀθήνα 1993).
- * Ἰωάννου Γενναδίου, *Ὁ Λόρδος Ἐλγιν καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς Ἀθήνας ἰδίως ἀρχαιολογήσαντες ἐπιδρομεῖς* (Ἀθήνα 1930, 1997²).
- Ἀλεξάνδρου Ἡρ. Γέροντα, Περὶ τῆς ἀθηναϊκῆς οἰκογενείας Πιττάκη, *Ἀθηναϊκά*, Ἰούλιος 1956, 1-8.
- Ἑλλης Γιωτοπούλου Σισιλιάνου, Ἡ Φιλόμουσος Ἐταιρεία καὶ οἱ ἑλληνικὲς ἀρχαιότητες, στὸν τόμο *Ἀμνηστὸς στὴ μνήμη Φώτη Ἀποστολόπουλου* (Ἀθήνα 1984) 191-253.
- [Παναγιῆ Καββαδία], *Συλλογὴ ἀρχαιολογικῶν νόμων, διαταγμάτων καὶ ἐγκυκλίων* (ἐν Ἀθήναις 1892 καὶ 1905).
- * Ἀθηνᾶς Γ. Καλογεροπούλου - Μαρίας Προύνη Φιλίπ, *Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς, Εὐρετήριον πρῶτης καὶ δευτέρας περιόδου 1837-1874* (Ἀθήνα 1973).
- Ἀθηνᾶς Καλογεροπούλου, Ὁ Καποδίστριας καὶ οἱ ἀρχαιότητες, *Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά* 1981, 101-104.
- Τῆς ἰδίας, Τὰ πρῶτα εἰσιτήρια εἰσόδου σὲ ἀρχαιολογικοὺς χώρους στὴν Ἑλλάδα, *Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά* 1982, 339-340.
- Ἀγγελικῆς Κόκκου, *Ἡ μέριμνα γιὰ τὶς ἀρχαιότητες στὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ πρῶτα μουσεῖα* (Ἀθήνα 1977).
- * Φανῆς Μαλλοῦχου Tufano, *Ἡ ἀναστήλωση τῶν ἀρχαίων μνημείων στὴ νεώτερη Ἑλλάδα (1834-1939)* (Ἀθήνα 1998).
- Εὐαγγέλου Ἰακ. Μανῆ, *Ἀνδρέας Μουστοξύδης 1785-1860* (ἐν Ἀθήναις 1960).
- Γκέοργκ Λούντβιχ Μάουρερ, Ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς (μετάφρ. Ὀλγας Ρομπάκη, Ἀθήνα 1976). Γιὰ τὶς ἀρχαιότητες σ. 545-552.
- Ὀλγας Μπαδῆμα Φουντουλάκη, *Κλεάνθης, 1802-1862* (Ἀθήνα 2001).
- Β. Π. Παναγιωτοπούλου, Βαρῶνος Κωνσταντῖνος Μπέλιος, ἕνας ὁμογενὴς στὴν Ἀθήνα τοῦ 1836, *Ἐποχές* 17, 1964, 78-92. Ἀνατύπωση στὸν συλλογικὸ τόμο, *Σταθμοὶ πρὸς τὴ νέα ἑλληνικὴ κοινωνία, ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ Ἐποχές* (Ἀθήνα 1965) 194-220.
- Βασιλείου Χ. Πετράκου, *Δοκίμιον γιὰ τὴν ἀρχαιολογικὴ νομοθεσία* (Ἀθήνα 1982).
- Τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας, *Ἀρχαιολογία* 26, 1988, 90-99.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Ὁ ἀστερίσκος σημαίνει ὅτι τὸ ἔργο εἶναι δημοσίευμα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας.

-
- * *Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία. Ἡ ἱστορία τῶν 150 χρόνων τῆς, 1837-1987* (Ἀθήναι 1987).
- * Ἰδεογραφία τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, *Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς* 1987, 25-197.
- * *Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία 1837-1999* (Ἀθήναι 1999). Οἱ Ἕλληνες τοῦ '21 καὶ τὰ μνημεῖα, *Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν* 2001, 265-282.
- Ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα: ἱστορικὴ διαδρομὴ – Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία – Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία, τρία ἄρθρα στὸ περιοδικὸ *Ἐπιτὰ Ἡμέρες τῆς Καθημερινῆς* 30 Σεπτ. 2001.
- Ἐμμανουὴλ Γ. Πρωτοψάλτη, *Ὁ Γεώργιος Χριστιανὸς Grotius καὶ ἡ δράσις αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι* (ἐν Ἀθήναις 1947).
- * Τοῦ ἰδίου, *Ἱστορικὰ ἔγγραφα περὶ ἀρχαιοτήτων καὶ λοιπῶν μνημείων τῆς ἱστορίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ Καποδίστρια* (Ἀθήναι 1967).
- Τοῦ ἰδίου, Στοιχεῖα περὶ τῆς Γαλλικῆς ἐπιστημονικῆς ἀποστολῆς εἰς Πελοπόννησον καὶ τοῦ ἔργου αὐτῆς, *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Φιλολοσοφικῆς Σχολῆς Παν. Ἀθηνῶν ΚΔ'*, 1973-1974, 228-247.
- * Ἀ. Ρ. Ραγκαβῆ, Συνοπτικὴ ἔκθεσις τῆς τύχης τῶν ἀρχαίων μνημείων εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, *Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς* 1837 (πρῶτο τεύχ., Ὀκτωβρίου) 5-13.
- Τοῦ ἰδίου, *Ἀπομνημονεύματα* Α' 285, 370-371, 378-379, Β' 7-9, 27-31, 119-121.
- Ludwig Ross, *Ἀναμνήσεις καὶ ἀνακωνώσεις ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα 1832-1833* (*Erinnerungen und Mitteilungen aus Griechenland*, μετὰφρ. Α. Σπήλιου, Ἀθήναι 1976).
- Κυριάκου Σιμόπουλου, *Ἡ λεηλασία καὶ καταστροφὴ τῶν ἐλληνικῶν ἀρχαιοτήτων* (Ἀθήναι 1993).
- Γεωργίου Ἀλ. Φαρμακίδη, *Ὁ ζωγράφος Ἀθανάσιος Ἰατρίδης, 1799-1860* (Ἀθήναι 1960).
- Τοῦ ἰδίου, Ἀθανάσιος Ἰατρίδης ζωγράφος τοῦ Ἀγῶνος (1799-1866). *Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας* 19, 1969, 1-58.
- * Ἀντωνίου Χ. Χατζῆ, Περὶ τοῦ ἀληθοῦς ἰδρυτοῦ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας. *Πρακτικὰ Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας* 1930, 35-51.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΣΤΟ *ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ (ΕΔΑΕ)
ΚΑΙ ΣΤΟΝ *ΜΕΝΤΩΡΑ

- Κυριακού Σ. Πιττάκη, [Έργασιαί εις τὴν Ἀκρόπολιν] Ἀ΄ Δεκεμβρίου 1837, *Ὁ Μέντωρ* 44, 1997, 75-77.
- Μάρω Καρδαμίτη Ἀδάμη, Τὸ Ὀρφανοτροφεῖο τῆς Αἴγινας, *Ὁ Μέντωρ* 26, 1993, 97-112.
- Ἰορδάνη Δημακόπουλου, Τὸ σχέδιο τοῦ Bassano (1670), ἡ Ἀθήνα καὶ τὰ μνημεῖα τῆς Ἀκρόπολης, *Ὁ Μέντωρ* 58, 2001, 60-79.
- Βασιλείου Χ. Πετράκου, Ἡ πρώτη στήλη τῶν εὐεργετῶν, *ΕΔΑΕ* 1, 1988, 20-22.
- Φροντίδες γιὰ τὸ πρῶτο μουσεῖο τῆς Ἀθήνας, *ΕΔΑΕ* 1, 1988, 23-24.
- Πρόδρομοι καὶ μιμητὲς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, *ΕΔΑΕ* 2, 1988, 23-24.
- Τὸ πρῶτο μουσεῖο τῆς Ἑλλάδος, *ΕΔΑΕ* 16, 1991, 90-98.
- Πράξεις παράλληλοι: Ἰω. Γ. Γεννάδιος - Κ. Σ. Πιττάκης, *ΕΔΑΕ* 16, 1991, 99-100.
- Ὁ ὄρκος τοῦ Πιττάκη, *Ὁ Μέντωρ* 27, 1993, 135.
- Οἱ ἀρχὲς τῆς ἀρχαιολογικῆς ἔρευνας στὴν Ἑλλάδα, *Ὁ Μέντωρ* 30, 1994, 60-65.
- Ρολόγια τῆς Ἀθήνας, *Ὁ Μέντωρ* 30, 1994, 66-68.
- Κυριακὸς Σ. Πιττάκης, *Ὁ Μέντωρ* 44, 1997, 73-74.
- Ἡ ἀπώτατη ἀρχὴ τοῦ Ταμείου Ἀρχαιολογικῶν Πόρων, *Ὁ Μέντωρ* 44, 1997, 92-97.
- Ἡ Ἑλληνικὴ ἀρχαιολογία κατὰ τὰ χρόνια τοῦ Κυριακοῦ Σ. Πιττάκη, *Ὁ Μέντωρ* 47, 1998, 74-113.
- Ἀρχαιοθηρία καὶ ἰδεαλισμός, *Ὁ Μέντωρ* 69, 2003, 136-145.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	1-2
Ἡ περίοδος 1813-1836	3-59
Τὸ ἡμερολόγιο τοῦ Κωνσταντίνου Μπέλλου καὶ ἡ ἴδρυση τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας	60-63
Τὸ ἀθηναϊκὸ ἡμερολόγιο τοῦ Κωνσταντίνου Μπέλλου	64-90
Ἡ 6η Ἰανουαρίου 1837	91-100
Σημειώσεις	100-111
Βιβλιογραφία	112-113
Δημοσιεύματα στὸ <i>Ἐνημερωτικὸ Δελτίο (ΕΔΑΕ)</i> καὶ στὸν <i>Μέντορα</i>	114

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
Η ΑΠΑΡΧΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΥ
ΑΡ. 234 ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΤΟΝ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ 2004
ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ
«ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ
ΑΝΤΩΝΗΣ ΕΥΑΓ. ΜΠΟΥΛΟΥΚΟΣ & ΣΙΑ ΟΕ.»
ΛΕΟΝΤΕΙΟΥ 9 ΑΘΗΝΑ
ΜΕ ΤΗΝ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ
ΤΗΣ ΗΛΕΚΤΡΑΣ ΑΝΔΡΕΑΔΗ